

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

**OSOBNOST ČESKÉHO HERCE
FRANTIŠKA KREUZMANNNA ST.**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eliška Syřínková

Specializace v pedagogice, obor Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 27. června 2022

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. Petru Hlaváčkovi za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá životem a dílem českého činoherního i filmového herce Františka Kreuzmanna st., který vytvořil na divadle i ve filmu stovky různorodých postav. Tento významný český herec si prošel zajímavými a zlomovými historickými okamžiky české historie, což se podepsalo na jeho životě i herecké kariéře. Cílem diplomové práce je vytvořit ucelený pohled na život a herecký přínos tohoto českého umělce.

Klíčová slova

František Kreuzmann st., český herec, český film, Plzeň, Československo, divadlo, Národní divadlo, Anna Kreuzmannová, Adolf Kreuzmann, Alena Kreuzmannová

Abstract

This diploma thesis deals with the life and work of the Czech dramatic and film actor František Kreuzmann Sr., who created hundreds of diverse characters in theatre and film. This great Czech actor went through interesting and groundbreaking historical moments in Czech history that influenced his life and acting career. The aim of the diploma thesis is to create a comprehensive view of the life and acting of this Czech artist.

Key words

František Kreuzmann Sr., Czech actor, czech cinema, Pilsen, Czechoslovakia, theatre, The National Theatre, Anna Kreuzmannová, Adolf Kreuzmann, Alena Kreuzmannová

Obsah

ÚVOD	3
1 Rodina Kreuzmannových.....	7
1.1 Adolf Kreuzmann.....	7
1.2 Anna Kreuzmannová.....	13
2 František Kreuzmann st. v letech 1895 – 1926	20
2.1 Mládí v Plzni	21
2.2 Krátká éra v Brně	29
3 František Kreuzmann st. v letech 1927 – 1939	33
3.1 Život v Praze aneb slavná éra na Vinohradech	34
3.1.1 Smerďakov	45
4 František Kreuzmann st. v letech 1940 – 1960	47
4.1 Národní divadlo.....	47
4.2 Epilog	55
5 Potomci Františka Kreuzmanna st.....	60
5.1 Alena Kreuzmannová.....	60
5.2 František Kreuzmann ml.	66
6 Filmová kariéra	69
6.1 Role ve veselohrách či komediích.....	70
6.1.1 Spolupráce s Martinem Fričem	75
6.1.1.1 Škola základ života (1939)	76
6.1.2 Spolupráce s Miroslavem Cikánem.....	80
6.2 Role ve filmech s vážnou tematikou	81
6.2.1 Spolupráce s Otakarem Vávrou.....	87
6.2.2 Spolupráce s Václavem Binovcem.....	89
6.2.3 Soud boží (1939).....	93

6.2.4 <i>Pět z milionu</i> (1960)	95
ZÁVĚR.....	99
SUMMARY	102
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	103
SEZNAM PŘÍLOH.....	I
PŘÍLOHY	III

ÚVOD

Herec František Kreuzmann st. zdědil své umělecké nadání po otci a dál jej předal svým potomkům. Za svůj život vytvořil na divadle i ve filmu stovky různorodých postav, ale jeho nejčastějším údělem byly role, kterým se říkávalo v staré herecké hantýrce „intrikáni“.¹ Jak ve filmu, tak i na divadle ztvárňoval František Kreuzmann úlohy převážně záporné, role nesympatických postav intrikánů, skrblíků a pokřivených charakterů. Z jeho početné divadelní kariéry můžeme zmínit například roli Smerďakova v Dostojevského hře *Bratři Karamazovi* nebo roli Tartuffe ve stejnojmenné Moliérově komedii. Ovšem Kreuzmann prokázal i to, že jeho herectví má široké rozpětí, a umí s procítěním vyjádřit nejen nenávist, ale i lidskou dobrotu a lidské utrpení. Toto asi nejpřesvědčivěji ukázal v Shakespearově dramatu *Timonovi Athénském*.² Ve filmech tento rodilý Plzeňan dostával spíše role vedlejší, ale i přes nevelký prostor dokázal diváka zaujmout a zapsat se nesmazatelně do české kinematografie. V povědomí českých diváků zůstane asi navždy zapsaný jako představitel spíše záporných rolí, zejména jako přísný učitel němčiny a latiny ve filmu *Škola základ života* (1938). Nejslavnější divadelní érou bylo pro Kreuzmanna období strávené v Městském divadle na Královských Vinohradech v Praze, do kterého nastoupil v roce 1927. Tento rok byl pro něj klíčový i proto, že se v něm poprvé objevil i ve filmu. Postupem 30. let začala Kreuzmannova herecké kariéra rychle stoupat a později se tak stává jedním z předních herců Národního divadla a jedním z nejobsazovanějších českých filmových herců všech dob.

Hlavním cílem této diplomové práce je vytvořit ucelený pohled na život a herecký přínos českého herce Františka Kreuzmanna st., který si prošel zajímavými a zlomovými historickými okamžiky české historie, což se podepsalo na jeho životě i herecké kariéře. Práce je zaměřena zejména na jeho divadelní a filmovou hereckou kariéru, a obsahuje i rozbor některých důležitých rolí tohoto herce, ať už filmových tak divadelních. Dále se práce věnuje i jeho užší rodině a rodinnému odkazu Kreuzmannových. Pro zpracování diplomové práce byly využity prameny uložené v Archivu města Plzně, ale též například Archivu Národního divadla v Praze. Kromě toho jsem zohlednila i dobové noviny a časopisy či pozdější filmové a rozhlasové dokumenty, stejně jako relevantní odbornou literaturu.

¹ *Práce, Z pražských divadel*. 1960,16(247), s. 5.

Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Prvním důvodem byla snaha zpracovat a sestavit ucelené a obsáhlejší dílo o tomto herci, který dle mého názoru patří mezi jedny z nejvýznamnějších herců nejen první republiky, ale celkově českého herectví. Druhým důvodem je má záliba ve filmovém umění, a to zejména v tom československém. Motivací byla i touha dozvědět se více o tomto umělci, který je spjat zejména s obdobím první republiky, ve kterém zažil český film svou zlatou éru. Třetím důvodem je moje a Kreuzmannovo společné místo narození a místo našeho dětství a dospívání, kterým je Plzeň.

Tato diplomová práce je rozdělena do šesti hlavních kapitol. První část s názvem „**Rodina Kreuzmannových**“ představuje životy hercova otce Adolfa Kreuzmanna a sestry Anny Kreuzmannové. František Kreuzmann st. se narodil do herecké rodiny, která patřila ke známým hereckým klanům v Plzni. Tato rodinná herecká tradice začala právě u hercova otce Adolfa Kreuzmanna, který patřil mezi nejvýznamnější plzeňské herce své doby. Zasloužil se nejen o divadelní dění v Plzni, ale jednalo se o všeobecně významného a váženého člověka. Anna Kreuzmannová je zase spojena se slavným Josefem Skupou, který vytvořil dnes už pro Plzeň symbolické loutky Spejbla a Hurvínka. Byla to totiž právě ona, kdo propůjčil hlas historicky první loutce Hurvínkovy kamarádky Máničky.

Druhá kapitola s názvem „**František Kreuzmann st. v letech 1895–1926**“ se zaměřuje na dětství a mládí tohoto herce, které strávil převážně v Plzni. Na začátku kapitoly jsou krátce představeny začátky české divadelní scény v Plzni. Na vzrůstu plzeňského divadelnictví se podílel také Františkovův otec Adolf Kreuzmann, jenž byl významným plzeňským divadelním hercem. Jádrem kapitoly je působení Františka Kreuzmanna na plzeňské divadelní scéně v letech 1918–1923 a následnému angažmá v Národním divadle v Brně. Kapitola se věnuje i Kreuzmannovu studiu na plzeňském gymnáziu a obchodní akademii, a dále jeho hereckým začátkům, kterými jej provedl významný český herec Vendelín Budil. Krátce popisuje i hercovu činnost za první světové války.

Ve třetí kapitole s názvem „**František Kreuzmann st. v letech 1927–1939**“ se dostáváme k období, ve kterém Kreuzmann působil v angažmá v Městském divadle na Královských Vinohradech. Jednalo se o nejslavnějšímu období, co se týče Kreuzmannova divadelního herectví. Na začátku této části je ve zkratce popsán historický kontext doby a také

Kreuzmannův přestup z Brna do Prahy. Pro Františka Kreuzmanna byl rok 1927 klíčový, nejen pro to, že přijal trvalé angažmá v Městském divadle na Královských Vinohradech, ale objevil se poprvé i na filmovém plátně. Kapitola je zaměřena zejména na nejvýznamnější role, které v Městském divadle na Královských Vinohradech Kreuzmann ztvárnil, ale také je zde přesah do historie, zejména v období před a po Mnichovské dohodě do roku 1940, od kterého až do své smrti působil jako přední člen činohry v Národním divadle. Větší pozornost je zde věnovaná jeho roli Smerďakova, která bývá označována, za jeho nejvíce působivou performanci.

Čtvrtá kapitola „**František Kreuzmann st. v letech 1940–1960**“ se věnuje Kreuzmannovu angažmá v Národním divadle, ve kterém hrál až do své smrti a ztělesnil zde téměř sto různých rolí. Historicky se jedná o velice proměnlivé a složité období. Popis a analýza Kreuzmannovy divadelní činnosti se zde mísí s historickým kontextem a s atmosférou (podobně jako u kapitoly předchozí), která v těchto dobách v Národním divadle panovala. Značný prostor je zde věnovaný procesům v padesátých letech, konkrétně procesům s Jiřinou Štěpničkovou a Annou Sedláčkovou, v nichž hrál František Kreuzmann poměrně podstatnou roli. Poslední část kapitoly se věnuje hercově povaze a jeho hereckému odkazu, zejména tomu divadelnímu.

V předposlední kapitole této práce „**Potomci Františka Kreuzmanna st.**“ představují životopisy dvou potomků Františka Kreuzmanna st. V první řadě jeho dcery Aleny, která o svém otci vyprávěla nejvíce, a dále jeho vnuka Františka Kreuzmanna ml., který bohužel svého dědečka už nezažil. Kromě životů těchto dvou herců, přináší tato kapitola i vzpomínky na jejich předka a celkové ohlédnutí za tímto hereckým rodem s poměrně hlubokou hereckou tradicí.

Poslední kapitola s názvem „**Filmová kariéra**“ zvláště pojednává o filmových rolích Františka Kreuzmanna st., neboť dodnes patří k nejvíce obsazovaným hercům českého filmu. V období první republiky účinkoval během jednoho roku i v téměř dvou desítkách snímků. Zejména rok 1938 patří k jeho nejvytíženějším. Jeho doménou byly role komediální a role záporné, ovšem tato označení často platila zároveň. Kapitola je rozdělená na role v komediích či veselohrách a na role ve filmech s vážnější tematikou, přičemž zvláštní pozornost je zde věnovaná častým spolupracím s některými režiséry. Například s Martinem Fričem, se kterým pracoval Kreuzmann převážně na veselohrách, anebo s Václavem Binovcem, s tím naopak spolupracoval na filmech vážnějších. Důraz je zde kladen na výraznější filmové role Františka

Kreuzmanna st., například na roli profesora Lejsala, ale i na méně známé jako role sedláka Vávry v dramatu *Soud boží* (1938) nebo role důchodce Hanouska ve snímku *Pět z miliónu* (1960).

Herecká generace, ke které František Kreuzmann patřil, je dle mého názoru jedna z nejsilnějších hereckých generací československého filmového i divadelního herectví. Byla to generace, která zažila monarchistické Rakousko-Uhersko, demokratickou první republiku, nacistickou okupaci, mrazivá 50. léta a většina z nich i tzv. „dobu tání“. Neustálé změny a krajní situace, do kterých se mnoho z nich nejednou ve své životě dostalo, se podepsaly na jejich životě různě. Mnoho z nich díky těmto nelehkým situacím ukázalo svůj silný charakter a dobrou duši, jiní už tolik odvahy neměli či byli zaslepeni touhou po penězích, moci a podobně.³ Ovšem nikomu z nás v dnešní době nepřísluší vynášet verdikty nad těmito osobami, neboť jsme v těchto situacích sami nestáli, a také mnohé události se na první dojem nemusejí zdát tak, jak se skutečně odehrály.

³ ČERNÝ, František. *Měnivá tvář divadla, aneb, Dvě století s pražskými herci*. Praha: 1978, Mladá fronta, s. 217-218.

1 Rodina Kreuzmannových

František Kreuzmann st. se narodil do herecké rodiny, která patřila ke známým hereckým klanům v Plzni. Otcem Františka Kreuzmanna st. byl divadelní herec Adolf Kreuzmann, kterého Karel Karlík ve své knize nazval dokonce „nestorem československých dramatických umělců“. Také sestra Anna Kreuzmannová byla herečka.⁴ Tato rodinná herecká tradice neskončila u Františka Kreuzmanna st., ale herecké nadání zdělili i jeho potomci. Kreuzmannova dcera Alena Kreuzmannová se proslavila jak na divadelních prknech, tak i v malých rolích ve filmu a televizi. Dodnes je herecky aktivní i Kreuzmannův vnuk František Kreuzmann ml., jenž v současnosti působí zejména na divadle. Matkou Františka Kreuzmanna st. byla rodačka z Plzně Josefa Kreuzmannová za svobodna Zemanová. Při mém bádání mě zaujal její rejstříkový list, kde má v kolonce zaměstnání uvedeno choť herec.⁵

V této kapitole se budu věnovat otci a sestře Františka Kreuzmanna st., kteří stejně jako František začínali svou profesionální hereckou kariéru v plzeňském divadle a patřili k těm nejvýznamnějším plzeňským hercům své doby. Zejména Kreuzmannův otec Adolf se zasloužil nejen o bohaté divadelní dění v Plzni, ale jednalo se o všeobecně významného a váženého člověka. Anna Kreuzmannová zase stála u zrodu slavné éry Skupova loutkového divadla a jako první propůjčila hlas Máničce. Zároveň byly tyto dvě osoby důležité pro ranou fázi života Františka Kreuzmanna st., kterou prožil v Plzni.

1.1 Adolf Kreuzmann

„Vás zřel jsem vždycky rád, ať řeknu bez lichotky,

Ty role solidní a dobře zahrané.

Váš rejstřík bohatý, Adolfe Kreuzmanne,

od pýchy tragéda v selanky úsměv krotký!

Co masek vystřídal jste přes jevištní rampu...

Kolikrát v aplausu šla dolů opona!

Ba, v duši kouzelnou jste Aladina lampu

měl – velké umění, jež léty neskoná!

⁴ Kolektiv autorů: *Národní divadlo a jeho předchůdci*, Academia, Praha, 1988, str. 248.

⁵ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Anna Kodýmová* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=845.

*A hra je život sám a mnohdy proti vůli
Pln proměn spletitých, jež mají rychlý spád –
Snad zdiven stanete návštěvní nad cedulí:
Osmdesátou reprisu že máte hrát.*

*Tak žití opono, jdi tedy ještě vzhůru!
Pár růží z hlediště z potlesk – stačí nám.
Dík za vše, přátelé, za štrapaci a turu.*

Má herec úsměv svůj... Já rád si vzpomínám!“ - Srdce herecké – Josef Vrba (†1957)

U herců jako byli například Ferdinand František Šamberk (†1904), Jindřich Mošna (†1911) nebo legendární Eduard Vojan (†1920) (mimořadně první český Hamlet⁶), kteří působili pouze na divadle nikoliv na filmovém plátně, člověka zamrzí, že jejich herecký odkaz se dochoval pouze ve vzpomínkách některých mladších kolegů. Zejména u Eduarda Vojana⁷, kterého předválečná, meziválečná i poválečná generace vnímala jako jednoho z největších českých herců, je škoda, že neexistuje alespoň zvukový záznam některého z jeho představení. Karel Höger, který se ovšem s Vojanem nikdy osobně nesetkal, ve svých pamětech uvádí, že se Vojan tehdy mladé kinematografii vyhýbal, „měl k tomu dobrou výmluvu na němost filmu, mohl odolat a odolal i těm, kteří chtěli jeho zvláště zabarvený hlas zachytit na gramofonovou desku – to se zase vymluvil, že jeho projev hlasový je neoddělitelný od mimického.“⁸ Profesor akademie výtvarných umění v Praze Václav Vilém Štěch (†1974), který se s Vojanem i osobně setkal, o něm prohlásil: „Vojan byl herec, kterého všichni milovali. To byl ten tragéd par excellence. To byla ta bohatýrská postava. Uměl nenávidět, uměl dramaticky jednat. Byl ztělesnění Národního divadla.“⁹ O velkoleposti této postavy českého herectví svědčí i mnohé výpovědi herců a hereček jako byli Zdeněk Štěpánek, Karel Höger, Bohuš Záhorský nebo Jiřina Šejbalová. Kritici, kteří dobu „vojanovu“ pamatovali, ve svých kritikách srovnávali herecké výkony Štěpánka a Högera s výkony Eduarda Vojana. „Vojan všechny přečníval. Jeho jevištní postavy se stávaly středem představení bez ohledu na to, jestli hrál hlavní roli. Jeho výkon

⁶ Národní divadlo: Mýtus a realita, Divadlo sobě, divadlo národu [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

⁷ Eduard Vojan byl český herec a člen Národního divadla, jenž je pokládán za zakladatele českého moderního herectví. Narodil se 5. května 1853 a zemřel 31. května 1920.

⁸ HÖGER, Karel. *Z herecova zápisníku*. 1.vyd., Praha: Melantrich, 1979, ISBN 32-016-83.

⁹ V. V. Štěch vypravuje a vzpomíná, O Praze [dokumentární pořad], Režie Miroslav LANG, ČSSR, Československá televize, 1965.

určoval význam celé hry. Ne Faust, ale Mefisto byl osou Kvapilovy inscenace. Vojan orientoval dramaturgii k Shakespearovi a k modernímu ibsenovskému repertoáru. Také čeští autoři mysleli na Vojana a psali pro něj. Především Jirásek a Mahen.“¹⁰

Stejně jako herectví Šamberka, Mošny nebo Vojana, který byl jeden čas Kreuzmannovým hereckým kolegou, tak i herectví Adolfa Kreuzmanna, si můžeme jenom představovat. Adolf Kreuzmann sice zemřel krátce po začátku 2. světové války, tudíž měl poměrně velkou šanci uchytit se i u filmu, a tak by se dochovalo něco z jeho herectví, ale on se soustředil hlavně na divadlo. Také je nutno říci, že jeho herecká kariéra byla spíše na krajské úrovni než na republikové, ale pro plzeňské divadelnictví je Adolf Kreuzmann důležitou a významnou osobností.

Adolf Kreuzmann, český divadelní herec a režisér,¹¹ se narodil 11. října 1855¹² v Praze. V hlavním městě vychodil tři třídy obecné školy a v necelých deseti letech ho matka poslala za strýcem do Kutné Hory, aby se vyučil ševcem.¹³ Nejdříve pracoval jako „strajchpudlík“¹⁴ a později se vyučil ještě truhlářem. V tomto řemeslu ale příliš zalíbení nenašel a jeho touhy cílily k úplně jinému odvětví. K divadlu. V roce 1876 se mu naskytla opravdová šance zahrát si na pravých nefalšovaných divadelních prknech. Do té doby Adolf Kreuzmann hrál pouze jako amatér. Tuto šanci mu poskytl jeho bratranec profesor Otakar Hejnic, který se o Kreuzmannových hereckých schopnostech zmínil Edmundu Chvalovskému, jenž byl v té době režisérem Královského zemského českého prozatímního divadla.¹⁵ „*Profesor Hejnic s ní vše vyjednal, ale pan Chalkovský učinil si podmínku, že jen tenkrát bude mne učit, prokáží-li rozhodný talent. Jinak, že je lépe, pravil, být dobrý dělníkem, nežli špatným hercem. Ale po první úloze, kterou mi dal – Raoulovi v „Panně Orleánské“ – můj osud byl hned rozhodnut. Zůstal jsem u Chvalkovského, jehož vzpomínám s úctou, vděkem i láskou po celý rok.*“¹⁶ Poté prostřednictvím Josefa Horníka, syna Josefa Kajetána Tyla, dostal Kreuzmann angažmá

¹⁰ Národní divadlo: Mýtus a realita, Divadlo sobě, divadlo národu [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

¹¹ *Plzeňské listy*, Z kanceláře městského divadla. 1906, 42(121), s.3.

¹² ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

¹³ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č., XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

¹⁴ Štrajchpudlík byl ten, kdo v textilní barvárně natíral látky barvou.

¹⁵ KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 9-10.

¹⁶ KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 10.

u Braunovy herecké společnosti, která byla v té době na štaci v Českých Budějovicích. Dle Kreuzmannových slov to bylo příjemné prostředí, ve kterém našel mnoho hereckých vzorů. U této společnosti zůstal tři roky, neboť Kreuzmannovi onemocněla matka a on za ní odjel do Kouřimi.¹⁷

Je možná na místě nastínit povahu českého divadelnictví v době, kdy v něm Adolf Kreuzmann začínal působit. Ještě před narozením Adolfa Kreuzmanna bylo divadlo dobrým nástrojem pro šíření češtiny mezi širší vrstvy obyvatel. Na divadlech v té době převažovala němčina. V první polovině 19. století působili na české divadelní scéně dramatici jako byl Václav Kliment Klicpera nebo slavný Josef Kajetán Tyl, který se živil i jako herec. Tito a další čeští dramatici se snažili o zkvalitnění české dramatické tvorby. Roku 1850 vznikl sbor pro zřízení českého Národního Divadla. Typické pro 19. století byly ochotnické společnosti. První česká ochotnická společnost vznikla v roce 1849. Ochotníci jezdili po různých koutech země jak do měst, tak i na venkov, a rozšiřovali tak povědomí a českém dramatickém umění. Důležitý byl rok 1862, neboť v tomto roce došlo v Praze k otevření Prozatímního divadla¹⁸ a s ním také první stálé české profesionální divadelní scény.¹⁹ Adolf Kreuzmann tedy začal působit na české divadelní scéně v době jejího poměrně velkého rozkvětu.

V roce 1882 dostal Adolf Kreuzmann nabídku od divadelní společnosti Pavla Švandy ze Semčic st. (†1891), kde působil třináct let. Seznámil se zde s Eduardem Vojanem, u kterého se naučil modernější styl herectví. Od patetického herectví se tak u Švandy přenesl k realističtějšímu hereckému projevu. Kreuzmann byl nejdříve přijat jako sborista. Jeho plat nebyl vysoký, ale hned po prvním vystoupení byla jeho gáže zvýšena z deseti zlatých na 15 zlatých.²⁰ Kreuzmann se svou pílí postupně začal vypracovávat. Při jednom z jeho výstupů si Kreuzmannova talentu všimla herečka Zemského pražského divadla Eliška Pešková (†1895), manželka Pavla Švandy. Její choť jí odpověděl: „*Jen trpělivost, ten bude dobrej ve všem!*“²¹ Pavel Švanda ze Semčic st. byl stejně jako Kreuzmann jednou z významných postav plzeňského divadelnictví. Ostatně dalo by se říci, že stál u samotného zrodu české divadelní scény. Působil

¹⁷ KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 10-11.

¹⁸ Z Prozatímního divadla později vzniklo Národní divadlo.

¹⁹ TRNEČKOVÁ, Markéta a kol. *Prozatímní divadlo vzniklo před 150 lety* [online]. [cit. 15.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://muzeum3000.nm.cz/clanek/prozatimni-divadlo-vzniklo-pred-150-lety>.

²⁰ KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 11-12.

²¹ KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 12.

krátce jako šéf činohry v Prozatímním divadle.²² Později založil vlastní soubor, nejdříve pod vedením Josefa Baráka, ale od roku 1866 už soubor vedl sám Švanda. V Plzni působil Švandův soubor v roce 1865–1875 a pak v letech 1878–1881 a 1884–1885.²³ „*Divadlu a nám se vedlo dobře. Společnost byla prvotřídní, tvořila ji zvučná jména umělkyně a umělců. Byly to dámy Hany Kubešová provdaná Kvapilová, Syřínková, Smolíková, Pštrosová, Křepelová aj. Z pánů Vojan, Pštros, Šmaha, Sýsek, Kysela, Vilém, Vajer, Kauňovský, Syřínek atd... Obecenstvo si poplakalo a odcházelo z divadla spokojeno.*“²⁴ V říjnu 1881 otevřel Švanda v Praze na Smíchově *Divadlo u Libuše*, v 50. letech přejmenované na Realistické divadlo, dnes známé jako Švandovo divadlo.²⁵ Po Švandovi je pojmenovaná i jedna z plzeňských ulic, konkrétně v městské části Bolevec.

Podle rejstříkového listu bydlel Adolf Kreuzmann v Plzni od roku 1895,²⁶ v tomto roce se také oženil. Vzal si o více než 20 let mladší Josefu Zemanovou, se kterou měl dvě děti. Plzni, se kterou je jeho jméno silně spjato, už zůstal věrný.²⁷ Jeho život v tomto průmyslovém, ale i významném historickém městě, byl naplněn intenzivní prací. Divadlu byl zcela oddán. V roce 1885 začal Adolf Kreuzmann působit pod vedením Vendelína Budila (†1923),²⁸ jenž je jednou z dalších významných osobností plzeňského divadla. Vendelín Budil v roce 1902 otevíral z pozice ředitele nové plzeňské divadlo (dnes známé jako Velké divadlo),²⁹ v tomto roce se Kreuzmann stal členem prvního ustaveného Družstva.³⁰ Vendelín Budil charakterizoval Kreuzmanna jako „*vzorného člena divadla, na něhož se každý ředitel může vždy a všude spolehnout*“³¹. V roce 1908 při oslavě jubilea třicetileté Kreuzmannovy herecké činnosti Vendelín Budil pronesl projev, při kterém honosil nejen Kreuzmannovo herectví ale i jeho pracovitou a svědomitou povahou. „*Ctěný a milý pane Kreuzmanne! Těší mne upřímně, že mohu*

²² PROCHÁZKA, Vladimír. *Národní divadlo a jeho předchůdci*. Praha: Academia, 1988, ISBN 21-001-88, str. 512.

²³ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Pavel Švanda ze Semčic st.* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=1503.

²⁴ KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 72-73.

²⁵ BIČÍKOVÁ, Magdalena. *Švandovo divadlo slaví 140 let. Navazuje na tradici a chystá novinky* [online]. [cit. 15.6.2022]. Dostupný na WWW: <https://mistnikultura.cz/svandovo-divadlo-slavi-140-let-navazuje-na-tradici-a-chysta-novinky>.

²⁶ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

²⁷ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

²⁸ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

²⁹ Secesně-neorenesanční divadelní budova, navržená arch. A. Balšánkem, byla postavena 1898–1902 ve Smetanových sadech. 27. 9. 1902 v ní byl zahájen celoroční provoz se stálým souborem.

³⁰ Nově ustavené správní Družstvo českého divadla královského města Plzně jmenovalo ředitelem V. Budila (1902–12). Po jeho rezignaci, vyvolané nedostatkem financí a tlakem modernisticky orientované kritiky, odstoupilo i správní družstvo.

³¹ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

dnes, jako zástupce družstva, ředitel i kolega z plna srdce vám blahopřátí k oslavě třicetileté záslužné umělecké činnosti. Významný tento večer pro vás má i význam pro české divadlo v Plzni, v jehož službách jste strávil nejkrásnější svá mužná léta a jemuž jste věnoval své nejlepší síly, neboť ve vás oslavujeme dnes jednoho z nejlepších, nejnadanějších a také nejvšestrannějších herců českých, který po celou dlouhou řadu let záslužně a se zdarem působil v činohře, v operetě i v opeře a to jak v novém, tak i ve starém divadle městském.“³² Tohoto jubilea se zúčastnilo mnoho významných osobností plzeňského kulturního i nekulturního odvětví a muselo se jednat o opravdu velkolepou poctu pro tohoto herce. Dobový tisk *Plzeňské listy* popisuje atmosféru tohoto jubilea takto: „*Pan Kreuzmann uvítán bouří potlesku, jež burácela do nekonečna a slovem upřímným nadšením celého domu.*“³³

V srpnu roku 1910 prodělal operaci slepého střeva.³⁴ V této době to byla poměrně vážná operace, ale Kreuzmann se z ní v celku hladce zotavil a mohl se ještě v říjnu opět objevit na divadelních prknech.³⁵ Po skončení ředitelství Vendelína Budila přešel pod vedení Karla Veverky, Josefa Fišera, Bedřicha Jeřábka a Otty Zítka.³⁶

Za celou hereckou kariéru v Plzni vytvořil spoustu tragických i komických rolí, a to jak v činohře, tak i v operetě a opeře. Většina kritik se o jeho hereckých výkonech vyjadřovaly pochvalně a v Plzni si u diváků i kritiky vybudoval věhlasnou pověst. Až takovou, že divadelní plakáty slavných oper a her lákaly diváky na jméno – Adolf Kreuzmann. „*Na divadelních cedulích vyskytuje se nová móda, která takovým kusům jako jest kupř.: Smetanova „Prodaná nevěsta“ sotva dodá větší přitažlivosti a ceny. Na té ceduli jest silně vytištěno: „Silácké produkce, jakož i střelení holuba a jiné kejkle provede p. Kreuzmann“ jako by to bylo nejdůležitější z celého díla a jedině stálo za to, aby se každý jen kvůli kejklům do divadla dostavil. Nepěkné to uctívání Smetany.*“³⁷ Tento výňatek z dobového tisku mi trochu připomíná dnešní filmové plakáty, které lákají na hvězdné obsazení spíš než na obsah filmu. Diváci asi raději půjdou na Annu Kareninu, když jí bude hrát Angelina Jolie než nějaká bezejmenná herečka. Kreuzmannovy herecké kvality dokazuje i fakt, že když slavný Jindřich Mošna (†1911), který se měl ukázat před plzeňským obecenstvem, ale kvůli nemoci nemohl hrát,

³² KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihovna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 18-19.

³³ *Plzeňské listy*, Jubileum Adolfa Kreuzmanna. 1908, **44**(105), s.5.

³⁴ *Plzeňské listy*, Adolf Kreuzmann uzdraven. 1910, **46**(176), s.3.

³⁵ *Plzeňské listy*, Z kanceláře městského divadla. 1910, **46**(199), s.3.

³⁶ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

³⁷ *Plzeňský obzor*, Dramatické umění a hudba., 1893, 1893(98), s.3.

zastupoval jej právě Kreuzmann. A měl úspěch. „*Slovutného umělce Jindřicha Mošnu, jenž měl hráti pohostinsky starého Diviška, ale pro churavost do Plzně nemohl, zastoupil ochotně p. Kreuzmann. Věděl, co to znamená i co se mu tím ukládá a napjal nejlepší síly k výkonu, jehož nelze zapomenout. Ve scénách lakotně mstivé krutosti i ve scénách bolesti prudké a pak zoufale resignující stejně silný.*“³⁸

Adolf Kreuzmann byl nepochybně váženou plzeňskou osobností. Dokazují to i dobové tisky jako byl *Plzeňský obzor* nebo *Plzeňské listy*, ve kterých můžeme najít mnoho pochvalných slov a recenzí na nejen herecké výkony Adolfa Kreuzmanna. „*Pan Kreuzmann byl nejlepším interpretem Brka, kterého jsme dosud na našem divadle viděli a slyšeli, klademe důraz na poslední slovo připomínající, že pan Kreuzmann v operních svých partiích počíná si jako starý školený zpěvák.*“³⁹ „*Z účinkujících dle všeobecného úsudku dobyt si největší zásluhu pan Kreuzmann (Vrba, sedlák). Paličatého sedláka, pravý typ Šumavský, podal p. Kreuzmann s pravděpodobností, pokud na jevišti jen možná, největší. Výtečná, případná gestikulace, hlas – vůbec vše vzorné.*“⁴⁰ S herectvím se oficiálně rozloučil 9. května 1935 ve svých 80 letech jakožto nejstarší člen souboru, a ve večerních hodinách dokonce promluvil v rozhlasu o svých zážitcích z hereckého povolání.⁴¹

Herec Adolf Kreuzmann zemřel v Plzni 28. ledna roku 1939 ve věku nedožitých 84 let. Je pochován na Ústředním hřbitově v Plzni.⁴² V jeho úmrtním listu je jako příčina úmrtí udána marasmus senilis v překladu zchátralost či sešlost ve stáří.⁴³ Podle Adolfa Kreuzmanna je pojmenovaná ulice na Skvrňanech.

1.2 Anna Kreuzmannová

„*Plzeň dala světu tři metly: pivo, kanóny a herce.*“⁴⁴ - Jaroslav Průcha

Anna Kreuzmannová se narodila 24. června 1899 v Plzni.⁴⁵ Stejně jako její otec se i ona už v mladém věku začala zajímat o divadlo a později se i věnovat hereckému povolání. Prvně stála

³⁸ *Plzeňské listy*, Rozmanitosti: Ze světa uměleckého. 38(121) 1902, s.4.

³⁹ *Plzeňský obzor*, Dramatické umění a hudba: Bendlův koncert. 1897(95), 1897, s. 490.

⁴⁰ *Plzeňský obzor*, Dramatické umění: „Rozklad“. 1893(1), 1892, s.4.

⁴¹ KARLÍK, Karel. Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936, ISBN NEUVEDENO, str. 43.

⁴² ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. Adolf Kreuzmann [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

⁴³ Státní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30072221/plzen-136_0630-z?x=122&y=327&w=555&h=290.

⁴⁴ BEZOUŠKA, Bohumil. Adaptace není legrace (dnes šnajdrujeme). Praha: Melantrich, 1981, ISBN 32-018-81, s.115.

⁴⁵ Státní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30067260/plzen-076_2060-n?x=57&y=60&w=614&h=325.

na divadelních prknech, když jí byly tři roky.⁴⁶ Od té doby se objevila v několika dalších dětských rolích, například si zahrála malou holčičku v Tylově hře *Paličova dcera* po boku svého otce. Anna Kreuzmannová absolvovala obchodní školu a od roku 1916 pracovala jako prodavačka, později jako výpomocná kancelářská síla,⁴⁷ a poté jako kancelářská oficiantka u aprovizačního referátu Okresní politické správy a policejního ředitelství v Plzni.⁴⁸ K divadlu se ale, i přes nevoli svého otce, vrátila.⁴⁹ „*Dokud jsem byla svobodná, pracovala jsem v kanceláři a na divadlo jsem ani nepomyslela, protože jsem dobře věděla, že by tatínek ostře vystoupil proti mně a zakázal by mi to – a já jsem rodiče poslouchala!*“⁵⁰

Od roku 1921 vystřídala několik hereckých společností. Nejprve se stala členkou společnosti Václava Zeiferta, manžela Terezie Brzkové, která byla hereckou lektorkou Anny Kreuzmannové. Tuto příležitost studovat u Brzkové zařídil Anně její otec. „*Tatínek zase nejdřív vzdoroval, ale řekl: „Podívej se, jestli tě někam pustím, tak jedině k Rézince. „Rézinka, to byla Terezie Brzková, která kdysi hrála s tatínkem v Plzni, pak byla členkou Národního divadla, a když ovdověla a znovu se provdala za ředitele venkovské společnosti Zeiferte, odešla s ním na venkov.“*⁵¹ Dále přestoupila k společnosti Oty Alferiho a později ke Karlu Želenskému. Během jejích angažmá u těchto společností působila v letech 1925-1926 jako členka plzeňského divadla, a to nejen v činohře, ale stejně jako její otec i v operetách.⁵²

Její nejslavnější období přišlo už v roce 1929, kdy se stala členkou Loutkového divadla Feriálních osad u Josefa Skupy v Plzni, v němž později jako první osoba propůjčila hlas Hurvínkově kamarádce.⁵³ „*Tehdy jsme se znali se Skupou jen tak na dálku. Chodívala jsem často do Loutkového divadla Feriálních osad, účinkoval tam zhusta můj bratr František Kreuzmann, v té době člen plzeňského, ve svém populárním čísle. Na jevišti stál stoleček, na něm byly posazeny loutkové nožičky v smokingových kalhotách a za stolečkem, a propadle, stál můj bratr tak, že jej bylo vidět jen po pás byl oblečen do smokingu a zpíval šansony. Malé*

⁴⁶ Kavárnička dříve narozených [TV pořad], Režie Petr ŠAMÁNEK a Alois MÜLLER, scénář: Ondřej SUCHÝ, Československo, ČST Ostrava, 1990.

⁴⁷ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. IX. Personalie, 134/5 Hejtmanství a policie, karton 760.

⁴⁸ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. IX. Personalie, 134/6 Hejtmanství a policie, karton 760.

⁴⁹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. IX. Personalie, 134/4 Hejtmanství a policie, karton 760.

⁵⁰ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁵¹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁵² HUDECOVÁ, Dagmar; ŘEHÁČEK, Karel. *Plzeňské ženy: významné, zasloužilé i zajímavé 1840 - 1939*. Plzeň: Dimenze Az, S.r.o., 2017, ISBN 978-80-270-0948-0, nestránkováno.

⁵³ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Anna Kodýmová* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=845.

*nožičky se při zpěvu rytmicky pohupovaly, takže pohled živého herce s loutkovými nožičkami působí velmi humorně.*⁵⁴

Kreuzmannová, která byla spíše předurčena pro komické postavy než pro dramatické hrdinky, měla nejdříve přespříliš zaměstnanému Skupovi ulehčit a převzít jednu z loutkových postav. Se Spejblem a Hurvínkem vystupoval dříve ještě Kašpárek, a právě tomu propůjčila Kreuzmannová svůj hlas.⁵⁵ Dále pak vstoupila v jejím podání poprvé na scénu paní Frňoullová, „monstrózně silná žena s několika podbradky, silnýma válcovitýma rukama a poťouchle přimhouřenýma očima, oděna v květovaných šatech s bílým límcem a páskem, které ještě zdůrazňovaly její ošklivou hranatost.“⁵⁶ Kreuzmannová tuto loutku vybavila hlubokým zastřeným hlasem. Anna Kreuzmannová byla v roce 1990 hostem pořadu Ondřeje Suchého *Kavárnička dříve narozených*, kde vyprávěla o tom, jak si ji Josef Skupa vybral pro roli Máničky. „*To jsme hráli s Josefem Skupou v Osvobozeném divadle hru, která se jmenovala „Kašpárkova maminka“. Zpěvačka paní Boubínová, která u Skupy také hrála, mluvila maminku a já Kašpárka. Kašpárek leží v posteli a nařiká, protože je nemocný, maminka ho konejší. Stála jsem nahoře nad jevištěm, odkud jsem Kašpárka mluvila, zatímco loutku vodil někdo jiný. Jak tak mluvím a mluvím takovým tím nařikavým hlasem, běduji, jak je mi špatně, najednou jsem zahlédla stát v portále Wericha. Byl oblečený v tom, v čem tehdy obvykle chodil, v burnusu, ruce v kapsách, klobouk na hlavě. Stoupl si tam a teď se díval – kouká na jeviště, na Kašpárka jak se tam hýbe, zvedne hlavu a podívá se nahoru, kdo že to za něj mluví, zase se dívá dolů na jeviště, zase nahoru. . . . Nevěřil, že to mluvím já. A já byla pyšná, že se Werich přišel podívat a že mě slyší! Nu a toho večera se stala ještě jedna událost. Bylo po představení a Skupa mi povídá: "Poslechněte, Andulajs, když jsem vás teď tak slyšel mluvit toho Kašpárka, tak mě napadlo, co kdybychom udělali loutku holčičky, kterou byste mluvila? Možná, že by vám to šlo. Ovšem nebyla by to Hurvínkova sestra, nýbrž jeho kamarádka!" Řekla jsem: "Já nevím. . .", ale on naléhal: "A zkusila byste to?" Já povídám: "Nu, zkusila. Ale jak jste na to přišel?" A Skupa na to: "Jel jsem tuhle s kamarádem do Budějovic a on měl s sebou dcerušku, asi šestiletou. A ona celou cestu pořád něco brebentila. Tak mě napadlo, co kdyby měl Hurvínek právě takovou kamarádku?" - "Skupco," přemýšlela jsem už nahlas, "já bych ovšem potřebovala napřed vidět tu loutku." Tak jsem ji po čase viděla a začala jsem pro ni hledat rejstřík. Povídám si: Pokusím*

54 Lidová demokracie. Skupova první Mánička. 1958, 38(12), s. 5.

55 GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích*. Praha: Panorama, 1988, ISBN 11-116-88, s. 62.

56 GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích*. Praha: Panorama, 1988, ISBN 11-116-88, s. 62.

se, pokusím se... no, po té bábě a všech těch čarodějnicích, nevím. Snad by to ale přece jenom šlo. Zkusím to! - Tak jsem zkoušela, hledala a najednou vyplul ten hlas a já hned běžela za Skupou a říkám: "Skupco, stačilo by, kdybych to mluvila takhle?" A předvedla jsem mu to. Nu a od té doby už jsem byla Mánička...⁵⁷

Podle svědectví Anny Kreuzmannové se Mánička na scéně poprvé objevila 19. dubna 1930 při premiéře Hurvínkovy jarní revue.⁵⁸ „*I narodilo si Skupovo divadélko včas Máničku. Mánička, asi sedmiletá žabička, jejíž holčičí bystrost se jeví ve zvědavě rozjevených očích, ale zejména je ji slyšetv pohotové výřečnosti paní Kreuzmannové – tato Mánička s velikou mašlí ve vlasech a v srdci a přebytkem všech možných ušlechtilostí, které občas chybí jejímu bratránkovi, dovede tak dokonale doplňovat svého strýčinka Spejbla i Hurvínka, že trojúhelník těchto loutkových človíčků postačí, aby vyhrál nejednu celou hru sám a je s- to zmotat i v budoucnosti tolik nových situací, že bude slouho mít čím vyrážet velké i malé diváky a získávat nové vavříny k těm, jež si nastrodali na uměleckých cestách doma i v cizině...⁵⁹*

Dodnes se dochovaly nahrávky, na kterých je zachycena Kreuzmannová Mánička. Styl, kterým Kreuzmannová Máničku hrála je ale i slovně popsán v několika knihách. „*Kreuzmannová hraje Máničku od první republiky s „recitační“ důkladností, s důrazem na jednotlivá slova i slabiky a podtrhává tak Mániččinu pečlivou výchovu, způsobnost – a omezenost. Její Mánička je nejen stále udivená, až nesnesitelně poslušná a slušná, ale v podstatě i nedovtipná, naivní, vykulená. Ačkoliv se sama považuje za neobyčejně moudrou a zvláště později se snaží předstírat i určitou „životní“ zkušenost a protřelost, její myšlení je zatím schopno obsáhnout kromě zásad slušného chování ještě tak kafičko, bolení břicha a nějakou básničku.⁶⁰*

Ansámbl divadla občas hostoval i v Osvobozeném divadle, s jehož protagonisty se Anna Kreuzmannová několikrát setkala. Například vzpomínala, jak se na jedno představení byl podívat Jan Werich, což pro ni byla podle jejích slov byla veliká pocta. Ondřej Suchý na svých stránkách zase uvedl vzpomínku, ve které Kreuzmannová popisuje setkání s Jaroslavem Ježkem.⁶¹ „*V baru u divadla jsem se jednou sešla náhodou také s Jaroslavem Ježkem. Seděl tam sám, posmutnělý, když mě ale uviděl, zavolal: "Máničko! To mám radost, že tě vidím! Pojd'*

⁵⁷ *Kavárnička dříve narozených* [TV pořad], Režie Petr ŠAMÁNEK a Alois MÜLLER, scénář: Ondřej SUCHÝ, Československo, ČST Ostrava, 1990.

⁵⁸ GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích*. Praha: Panorama, 1988, ISBN 11-116-88, s. 70.

⁵⁹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. X. prof. J. Skupa, 157. Novinové výstřižky o Skupově divadle, *Školský rozhlas vysílá...*, *Hlasy bez loutek*, karta 760.

⁶⁰ GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích*. Praha: Panorama, 1988, ISBN 11-116-88, s. 72.

⁶¹ SUCHÝ, Ondřej. *Známí - neznámí: Anna Kreuzmannová 1899 - 1994* [online]. [cit. 29.8.2021]. Dostupný na WWW: <http://www.semanovice.cz/index.php?page=030&lang=cz&dt=1194&kt=4&psy=1789.5999755859375>.

na chvílku ke mně!" Nechal nám oběma nalít koňak, dali jsme si pusu a já pak za chvíli musela běžet domů. Tak jsme se rozešli, aniž bych tušila, že je právě před útekem do Ameriky a že už ho v životě nikdy neuvidím. “⁶²

V divadle Josefa Skupy hrála kromě krátké pauzy v letech 1936–1937⁶³ až do roku 1943.⁶⁴ V roce 1943 přišel do plzeňského Městského divadla nový ředitel Stanislav Langer, kterého Kreuzmannová znala už od roku 1941. Tenkrát vystupovala se Skupou v divadle v Olomouci, kde Langer dělal ředitele. Langer jí tehdy nabídl angažmá, ale Kreuzmannová odmítla, neboť nechtěla být tak daleko od Plzně. Ovšem řekla mu, že to přijme „*jedině kdyby přišel jako ředitel do Plzně*“,⁶⁵ což bylo velmi nepravděpodobné. Brzy, ale dostala od Langera dopis, že nezapomněl na její požadavky, a Kreuzmannová jeho nabídku na angažmá v plzeňském divadle přijala.⁶⁶

„Skupovi jsem zatím nic neřekla, až tři dny před koncem zájezdu, v červnu 1943 jsem mu sdělila, že odcházím. Řekl jenom: „I vy lumpel!“ – nic více; rozzlobil se až druhý den, a ani tak na mne, jako na poměry... “⁶⁷

V Městském divadle v Plzni byla Kreuzmannová pouze jednu sezónu, neboť Němci poté divadla zavřeli a Kreuzmannová byla s ostatními herečkami totálně nasazená v továrně u Rudolfů. Josefa Skupu Němci zatkli 17. ledna 1944 a poté odsoudili na pět let, které si měl odsedět v drážďanském vězení nazývaném Matylda. Z vězení se dostal během náletu v únoru 1945. Jak později Anně Kreuzmannová vyprávěl, dostal se lodí do Mělníka, poté vlakem do Prahy a nakonec domů do Plzně. Druhý den po jeho příjezdu ho šla Anna Kreuzmannová navštívit.⁶⁸ „*Druhý den jsem Skupu navštívila a zhrozila se, jak strašně se změnil: hubený, vyvalené vyděšené oči, na špičce nosu spálený škvarek, obočí ani řasy neměl – a strašně kašlal, jak se nalokal kouře. “⁶⁹*

⁶² SUCHÝ, Ondřej. *Známí - neznámí: Anna Kreuzmannová 1899 - 1994* [online]. [cit. 29.8.2021]. Dostupný na WWW: <http://www.semanovice.cz/index.php?page=030&lang=cz&dt=1194&kt=4&psy=1789.5999755859375>.

⁶³ V tomto období hrála v holešovickém divadle Uranie.

⁶⁴ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XI. Životní jubilea, kritiky A. Kreuzmannové, 160. Trojí jubileum Anny Kreuzmannové, psáno pro měsíčník čsl. Loutkář, s.2.

⁶⁵ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁶⁶ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁶⁷ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁶⁸ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁶⁹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

Po válce Skupa obnovil své loutkové divadlo, ale sídlilo tentokrát v Praze. Kreuzmannová dostala nabídku, aby se do loutkového divadla vrátila, ta se ale přesouvat z Plzně nechtěla, neboť se starala o nemocnou maminku⁷⁰, a tak se do role Máničky už nevrátila.⁷¹ Během třinácti let Skupova působení v Plzni se u něj v divadle vystřídaly desítky a desítky herců i hereček. Byli mezi nimi i tehdejší členové nové městské činohry Marie Bečvářová-Wintrová, Terezie Brzková, Otýlie Beníšková, František Kovařík, Rudolf Deyl nebo Marie Rosůlková.⁷² U plzeňského divadla zůstala Kreuzmannová až do roku 1952, poté působila v Ústředím loutkovém divadle v Praze, z kterého roku 1968 odešla na odpočinek.⁷³

Co se týče filmové kariéry, se na rozdíl od svého bratra Anna Kreuzmannová u filmu moc neuchytila. Její filmová kariéra naplno začala v podstatě až na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Její vůbec první film se jmenoval *Vlastně se nic nestalo* (1988), kde si zahrála ve svých 89 letech. Ještě téhož roku ji obsadil do svého filmu *The Reggedy Rawney* (1988) režisér Bob Hoskins. Následovala další řada filmů. Objevila se v dětském filmu *Bizon* (1989) od režisérů Elmara Klose a Morise Issy, v romantickém snímku *Příběh 88* (1989) Zuzany Hojdové, v Kachyňově milostném dramatu *Oznamuje se láskám vašim* (1989), v dramatu Fero Feniče *Zvláštní bytosti* (1990) a v Sísově krátkometrážním příběhu *Hat – Trick* (1992). Asi její nejznámější rolí je role tetičky v muzikálové retro komedii *Šakalí Léta* (1993) režiséra Jana Hřebejka. Posledním filmem, ve kterém se objevila, byl krátký film začínajícího režiséra Karla Kouly *Mezičas* (1994), kde si zahrála roli staré matky. Co se týče práce pro televizi, zahrála si v televizním filmu *Osvětová přednáška v Suché Vrbici* (1992) a v devadesátých letech se objevila v seriálech *Velmi uvěřitelné příběhy* (1991) a *Pomalé šípy* (1993).⁷⁴

Dne 2. června 1921 se provdala za Ladislava Kodyma, který byl v Plzni vrchním účetním.⁷⁵ Kodym zemřel v pouhých 27 letech na aneurysma,⁷⁶ ale jejich manželství skončilo již před jeho

⁷⁰ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁷¹ GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích*. Praha: Panorama, 1988, ISBN 11-116-88, s. 162.

⁷² MALÍK, Jan. *Národní umělec Josef Skupa*. Praha: SNKLU, 1962, ISBN 01-100-62, s. 81-82

⁷³ HUDECOVÁ, Dagmar; ŘEHÁČEK, Karel. *Plzeňské ženy: významné, zasloužilé i zajímavé 1840 - 1939*. Plzeň: Dimenze Az, S.r.o., 2017, ISBN 978-80-270-0948-0, nestránkováno.

⁷⁴ Anna Kreuzmannová, In: ČSFD.cz [online]. Copyright © 2001-2022 [cit. 16.06.2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1235-anna-kreuzmannova/prehled/>.

⁷⁵ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Ladislav Kodym* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=3576.

⁷⁶ Státní archiv Plzeň, fond Sbírka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30072740/plzen-140_2490-z?x=358&y=183&w=425&h=222.

smrtí v roce 1924 rozvodem⁷⁷. Herečka se až do své smrti podruhé nevdala. Anna Kreuzmannová zemřela 20. července 1994 v Praze ve vysokém věku devadesáti pěti let.⁷⁸ Je pohřbena na Ústředním hřbitově v Plzni.

⁷⁷ Státní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30072740/plzen-140_2490-z?x=358&y=183&w=425&h=222.

⁷⁸ HUDECOVÁ, Dagmar; ŘEHÁČEK, Karel. *Plzeňské ženy: významné, zasloužilé i zajímavé 1840 - 1939*. Plzeň: Dimenze Az, S.r.o., 2017, ISBN 978-80-270-0948-0, nestránkováno.

2 František Kreuzmann st. v letech 1895–1926

František Kreuzmann st. se narodil v Plzni na konci 19. století. Plzeň byla v této době třetím největším městem v rámci všech českých zemí a stála na vrcholu svého průmyslového rozvoje a také u rozvoje plzeňské divadelní kultury. České divadelní scéna v Plzni má dlouholetou tradici a jsou s ní spojené osobnosti jako byli J. K. Tyl, Josef Skupa, Jiří Trnka, Bedřich Smetana nebo Miroslav Horníček. Na vzrůstu plzeňského divadelnictví se podílel také Františkův otec Adolf Kreuzmann, jenž byl významným plzeňským divadelním hercem, a právě on zahájil hereckou tradici rodu Kreuzmannových.

České divadlo se v Plzni hraje už od roku 1818 (kočovné společnosti, ale většinou ochotnické pokusy),⁷⁹ do té doby se v Plzni hrálo výhradně německy. Hrál se v rytířské síni tzv. německého domu na náměstí (na rohu náměstí – dnešní Prešovské ulice), v hostinci u Zlatého orla (dnešní Hotel Central) nebo na radnici. V roce 1832 bylo postaveno divadlo podle návrhů Lorenza Sachettiho na rohu nynější Riegrovy ulice a sadů Pětatřicátníků (na místě dnešní budovy Právnické fakulty). Nejdříve se hrálo jen německy, poté od roku 1835 i česky. Jednalo se o jedno z prvních kamenných divadel v Čechách, kde se hrálo česky. V té době bylo divadlo „kolbištěm“ národnostních bojů mezi Čechy a Němci.⁸⁰ Významnou historickou událostí plzeňského divadelnictví byl rok 1865, kdy se městská rada 7. března rozhodla, že na následující sezónu angažuje divadelní společnost Pavla Švandy ze Semčic.⁸¹ Od 1. listopadu 1865 se v Městském divadle (vybudované v roce 1832) začalo hrát česky (hráli zde i legendární Budil a Mošna). Činnost českého divadla v Plzni započala Shakespearovou tragédií *Romeo a Julie*.⁸² Od tohoto významného roku začíná období stálého českého divadla v Plzni. V letech 1875-1902 zde působilo se svými soubory několik různých ředitelů – podnikatelů. Jedním z nich byl o Vendelín Budil⁸³, pod jehož vedením zde působil i Adolf Kreuzmann. Nejvýznamnější plzeňskou kulturní událostí na počátku 20. století bylo otevření secesně-novorenesanční divadelní budovy. Divadlo se slavnostně otevřelo představením Smetanovy *Libuše* dne 27. září 1902.⁸⁴ Prvním ředitelem se stal žák Pavla Švandy ze Semčic Vendelín

⁷⁹ DJKT. *Historie divadelnictví v Plzni* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie-divadelnictvi-v-plzni>.

⁸⁰ DJKT. *Historie divadelnictví v Plzni* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie-divadelnictvi-v-plzni>.

⁸¹ Působil u ní i Adolf Kreuzmann.

⁸² ČEPELÁK, Václav. *Dějiny Plzně II., Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, ISBN NEUVEDENO, s. 139.

⁸³ KUCHYŇKA, Václav. *Sto let českého divadla v Plzni. 1865-1965*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1965, ISBN NEUVEDENO, s. 51-59.

⁸⁴ ZÍTEK, O., LOULA K. *Almanach. R. 1902-1932: Městské divadlo v Plzni*. Plzeň, 1932, s. 54.

Budil.⁸⁵ Hned v úvodní sezoně se hrálo pět Tylových her. Dále byly v Budilově repertoáru Jiráskovy historické hry, repertoár Klicpery, Stroupežnického, Vrchlického nebo Zeyera. Uváděly se i zahraniční dramatici, například Shakespearovy hry, *Tartuffe* od Moliera, Gogolův *Revizor* či Goetheho hra *Egmont*. V Budilově souboru hostoval například i slavný Eduard Vojan.⁸⁶ Budil velmi dobře vyhledával herecké talenty a uměl s nimi pracovat. Kromě zmiňovaného Adolfa Kreuzmanna bychom na začátku 20. století v jeho hereckém činoherním souboru našli taková jména jako Václav Vydra, Rudolf Deyl, Otýlie Beníšková, Terezie Brzková, Eduard Kohout a Bedřich Karen.⁸⁷ Po deseti letech Budil skončil a novým ředitelem se stal Karel Veverka.⁸⁸ S ním přišla do divadla i nová generace herců jako byli Vojta, Kovářík či Hilmar a po první světové válce přichází i František Kreuzmann st., jenž v Plzni prožil celé své dětství i velkou část svého mládí a začal zde svou hereckou divadelní kariéru, se kterou se přes krátké angažmá v Brně dostal na konci dvacátých let 20. století až do hlavního města Prahy, kde zahájil i kariéru filmovou.

2.1 Mládí v Plzni

„Už zrozením byl spjatý s plzeňským divadlem. Narodil se v roce 1895, kdy tatínek přišel k Budilovi. A divadlem, stejně jako já, od malička žil. Maminka ho už jako čtyřletého brávala na klín, sedávala na kraji galerijní řady, aby to tatínek nevěděl a mohla odejít, kdyby František zlobil. Když byl tatínek – Adolf Kreuzmann – v Českých Budějovicích a maminka se jela na budilovské hry v jihočeské metropoli podívat, zasáhl v jedné tragédii František svým hlasem do tatínkova šermířského zápasu na scéně výkřikem, v němž žádal „šaklamentskou pakáž, aby nemlátila jeho tatínka...“^{89 90}

Herec František Kreuzmann st.⁹¹ se narodil 11. října roku 1895 v Plzni rodičům Adolfovi a Josefě Kreuzmannovým.⁹² Dle rejstříkového listu se Kreuzmannovi poměrně často stěhovali. První uvedenou adresou, která je uvedena v rejstříkovém listu Františka Kreuzmanna je Karlovarská třída č. p. ½ (dnešní ulice Otýlie Beníškové), kde Kreuzmannovi zřejmě pobývali

⁸⁵ DJKT. *Historie* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie>.

⁸⁶ DJKT. *Historie* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie>.

⁸⁷ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1955, s. 23.

⁸⁸ DJKT. *Historie* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie>.

⁸⁹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Máníčka vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

⁹⁰ Jednalo se o představení *Othella* a Adolf Kreuzmann, v něm hrál postavu Jaga.

⁹¹ Dále už jen František Kreuzmann.

⁹² ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=842.

dva roky. Dále bydlela rodina čtyři roky v ulici Sirková č. 387, dnešní Ukrajinská, od roku 1904 v ulici Husova č. 786. Poté se rodina odstěhovala do ulice Skrétova, kde pobývala rodina od roku 1912, nejdříve v čísle 977/13 a za krátkou dobu v čísle 1035/17.

Františkova školní léta byla poměrně zajímavá, neboť František Kreuzmann rozhodně nebyl premiantem. V letech 1907 až 1912 navštěvoval C. k české gymnásium v Plzni⁹³, ze kterého přešel v pátém ročníku na Obchodní akademii.⁹⁴ Z jeho prospěchu na obou školách se dá vyčíst, že herec rozhodně nebyl studijní typ. Na jeho vysvědčeních se ve velké míře objevuje ohodnocení známkou „dobrá“ a hned za ním „dostačující“. Slušné známky měl František Kreuzmann například z tělocviku či z dějepisu, naopak velkou překážkou pro něj byly jazyky. Z latiny a z němčiny dokonce ve čtvrtém ročníku na gymnáziu propadl. V pátém ročníku se k těmto předmětům přidala matematika a řečtina. Poměrně úsměvné je to, že jeho nejslavnější filmovou rolí je profesor Lejsal ze *Školy základ života* (1939), který paradoxně učí právě latinu a němčinu, což byly Kreuzmannovy nejhůře hodnocené předměty. Každý si vybaví scénu „Ich habe gesacht!“, ve které Lejsal zkouší němčinou nepolíbeného Čuřila v podání Ladislava Peška. Po tomto zjištění se na tuto scénu pohlíží hned jiným rozměrem a Kreuzmann byl zřejmě za svá studentská léta v této Čuřilově situaci častokrát. Dále by se mohlo zdát, že z předmětu jako byl zpěv, bude mít tento později výborný operetní i operní herec bezesporu známku výbornou, ovšem vyjma prvního ročníku na gymnáziu, byl jeho zpěv hodnocen pouze jako velmi dobrý. Co se týče jeho chování, tak to se v dokumentech hodnotí například výrazy jako „dobré“ či „uspokojivé“, ale i poměrně netradičním označením „zákonné“, což nepůsobí zrovna kladně a byl to i zřejmě jeden z důvodů, proč v září 1912⁹⁵ s otcovým svolením přestoupil Kreuzmann na Obchodní akademii v Plzni. Na nové škole ale vydržel pouze jedno pololetí a 15. února 1913⁹⁶ vystoupil z ročníku. Jeho sestra Anna se k době bratrova studia vyjádřila takto: "*Chtěl studovat, tatínek se uvolil i k dvaceti zlatým školného, po škobrtnutí v primě došel celkem dobře až do kvinty, ale pak už byl rozptýlený. Lákalo ho divadlo, měl za sebou už jednu malou dětskou roličku, měl rád sport, především kopanou. Profesoři říkali, že je nadaný, ale nesoustředěný.*

⁹³ Archiv města Plzeň, ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNI GYMNASIUM V PLZNI, Hlavní katalog 1911—1912, sign.15d44. Dostupné na:

<https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=10485c25094b4f1b9322599bdd097c7e&scan=343#scan343>.

⁹⁴ Archiv města Plzeň, ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNI GYMNASIUM V PLZNI, Hlavní katalog 1911—1912, sign.15d44. Dostupné na:

<https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=10485c25094b4f1b9322599bdd097c7e&scan=343#scan343>.

⁹⁵ Archiv města Plzeň, OBCHODNÍ AKADEMIE V PLZNI, Katalog 1912—1913 roč. I.B, sign. 11a102. Dostupné na: <https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=f95512bd3df64bd8acb4a1c1186a4d5a&scan=9#scan9>.

⁹⁶ Archiv města Plzeň, OBCHODNÍ AKADEMIE V PLZNI, Katalog 1912—1913 roč. I.B, sign. 11a102. Dostupné na: <https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=f95512bd3df64bd8acb4a1c1186a4d5a&scan=9#scan9>.

*Nevydařil se ani tatíkův pokus o Františkovo studium na obchodní akademii...“⁹⁷ O tomto období se rozpovídal i samotný herec v dokumentu *Dobrák v rolích zlosynů*. „Přinesl jsem domů tak krásné vysvědčení, že se mi otec se smutným pohledem dotázal: „A co chceš teď, Frantíku, dělat?“ „Chci k divadlu!“⁹⁸ říkal si František Kreuzmann pouze v duchu, ovšem zanedlouho se mu jeho přání vyplnilo.*

Po neúspěšném studiu na Obchodní akademii zařídil otec Františkovi herecké lekce u svého přítele a předního představitele divadelní scény v Plzni Vendelína Budila, tudíž František mohl rovnou po neúspěšném studiu začít soukromě studovat herectví,⁹⁹ a ještě u takto významného umělce. Vendelín Budil, o kterém jsem se zmiňovala již v první kapitole této práce, byl český herec, režisér, divadelní historik a překladatel. Narodil se v Praze v roce 1847 a po neúspěšných studiích na vyšší české reálce v Panské ulici, začal hrát na ochotnických jevištích. Poté vystřídal různá angažmá, například v Prozatímním divadle, angažmá u společnosti ředitele Švandy ze Semčic anebo u společnosti ředitele Jana Pištěka na Královských Vinohradech. V letech 1888–1900 řídil vlastní velmi úspěšnou divadelní společnost (zahajující 2. června 1888 v aréně v Plzni), která se později stala nejlepším činoherní společností po Národním divadle v Praze. Od března 1902 do roku 1912 řídil nové Městské divadlo v Plzni. Jeho nejproslulejší rolí byl Král Lear od Shakespeara.¹⁰⁰ K dalším významným rolím patřil například Shakespearův Richard III. anebo ikonický Cyrano z Bergeracu. Zemřel v Plzni roku 1928 a je pochován na Olšanských hřbitovech. Při příležitosti oslav nedožitych stých narozenin byl jmenován v roce 1947 in memoriam čestným členem Národního divadla v Praze.¹⁰¹

Noc před tím, než měl František k Budilovi jít na tuto důležitou zkoušku, nespál a když pak přišel k vchodovým dveřím Budilova domu, klekl si na rohožku a pomodlil se. Až poté zazvonil. Přišla mu otevřít paní ředitelová a pozvala ho dál. Vendelín Budil seděl u stolu pouze v županu, změřil si Františka od hlavy až k patě a pak řekl: „*Tak prý nechtějí dál studovat a chtějí k divadlu.*“ František mlčel. „*Nu, dělají, jak myslí, ale já na jejich místě bych dostudoval. Třebas nebudou u divadla šťastnej. A pak mají možnost jít jako ouředník k poště nebo na magistrát. Tak co tomu říkaj?*“ „*Já chci k divadlu.*“ „*Nu, když tedy myslí, že jim tam pokvete pšenice, spánembohem, Tady maj roli Brtnického u Paní mincmistrové, naučejí se to a*

⁹⁷ *Lidová demokracie*, Malá vzpomínka. 1980, 36(294), s.5.

⁹⁸ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

⁹⁹ Později i zpěv u profesora Branžovského.

¹⁰⁰ Jeho podobizna v úloze krále Leara visí v Shakespearově domě ve Stratfordu jako pocta Anglie tomuto vynikajícímu českému herci.

¹⁰¹ Budilovi potomci, dcera Anna Steimarová, vnučka Jiřina Steimarová, pravnuk Jiří Kodet a praprapravnučky Barbora Kodetová a Anna Polívková se stali také herci.

za tři dny zase ve dvě přijdou.“¹⁰² Po třech dnech Kreuzmann přišel, předvedl výstup, který se Budilovi moc nezdál, a tak Františkovi předvedl, jak by to zahrál on. Kreuzmann ve svých vzpomínkách tento mistrův výstup a celou atmosféru této chvíle popisuje takto: „*On, už oddělen od divadla, v penzi, se nechal strhnout rolí tak, že se rozplakal a já s ním. Skončil. Po chvíli, když se uklidnil, řekl mi, a já jsem se potom celý život o to snažil: „Musej mluvit a hrát přirozeně. Je to to nejtěžší, ale lidi jim musej věřit... Snažej se vždycky, aby se neopakovali. Divák, kterej jich viděl včera v Hamletu, musí se zejtra podívat do programu, kdo toho Saténa hraje.“*¹⁰³

Studium u Vendelína Budila, ke kterému se dle slov Kreuzmanna „*uvolil s láskou k jeho otci*“¹⁰⁴ vyzkoušet Františkův talent, bylo pro Kreuzmanna opravdová pocta, ale i velký závazek. Zaprvé chtěl na tohoto „otce českého divadla“, jak bývá nazýván, udělat dojem, a zadruhé se od něj chtěl, co nejvíce přiučit hereckému řemeslu. Tudíž Kreuzmann vzal tuto vzácnou šanci opravdu zodpovědně a později vzpomínal na toto období jako na unikátní a klíčovou zkušenost pro jeho budoucí hereckou kariéru. S Budilem za dobu dvou měsíců¹⁰⁵ společně nastudovali roli skřeta z *Potopeného zvonu* a roli Zajíčka z *Lucerny*.¹⁰⁶ V tom samém roce začal už i aktivně hrát u divadelní společnosti Roberta Morávka na domažlické štaci. Otec ho vypravil se slovy: „*Vybavil jsem tě na cestu, a víc dost. Divadlo je cesta trnitá a ty ho musíš poznat z té pěkné i z té špatné stránky. Ode mne od nynějška nedostaneš ani krejcar. Máš gáže pětadvacet zlatých. Nauč se počítat a nauč se žít.*“¹⁰⁷ O rok později pak František přešel k divadelní společnosti Josefa Tuttra, a dokonce hrál v sezóně 1914/1915 na scéně plzeňského divadla, ovšem divadelní vystupování mu přerušila první světová válka.¹⁰⁸ František Kreuzmann se bojům dlouho úspěšně vyhýbal tedy až do 1. února 1918,¹⁰⁹ potom musel narukovat u 7. Schitzen regimentu u Rumburku ke 2. kumpanii do Varnsdorfu. Podle Kreuzmannových slov se „*na radu moudrých lidí*“¹¹⁰ uchýlil do Škodových závodů¹¹¹, kde

¹⁰² Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřížky z novin – Svobodné slovo, Herecká maturita. 1970, 10(17), karton 760.

¹⁰³ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřížky z novin – Svobodné slovo, Herecká maturita. 1970, 10(17), karton 760.

¹⁰⁴ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹⁰⁵ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹⁰⁶ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=842.

¹⁰⁷ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřížky z novin – Svobodné slovo, Herecká maturita. 1970, 10(17), karton 760.

¹⁰⁸ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl I, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 517.

¹⁰⁹ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹¹⁰ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹¹¹ Podle slov jeho sestry ho do Škodových závodů dostala matka.

pracoval na pozici kontrolora nábojů a externě hrál i na plzeňské divadelní scéně. V této době navštěvoval hodiny zpěvu u profesora Branžovského, ale po čase s lekcemi přestal, protože byl unavený po celodenní práci v továrně.¹¹² Ve Škodovce natrefil na příjemnou společnost herců Františka Kovářika, rovněž plzeňský rodák, a Gustava Hilmaru.¹¹³ Rozhodně se jednalo pro mladé herce o těžké období, ale lepší než narukovat. Na tuto zkušenost a atmosféru vzpomínal František Kovářik ve svých pamětech, kde popisuje také svůj poměrně absurdní zážitek. „*Pracovali jsme v noci, dvanáct hodin, jídlo jsme si nosili s sebou, venku byli vojáci s bajonety a ti nás hlídali. V nástrojárně pracovali herci František Kreuzmann a Gustav Hilmar. Vedle mě zas pracoval nějaký novinář z Českého deníku. Ohlušující rámus, dusno, prach a benzínové páry, a my, zvyklí pracovat se slovem a citem, tam jeden vedle druhého vyrábíme šrapnely k trhání lidí. Já bych v tom nemohl vůbec existovat, kdybych si byl intenzivně nepředstavoval, třeba, že jsem v lese, že se proplétám mlázím, větvemi borovic, hledím do slunce a sbírám houby. Tak jsem se do toho jednou vžil, že jsem hlasitě zavolal na svého souseda: „Pepíku, honem sem pojď, já sem našel hřiba!“ Tím svým hlasem, který jsem v tom ruchu slyšel jen já a on, jsem se vrátil do skutečnosti a ten člověk vedle mne, už trochu prošedivělý, se rozplakal.*“¹¹⁴

Jak už bylo výše zmíněno, Kreuzmann byl po prvním únoru 1918 nucen narukovat, do konce války sice zbýval necelý rok, ale pro Kreuzmanna to muselo být opravdu zajímavé, strašlivé a nekonečné období. Bojoval na frontě po boku svého kamaráda z dětství Josefem Křepelou¹¹⁵, se kterým byli dle svých slov svědky i protiválečné Rumburské vzpoury,¹¹⁶ která se odehrála 21. května 1918.¹¹⁷

Na scéně plzeňského divadla začal nastálo hrát už před koncem války, a to až do roku 1923.¹¹⁸ Kreuzmann působil zejména v souboru činohry, ale objevil se i v několika operetách a operách.¹¹⁹ V Plzni sehrál v operě například roli principála v *Prodané nevěstě*.¹²⁰ Jeho zpěv můžeme docenit na dodnes dochovaných nahrávkách lidových písní na gramofonových deskách, které nazpíval během 20. a 30. let 20. století. V jeho podání můžeme slyšet například

¹¹² *Lidová demokracie*, Malá vzpomínka. 1980, 36(294), s.5.

¹¹³ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹¹⁴ KOVÁŘÍK, František. *Kudy všudy za divadlem*. Praha: Odeon, 1984, ISBN 01-016-84, s. 132.

¹¹⁵ Josef Křepela byl český herec, operní a operetní sólista, později člen Slovenského národního divadla. Narodil se v roce 1896 v Plzni.

¹¹⁶ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹¹⁷ MYŠKOVÁ, Eva. *Rumburská vzpoura*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1978, ISBN 45-005-78, s. 7.

¹¹⁸ ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW:

https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=842.

¹¹⁹ BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87, s. 234-235.

¹²⁰ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 517.

slavnou píseň z filmu *To neznáte Hadimršku* (1935), kterou diváci znají v provedení Vlasty Buriana a herečky Medy Valentové, kteří ji nazpívali právě pro tento slavný veseloherní snímek. Své pěvecké umění ve filmech ani ve své slavnější divadelní éře v Praze bohužel už moc neprojevoval, neboť byl obsazován spíše do vedlejších, a ještě k tomu záporných a vážnějších rolí. Není sporu o tom, že na začátku své herecké divadelní kariéry byl ovlivněn komediálním herectvím svého otce, ale co ho ještě více ovlivnilo (a je to vidět i v pozdějším Kreuzmannově hereckém vystupování ve filmu), je realistické umění a úsilí o přesné a přesvědčivé ztvárnění postav, kterou prosazoval jeho učitel herectví Vendelín Budil.¹²¹ Skvěle ovládal také tanec¹²² a podle několika svědků byl v mládí v dobré fyzické kondici, kterou si udržoval sportem, hrával kopanou. „*V červenci 1914 jsme byli v Domažlicích, kam k nám přijel František Kreuzmann, nynější člen Národního divadla, tehdy asi rovnou z gymnasia. Kamarádil tam s hrabětem Dohalským, který byl také po maturitě, a hrávali spolu kopanou v nějakém místní mužstvu. Jednou nás pozval, abychom se šli podívat na jeho výkony na hřišti, že mají v neděli vyjednaný zápas. Šli jsme. Hřiště bylo ubohé, snad ani oplocené nebylo – a jen jsme se rozhlédli, žene se kolem nás František a volá na hraběte Dohalského: „Hrabě, ty si vůl, kam si to kopl?!“ To se nám tenkrát moc líbilo, protože tomu vlastnímu kopání na hřišti jsme moc nerozuměli. Však také František Kreuzmann byl jediný herec, kterého jsem za celou dobu svého divadelničení viděla takhle aktivně sportovat.*“¹²³ Herečka Marie Svobodová,¹²⁴ s jejíž vzpomínkou na Františka Kreuzmanna jsme se mohli seznámit výše, pamatovala na Kreuzmanna jako na aktivního sportovce, což ho ale v pozdějším věku opustilo. „*Nevím, kdy ho to později pustilo a zařadil se mezi ty, kteří byli rádi, že se najedli a rozhodně nechtěli to hubené sousto tak brzy vytřepat a spotřebovat třeba na kopané.*“¹²⁵

V rámci svého činoherního působení ztvárnil na plzeňské scéně více než 80 rolí, a to za pouhých šest let. Nejčastěji se objevoval v inscenacích režírovaných Jaroslavem Počepickým, Josefem Fišerem, Karlem Hostašem a Viktorem Severinem. V prvním roce svého působení se objevil v devíti hrách, ve kterých ztvárnil malé či středně velké úlohy. Se svým otcem si zahrál v inscenacích *Mrtvé moře*, *Žárlivost*, *Peněžní automat*, ve veselohře *Čekanky* a ve velkolepé

¹²¹ BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87, s. 234-235.

¹²² SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 517.

¹²³ SVOBODOVÁ, Marie; BURIAN, Emil František; KALNÝ, Jan. *Paměti Marie Svobodové*. Praha: Orbis, 1953, ISBN NEUVEDENO, s. 64-65.

¹²⁴ Marie Svobodová (1871-1960) byla česká herečka, se kterou F. Kreuzmann působil u společnosti J. Tuttra.

¹²⁵ SVOBODOVÁ, Marie; BURIAN, Emil František; KALNÝ, Jan. *Paměti Marie Svobodové*. Praha: Orbis, 1953, ISBN NEUVEDENO, s. 65.

historické hře *Jan Roháč*, kde si několik herců zahrálo i více rolí. Kreuzmann nebyl výjimkou a ztvárnil zde dvě postavy kněze Prokopa Holého a hraběte Šlika. Dále se objevil jako Ješek, levoboček krále Václava ve hře *Přemyslovci*, ve hře *Libellula* a *Madame Sans-Gêne* jako důstojník po boku hostujícího Vendelína Budila. Každým rokem počet rolí Kreuzmannovi rostl. V následujícím roce 1919 se objevil ve třinácti nových hrách. Zahrál si v klasikách jako *Ideální manžel* od Oscara Wilda, v Gogolově *Revizorovi* a v *Zimní pohádce* od W. Shakespeara, Adolf Kreuzmann zde ztvárnil roli pastýře a František Kreuzmann hrál pastýřova syna. Nebylo to naposledy, kdy herci na jevišti vystupovali v jejich skutečném příbuzenském stavu. V tomto roce poprvé Kreuzmann dostal možnost vystoupit v operetě, a objevil se rovnou ve třech menších rolích, jako důstojník v operetě *Mamzelle Nitouche*, dále v *Madame Favrt* a v roli poručíka Osipa Vaisloviče Salonova v operetě *Fatinica*. Dostal i poměrně větší roli v činohře, objevil se jako Serignana ve hře *Rozkošná příhoda* nebo jako Petr Zmrzlík ze Svojšína v historické hře *Jan Hus*. Dále si zahrál malou roli pana Krupičky ve hře *Jiný vzduch*, v jejíž filmové podobě se objevil o 20 let později, ovšem v jiné a větší záporné roli Emila Vitáka, a v menších rolích se objevil ještě ve čtyřech hrách – *Baron Görtz*, *Kašpárkova maminka*, *M.D. Rettigová* a *Eugenij Oněgin*.¹²⁶ V roce 1920 přibylo ke Kreuzmannově repertoáru opět třináct nových rolí. Objevil se ve čtyřech operetách *Krásná Helena*, *Píseň hor*, *Psohlavci* a *Stambulská růže*. V činohře dostal poměrně větší úlohy, například krejčí František Fiala ve Stroupežnického *Našich furiantech*, roli Nöjda v inscenaci *Otec* a roli kapitána Buqueta ve hře *Vlci*. Ztvárnil i dokonce hlavní postavu – mladého tuláka Větroplacha v inscenaci *Čarovné jezero*. Zajímavým počinem byla velkolepá historická hra *Jan Žižka* o pěti jednáních, kde měl Kreuzmann vedlejší roli Václava Strážnického z Kravař. Dále se ještě objevil v menších rolích v inscenacích *Žena a tatrman*, *Zmatená pohádka*, *Tanečnice* a v dětském představení *Z pohádky do pohádky* v třetím obrazu *Statečný krejčík v začarovaném zámku* jako krejčí Jehlička, tedy hlavní postava tohoto obrazu. Následoval vůbec Kreuzmannův nejvíce nabytý rok, co se divadla týče, neboť se v jednou jediném roce objevil ve dvaceti nových inscenacích. Objevil se poprvé i v opeře, a to v menší roli majitel divadla Variété v opeře *Zaza*, a dále v několika operetách *Žebravý student* v roli poručíka Richtera, *Dům u Tří děvčátek* a v jedné z hlavních rolí v operetě *Tisíc a jedna noc*. V činoherním repertoáru nechyběly role v klasických hrách jako byl vévoda Brugundský v *Králu Learovi* nebo syn Harpagona v *Lakomci*. V tomto roce se na plzeňském divadle uvedlo zajímavé a velkolepé představení národní hra se zpěvy a tanci *Hoši z první legie*, kde Kreuzmann ztvárnil rovnou dvě role, a to Karla Havlíčka Borovského a ruského legionáře.

¹²⁶ Archiv města Plzeň, fond Městské divadlo v Plzni, Divadelní plakáty 1918-1919 inv. č. Pl.18.

Poměrně zajímavou a vzácnou rolí byla role robota Radia ve hře Karla Čapka *R.U.R.* Unikátním počinem bylo velké časové revue *Výlet p. Broučka do republikánské Plzně*, v němž Kreuzmann ztvárnil roli kinoherce Štuparta Wepse. Dále se Kreuzmann objevil ještě v následujících dvanácti inscenacích, ve kterých ztvárnil povětšinou vedlejší nebo menší role: *Pavel Lange a Tora Parsbergová* (poslanec Sanne), *Kněžna čarodějka* (Zloboh, král zlých duchů), *Se srdcem divno hrát* (mladý venkovan), *Rudoška Innonoši* (Wambii-Wašte, rudoch), *Glaukos* (druhý rybář), *Hagenbek* (Řehořík), *Pohádka o zlatém klíči a živé vodě* (Mráz, syn Zimy), *Kocourkov* (důstojník), *U bílého koníčka* (Vendelín Šebánek, továrník z Pelhřimova), *Bytová nouze* (sluha u Vlaš'ovičky) a *Pražský Žid* (Jehud).¹²⁷ V roce 1922 se Kreuzmann objevil v operě *Mignon* a dokonce i v baletním představení *Pohádka o Honzovi*. Dále v pěti operetách *Čardášová princezna*, *Slovácká princezka*, *Podzimní manévry*, *Polský krev*, *Holandská ženuška* a *Modrá mazurka*. Co se týče rolí v činohře, tak si Kreuzmann zahrál dvě menší role ve hře Karla Čapka *Ze života hmyzu*, a to roli vojevůdce žlutých a druhého slimáka. Ve hře *Cudná Zuzana* ztvárnil Kreuzmann roli Jacquelina a zahrál si zde syna postavy, kterou ztvárnil jeho otec Adolf. Dále se objevil ve vedlejších a menších rolích v následujících inscenacích: *Paní Mincmistrová* od Ladislava Stroupežnického (David Wolfram), *Mandragola* (Florio), *Tosca* (policejní agent Spoletta), *Maria Stuartovna* (Mortimer), *Firma* (gentleman), *Taneček Její výsosti* (Alois Klaus), *Bratránek z Indie* (Egon Doleček) a *Paní marjánka matka pluku* (desátník Vojtěch). Během Kreuzmannova působení na plzeňské scéně hrával ze začátku zejména v činohrách, v posledním roce jeho angažmá se toto ovšem změnilo a počet činoherních představeních předběhl počet operet. Kreuzmann se objevil celkem v deseti operetách. Největšími rolemi byla role vagabunda Floriána Bezinka v operetě *Vagabundi* a role Hanuše Vejvary v *Kráska z Ostende*. Menší role ztvárnil Kreuzmann v následujících operetách: *Poslední valčík* (baron Karlovič Tausendkragen), *Offenbachovy lásky* (čeledín Vasco), *Cikánský baron* (Otokar), *Dáma v hermelínu* (stříhač silhouet Suitangi), *Bajadera* (Napoleon St. Cloche), *Krista z myslivny* (Petr Lempl), *Kouzlo valčíku* (Hrabě Lothar) a *Veselá vdova* (Vicomte Cascada). Dále se Kreuzmann objevil v pěti činohrách, v historické hře *Jeronym Pražský*, v Shakespearově hře *Macbeth* a *Sen noci svatojánské*, v německé hře *Režná košile* v režii Vendelína Budila a v české hře *Z českých mlýnů*.¹²⁸

Jak už jsem zmiňovala v první kapitole této práce, Kreuzmann se objevoval i na jevišti Loutkového divadla Feriálních osad, kde uplatnil svůj komediální a pěvecký talent. Loutky ale

¹²⁷ Archiv města Plzeň, fond Městské divadlo v Plzni, Divadelní plakáty 1920-1921, inv. č. Pl.19.

¹²⁸ Archiv města Plzeň, fond Městské divadlo v Plzni, Divadelní plakáty 1922-1923, inv. č. Pl.20.

přenechal své sestře Anně, která v této disciplíně opravdu vynikala. Ta se o bratrově vystupování na plzeňské scéně pochvalně vyjadřovala v mnohých rozhovorech. „*Můj bratr František působil několik let v plzeňském divadle – začal tam sice už v sezóně 1914/1915, ale pak mu to přerušila válka, takže prakticky tam byl, od r. 1918 do r.1923. A dělal tam nejen činohru, ale i operetu, zpíval tam celou mladokomiku – a říkalo se, že byl z nejlepších mladokomiků, které kdy Plzeň měla: velmi hezky zpíval, občas i v opeře, prózu měl dobrou, uměl tancovat, byl noblesní – partnerkou mu byla rozkošná subreta Pepička Šrámková. A Skupa ho občas pozval k vystoupení ve Feriálkách.*“¹²⁹

V operetě František Kreuzmann využil svého pěveckého, tanečního i komediálního talentu. Právě tyto dovednosti přinesly Kreuzmannovi angažmá v brněnském Národním divadle, kde působil tři roky v operetním souboru.¹³⁰

2.2 Krátká éra v Brně

V 19. a 20. století se Brno výrazně rozšířilo a za první republiky bylo po Praze druhým největším městem v Československu, a to jak rozlohu, tak i počtem obyvatel. V této době se město proměnilo nejen v jedno z center průmyslu, ale také ve významné středisko obchodu, školství a kultury.¹³¹ Výjimkou nebyl ani rozvoj českého divadla. Konci 19. století bylo Brno stále město převážně německé a až do počátku 80. let 19. století zajišťovali česká představení v Brně pouze ochotníci a kočovné divadelní společnosti, které zprvu hrály v sálech hostinců, posléze se působištěm divadelních představení stal Besední dům. První samostatná česká divadelní sezona byla zahájena 1. října 1874 společností Elišky Zöllnerové.¹³² Zlom v českém brněnském divadelním podnikání znamenal vznik Družstva českého Národního divadla v Brně, které později zakoupilo dům na rohu někdejšího Radvitova náměstí a Veverí ulice a vlastním nákladem přestavilo prostory domu na divadlo (Divadlo na Veverí ulici, později Staré divadlo), jenž bylo slavnostně otevřeno 6. prosince 1884 představením *Magelony* Josefa Jiřího Kolára.¹³³ Prvním ředitelem Národního divadla v Brně se stal Jan Pištěk, jehož divadelní společnost stála

¹²⁹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, 179. Mánička vzpomíná. Ze vzpomínek A. Kreuzmannové, karton 760.

¹³⁰ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 517.

¹³¹ FASORA, Lukáš; MALÍŘ, Jiří. *Dějiny Brna 4 - Modernizace města 1790-1918*. Brno: Archiv města Brna, 2020, ISBN 978-80-86736-62-4, s. 893.

¹³² ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Počátky českého divadla v Brně a NdB do r. 1945* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/pocatky-ceskeho-divadla-v-brne-ndb-do-r-1945>.

¹³³ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Počátky českého divadla v Brně a NdB do r. 1945* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/pocatky-ceskeho-divadla-v-brne-ndb-do-r-1945>.

i za prvním operetním představením, které bylo v divadle odehráno.¹³⁴ ¹³⁵ Od sezóny 1918 - 1919 se soubor rozdělil na činohru a zpěvohru. Žánr operety neboli zpěvohry, získával už od sezóny 1891–1892 stále větší pozornost. Největší oblibě se opereta těšila za ředitelování Vendelína Budila (v sezoně 1892–1893),¹³⁶ který byl důležitou divadelní osobností i pro rozvoj plzeňského divadla. Zásadní událostí pro operetní soubor byl příchod Oldřicha Nového. „*Opereta vešla do prvních let buržoázní republiky se silným souborem. Je zde dosud Věra Skalská, Bedřich Zavadil, Jan Purkrábek, Karel Holík: nově přichozí Mirko Bukovský. Krátce se tu blýskne komický talent Ladislava Peška. V příštích sezónách doplní soubor buffotenor Václav Šmíd a mladý komik František Kreuzmann. Operetu zpočátku vedl šéfrežisér divadla Vladimír Marek, stále více se však uplatňuje Oldřich Nový.*“¹³⁷ Oldřich Nový se stal členem Národního divadla v Brně v srpnu 1919 a po odchodu šéfrežiséra Vladimíra Marka se stává od sezóny 1925–1926 šéfrežisérem brněnské zpěvohry.¹³⁸

Jak už bylo výše zmíněno, František Kreuzmann přišel do brněnského Národního divadla v roce 1923 a byl angažován do operetního souboru,¹³⁹ kde pod vedením Oldřicha Nového působil celé tři roky. Kromě operety se sporadicky objevoval i v opeře a později i v činohře.¹⁴⁰ Dostával zejména milovnické a komické role a za dobu svého působení v operetě Národního divadla v Brně sehrál František Kreuzmann přes třicet rolí.¹⁴¹

V prvním roce svého působení na brněnské scéně ztvárnil celkem pět rolí. Objevil se v operetě *Galánečka* v režii Bedřicha Zavadila, dále v roli tajemníka Leandera Billa v operetě *Káťa tanečnice* v režii Oldřicha Nového, v roli gymnaziálního profesora Dr. Ambrože Jablátka v operetě *Cudný Ambrož* a v jako čeledín Vasco v operetě *Offenbachovy lásky*. Drobnou roli šumaře Sejtka také ztvárnil v opeře *Lucerna* v režii Oty Zítka.¹⁴² V dalším roce se jeho repertoár

¹³⁴ Představení bylo odehráno 9. 12. 1884 a šlo o operetu Franze von Suppého *Gaskonec*.

¹³⁵ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Počátky českého divadla v Brně a NdB do r. 1945* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/pocatky-ceskeho-divadla-v-brne-ndb-do-r-1945>.

¹³⁶ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Zpěvohra - Počátky zpěvohry* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/zpevohra>.

¹³⁷ STÁTNÍ DIVADLO V BRNĚ. *Velká pochodeň : sborník k pětasedmdesátému výročí stálého českého divadla v Brně*. Brno: Státní divadlo, 1959, s. 43.

¹³⁸ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Zpěvohra - Počátky zpěvohry* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/zpevohra>.

¹³⁹ DUFKOVÁ, Eugenie. *Almanach Státního divadla v Brně 1884-1974 2. [část]. Soupis repertoáru českého divadla v Brně*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1974, ISBN NEUVEDENO, s. 190-191.

¹⁴⁰ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 517.

¹⁴¹ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Zpěvohra - Počátky zpěvohry* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/zpevohra>.

¹⁴² ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9030>.

poměrně navýšil a zahrál si v rámci svého brněnského angažmá poprvé a naposledy v činohře. Jednalo se o roli krejčovského pomocníka Antonína Málka ve hře *Frak* v režii Jaroslava Auerswalda. Dále se objevil ve dvou operách, obě v režii Oty Zítka. První operou byla slavná *Prodaná nevěsta*, ve které Kreuzmann působil střídavě v roli principála a v roli jednoho z tanečníků skočné.¹⁴³ Tyto role alteroval se svými kolegy. Druhou operou byla francouzská opera *Luisa* od Gustava Charpentiera, ve které ztvárnil roli sochaře.¹⁴⁴ Největší místo v Kreuzmannově repertoáru zabíraly pochopitelně operety, většina v režii Oldřicha Nového. Objevil se například v roli Emericha v operetě *Dolly*, jako vůdce zbojnické bandy v operetě *Bandité*, dále v roli barona Aristida Setelcki v operetě *Zlatý brouček*, v operetě *Hraběnka Marica* v roli velkostatkáře, v roli hraběte v *Čardášové princezně*, v operetě *Táta Dlouhán* v režii Bedřicha Zavadila jako Tomy a rezervního šikovatele-kadeta v operetě *Podzimní manévry* v režii Jana Purkrábka. V roce 1925 se Kreuzmann objevil v jedné opeře, jednalo se zřejmě o menší roli kadeřníka v opeře *Růžový kavalír* v režii Oty Zítka. Dále ztvárnil celkem osm rolí v operetách. V režii Oldřicha Nového se objevil ve vedlejších rolích v operetách *Orlov*, *Stambulská růže*, *Láska je divná věc* a *Napoleonův trubač*. Dále v operetách *Krásná Risetta*, *Apači* a *Cloclo* v režii Viléma Skocha, a v roli ministerského úředníka Tonyho Hofera v operetě *Láska pustý* v režii Jana Purkrábka. Poslední dva roky se počet rolí poněkud zmenšil. V roce 1926 se František Kreuzmann objevil ve čtyřech operetách (*Polibek retů tvých*, *Si, dáma z Folies-Bergères*, *Terezina*, *Madame Favart*). V posledním roce Kreuzmannova působení na brněnské divadelní scéně získal herecké úlohy ve třech operetách a v jedné opeře. Objevil se jako Ferdinand Chytil, fiakrista v operetě *Vlaštovčí hnízdečko* a jako Hugo Motejl v *Rozpustilé Lole*, obě operety byly v režii v režii Jana Purkrábka. Dále v opeře *Beppo* a v operetě *Cirkusová princezna* v režii Oldřicha Nového.¹⁴⁵

V Brně se František Kreuzmann neseznámil pouze s brněnskou divadelní scénou, ale také se svou budoucí ženou Valerií. Valerie Zavadilová se narodila 12. července v roce 1909 v Brně.¹⁴⁶ S Františkem Kreuzmannem se zřejmě seznámila při svém angažmá v Národním divadle v Brně. Zatímco Kreuzmann zářil v souboru zpěvohry, tak Valerie Zavadilová působila v baletním souboru. Objevila se například v představeních *Louskáček* (1922), *Vyzvání k tanci*

¹⁴³ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Prodaná nevěsta* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=7824>.

¹⁴⁴ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Luisa* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=7838>.

¹⁴⁵ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9030>.

¹⁴⁶ INTERNETOVÁ ENCYKLOPEDIE DĚJINY BRNA. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupné na: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=24050.

(1925), *Z pohádky do pohádky* (1925) a *Petruška* (1926), ale také v operetě *Cirkusová princezna* (1927), ve které hrál i František Kreuzmann.¹⁴⁷

V roce 1926 si Kreuzmanna všiml ředitel Vinohradského divadla Jaroslav Kvapil, který ho později i do pražského Městského divadla na Královských Vinohradech angažoval. Do Brna se vrátil ještě na půl roku, za svou láskou Valerií Zavadilou. A právě v tomto období s ní uzavřel 27. června 1927¹⁴⁸ sňatek. Za svědka šel Kreuzmannovi kolega z operetního souboru Václav Šindler¹⁴⁹, který s ním hrál ve většině operetních i operních představeních.¹⁵⁰

V Plzni a Brně vytvořil Kreuzmann dohromady 51 operetních a 7 operních rolí¹⁵¹ a setkal se s osobnostmi jako byla Ema Destinová, Mařák nebo Benoni.¹⁵² Dokladem této Kreuzmannovy úspěšné operetní kariéry je více než sto gramofonových desek s lidovkami a operetními šlágry, které, jak jsem již zmiňovala, nazpíval ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

¹⁴⁷ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Valerie Zavadilová* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9019>.

¹⁴⁸ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Valerie Zavadilová* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9019>.

¹⁴⁹ INTERNETOVÁ ENCYKLOPEDIA DĚJINY BRNA. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupné na: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=24050.

¹⁵⁰ ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Valerie Zavadilová* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9019>.

¹⁵¹ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 520.

¹⁵² *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

3 František Kreuzmann st. v letech 1927–1939

Období konce 20. a první poloviny 30. let se neslo v duchu bohatého kulturního rozvoje. Divadlo zažívalo opravdu velký umělecký rozkvět a vynikalo i svou rozmanitostí. Vedle oficiálních scén, jako bylo Národní divadlo nebo Městské divadlo na Vinohradech, se prosazovaly i méně tradičnější a poněkud experimentální divadelní scény. Do této neoficiální sféry patřily například různé zábavní scény či kabarety anebo lidová divadla jako Revoluční scéna či dělnické divadlo Dědrasbor. Od poloviny 20. let vznikají také avantgardní scény, které byly ovlivněny poetismem a inspirovány již zmíněnou lidovou zábavou. Nejznámější avantgardní scénou bylo Osvobozené divadlo, ve kterém působilo známé autorské a herecké duo Jan Werich a Jiří Voskovec. Kromě nich byli s divadlem spojení i režiséři Jindřich Honzl a Jiří Frejka, kteří se podíleli i na repertoáru Národního divadla. Dále za zmínku stojí i divadlo D34-41, jenž je spjato se jménem Emila Františka Buriana a proslulo svým moderním lyrickým divadelním stylem. Koncem 30. let se začala vydělovat i tzv. protifašistická divadelní fronta. Jednalo se o sblížení oficiálního a avantgardního proudu. Nejvýznamnějším představitelem byl Karel Čapek nebo Vladislav Vančura.

Co se týče filmu, tak v roce 1931¹⁵³ začaly práce na vybudování barrandovských ateliérů, které se staly jedněmi z nejmodernějších ateliérů ve střední Evropě a také symbolem filmové éry první republiky. Film za první republiky je dodnes obdivován a všichni si s touto érou vybaví spoustu jmen slavných herců, hereček a režisérů. Asi nejvíce se ovšem proslavil Vlasta Burian, český král komiků, který je ikonickou osobností třicátých let. Musím zmínit ale i herece Oldřicha Nového, Hugo Haase, Raula Schránila, Theodora Pištěka, Zdeňka Štěpánka, Jaroslava Vojtu a herečky Adinu Mandlovou, Antonii Nedošínskou, Lídu Baarovou, Natašu Gollovou, Věru Ferbasovou, Zdenku Baldovou a další. Co se týče režisérů, tak asi nejvýraznější a rozhodně nejplodnější režisér této éry byl Martin Frič. Kolem roku 1930 přišla do Československa hospodářská krize, která nejvíce postihla české pohraničí, kde převážnou část obyvatelstva tvořili Němci.¹⁵⁴ Vrcholu dosáhla v roce 1933, kdy se v Německu Adolf Hitler stává kancléřem.¹⁵⁵ V období 1935–1937 dochází v českém pohraničí k řadě nepokojů a politická situace v Československu se začíná vyostřovat. Vše vyvrcholí 30. září 1938

¹⁵³ BRACH, Stanislav; WOLF, Rudolf; JEŠÁTKO, Karel. *Barrandov - město divů*. Praha: Orbis, 1961, ISBN NEUVEDENO, s. 26.

¹⁵⁴ KLIMEŠ, Ivan. *Kinematografie a stát v českých zemích 1895-1945*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2016, ISBN 978-80-7308-641-1, str. 176-179.

¹⁵⁵ NĚMEC, Václav a BAREK, David. Hospodářská krize v Československu. In: *Dějepis.com* [online]. [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/hospodarska-krize-v-ceskoslovensku/>.

podepsáním Mnichovské dohody, po kterém je vyklizeno české pohraničí a nastává období „druhé republiky“. To trvá až do 14. března 1939, kdy vzniká Protektorát Čechy a Morava.¹⁵⁶

Pro Františka Kreuzmanna byl rok 1927 klíčový, neboť přijal trvalé angažmá v Městském divadle na Královských Vinohradech a poprvé se objevil i na filmovém plátně. Počátkem 30. let začala Kreuzmannova herecké kariéra rychle stoupat a později se tak stává jedním z předních herců Národního divadla a jedním z nejobsazovanějších českých filmových herců všech dob.

3.1 Život v Praze aneb slavná éra na Vinohradech

„Snad nejslavnější érou tátova života byly roky, kdy hrál ve vinohradském divadle. Bylo mi tehdy teprve devět let, ale dodnes si ho dovedu v tehdejších rolích představit. Nepamatuji se samozřejmě na celé inscenace, ale vzpomínám si, jak jsem tátu mnohokrát nenáviděla. On totiž většinou hrál zlé lidi, k prvním výjimkám došlo vlastně až ve filmu. Ale ani tehdy často režiséři neotvírali jiné šuplíky než s intrikány. Myslím, však, že to bylo škoda. Táta byl opravdu velký komik a měl smysl pro legraci,“¹⁵⁷ vzpomíná dcera Alena Kreuzmannová.

František Kreuzmann podobně jako Meda Valentová¹⁵⁸ přešel k činohře od operety. Přes působení v divadle v Plzni a krátkou operetní dráhu v brněnském zpěvoherním souboru se dostal až do druhého nejslavnějšího pražského divadla¹⁵⁹ pod vedení Jaroslava Kvapila. Toto angažmá bylo pro Kreuzmannovu kariéru opravdu klíčové a rozjelo naplno jeho dosud málo rozsáhlou činoherní kariéru, ale také kariéru filmovou. Jak Kreuzmann říkával: *„Život má velké zákruty“*.¹⁶⁰ Jednoho večera na jaře v roce 1926 během představní přišel do ředitelské lože Národního divadla v Brně ředitel Václav Štech a s ním Jaroslav Kvapil¹⁶¹, šéf činohry Vinohradského divadla v Praze, což bylo podivné, neboť Kvapil byl zapřísláhlým nepřitelem operety. Po nějaké době dostal Kreuzmann od architekta Babánka dopis od Kvapila, ve kterém

¹⁵⁶ EMMERT, František. *Průvodce českými dějinami 20. století*. Brno-Královo pole: Clio, 2012, ISBN 978-80-905081-0-1, str. 132.

¹⁵⁷ SMRŽ, Petr. Bez divadla byl táta nešťastný. *Květy*. 1970, 20(52), s. 37.

¹⁵⁸ Meda Valentová (1898–1973) byla česká herečka a překladatelka, která působila s Františkem Kreuzmannem na prknech Vinohradského divadla.

¹⁵⁹ *Dobru, pravdě, kráse: Bohatýrský věk (1907–1919)* [dokumentární pořad], Režie Pavel Jandourek, scénář Pavel Jandourek, Česká republika, Česká televize, 2017.

¹⁶⁰ BEZOUŠKA, Bohumil. Tajnosti zákulisí. *Květy*. 1971, 21(51), s. 58.

¹⁶¹ Jaroslav Kvapil (1868 – 1950) je považován za zakladatele moderní české režie. V roce 1900 se dostal do vedení Národního divadla, působil zde zprvu ve funkci "literárního poradce", pak jako vrchní režisér a v letech 1911-1918 jako šéf činohry. Za první světové války byl členem Maffie a aktivně se zúčastnil boje o národní samostatnost (zformuloval manifest českých spisovatelů). V letech 1918-1921 pracoval jako sekční šéf ministerstva školství a národní osvěty, po odchodu K. H. Hilara řídil v letech 1921-1928 Divadlo na Vinohradech.

Kreuzmanna žádal, aby nastudoval roli Knocka a po prázdninách vystoupil ve Vinohradském divadle. Kromě této role vystoupil Kreuzmann ještě ve dvou hrách, neboť v této době se žádalo, aby se herec ukázal ve více rolích, než byl angažován. Byly to role Zajíčka v *Lucerně* a skřeta v *Potopeném zvonu*, ty role, které Kreuzmann před lety nastudoval s Vendelínem Budilem.¹⁶² Jak Kreuzmann řekl: „*Setba Budilova dozrála!*“¹⁶³ Poté, jak jsem již výše zmiňovala, se na krátký čas vrátil do Brna. Jeho sestra Anna v jednom rozhovoru uvedla, že po tomto odchodu z Vinohradského divadla si Františkova rodina myslela, že je s ním konec, neboť znali Kvapilův výrok: „*Herec, který odejde z Vinohrad, se tam už nemůže vrátit.*“¹⁶⁴ Nakonec měl ale František štěstí. Jeho matka navštívila Jaroslava Kvapila, který ji prozradil, že pro Františka měl další tři hlavní role a že by ho zvonu angažoval. František dal poté v Brně výpověď, Kvapilovi se omluvil¹⁶⁵ a zahájil tak v roce 1927 svoji hereckou éru v Městském divadle na Královských Vinohradech. „*Jeví se to ještě dnes v tom, že je to vyslovený figurkář, jenž však má rovněž dosti živlu lidského a hodně schopností charakterizačních. Praze se poprvé ukázal v Knockovi, kterého hrál po Steimarovi. Bylo tehdy patrné, že tak velkou postavu ještě neunesl. Proto bylo jistě plně odůvodněno, že byl zaměstnáván z počátku v rolích episodních a že teprve postupně se dostával k větším divadelním úkolům. V těch episodách si však Kreuzmann vypracoval pozoruhodný styl. Hraje je s ostrou výrazností. Dává jim břitké obrysy. Dovede je velmi živě odstínit. Jeho figurky nezapadají. Pamatujete si často přesně jeho masku a výraz. Při tom má Kreuzmann spíš schopnosti dobře zvýraznit postavu negativní než citově kladnou.*“¹⁶⁶

Městské divadlo na Královských Vinohradech bylo založeno z rozhodnutí zastupitelstva Královských Vinohrad z roku 1902, jako reprezentativní divadlo tehdy samostatného města. Slavnostní otevření proběhlo 24. listopadu 1907¹⁶⁷ premiérou hry Jaroslava Vrchlického *Godiva*. V čele nového uměleckého ústavu stanul novinář a dramatik František Adolf Šubert. Jeho umělecké působení bylo velmi úspěšné, ale brzy ho ukončily rozpory se správním výborem divadla. Na ředitelské místo nastoupil spisovatel a divadelník Václav Štech, za jehož vedení začal vykonávat funkci lektora a tajemníka K. H. Hilar, který byl v roce 1913 jmenován dramaturgem a o rok později šéfem činohry. Svým divadelním názorem, celkovým pojetím divadla i podobou inscenací, které režíroval, se zařadil k nejvýznamnějším osobnostem

¹⁶² *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹⁶³ *Dobrák v rolích zlosynů* [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

¹⁶⁴ *Lidová demokracie*, Malá vzpomínka. 1980, 36(294), s.5.

¹⁶⁵ *Lidová demokracie*, Malá vzpomínka. 1980, 36(294), s.5.

¹⁶⁶ GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

¹⁶⁷ ŠORMOVÁ, Eva. *Divadlo na Vinohradech* [online]. [cit. 8.6.2022]. Dostupný na WWW: http://encyklopedie.idu.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1387:divadlo-na-vinohradech&catid=82&lang=cs&Itemid=108.

Městského divadla na Královských Vinohradech za celou dobu jeho existence. Podobně významnou roli sehrál i další vynikající umělec Jaroslav Kvapil, který se stal šéfem činohry po odchodu K. H. Hilara do Národního divadla. S Hilarem opustilo divadlo několik stěžejních herců, například Bedřich Karen, Zdeňka Baldová nebo Václav Vydra.¹⁶⁸

Hereckou minulost vinohradské činohry v polovině 20. století lze rozdělit na tři období. První z nich (1907–1914) reprezentují představitelé staré školy Adolf Dobrovolný, Eduard Pražský, Vilém Táborský, mladší herci s realističtějším projevem jako František Hlavatý a Alois Charvát a herci s komickým talentem jako Bohuš Zakopal a Otto Boleška. Z dámského souboru to byla Marie Táborká, Otýlie Beníšková, Berta Šiblová a Julie Kučerová, později přicházejí Marie Májová, Helena Friedlová, Růžena Šlemrová a Zdenka Baldová. Druhé období (1914–1921) – tzv. éra Hilarova – je etapa, ve které se divadlo muselo dostat z finanční krize a omladit svůj ansámbl. Do Vinohrad přicházejí herci jako Václav Vydra, Eduard Kohout, Bedřich Karen, Jaroslav Vojta, Ludvík Veverka, Leopolda Dostálová nebo Anna Sedláčková. Činoherní soubor se rozrostl o opravdové hvězdy a divadlo začalo po válce zase pomalu prosperovat. O umělecké kvalitě těchto nových příchozích svědčí i to, že většina z nich později přechází do Národního divadla, které v té době bylo bráno jako vrchol herecké divadelní kariéry. Třetí období je označované jako „*nástup nové režisérské a herecké generace poválečné*“¹⁶⁹. Na vinohradskou scénu vstupuje nesmírné množství výborných herců, kteří později zářili na prknech Národního divadla i ve filmu. Činoherní soubor se rozrostl o taková jména jako byla Olga Scheinpflugová, Marie Bečvářová, Milada Smolíková, Meda Valentová, Zdeněk Štěpánek, František Smolík, Hugo Haas, František Kovářík, Gustav Hilmar a samozřejmě František Kreuzmann.¹⁷⁰

Jaroslav Kvapil proslul zejména svými inscenacemi Shakespearových her a také tím, že poskytoval velký prostor individualitě herce, která se za Hilara musela podřídit režijnímu záměru. Po odchodu Jaroslava Kvapila byl na konci roku 1928 šéfrežisérem jmenován novinář, kritik a režisér Jan Bor, který již za Kvapila působil v divadle jako režisér a osvědčoval se zejména v inscenacích vlastních dramatizací ruských románů a ruských her,¹⁷¹ do nichž často

¹⁶⁸ ŠORMOVÁ, Eva. *Divadlo na Vinohradech* [online]. [cit. 8.6.2022]. Dostupný na WWW: http://encyklopedie.idu.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1387:divadlo-na-vinohradech&catid=82&lang=cs&Itemid=108.

¹⁶⁹ MĚSTSKÉ DIVADLO NA KRÁL. VINOHRADĚCH. *Čtvrtstoletí Městského divadla na Král. Vinohradech, 1907-1932 : jubilejní sborník*. Praha: Městské divadlo na Král. Vinohradech, 1932.

¹⁷⁰ MĚSTSKÉ DIVADLO NA KRÁL. VINOHRADĚCH. *Čtvrtstoletí Městského divadla na Král. Vinohradech, 1907-1932 : jubilejní sborník*. Praha: Městské divadlo na Král. Vinohradech, 1932.

¹⁷¹ ŠORMOVÁ, Eva. *Divadlo na Vinohradech* [online]. [cit. 8.6.2022]. Dostupný na WWW: http://encyklopedie.idu.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1387:divadlo-na-vinohradech&catid=82&lang=cs&Itemid=108.

obsazoval právě Františka Kreuzmanna, který byl do té doby obsazován do rolí typově jednostranných, a teprve na Vinohradech dostal příležitost ztvárnit role nesympatické, role vyjadřující malost lidské povahy, s intrikánskou povahou a hádavým charakterem.¹⁷²

Na Vinohradech strávil František Kreuzmann čtrnáct let svého hereckého života. Z operety si přinesl „švihácké způsoby a břitkost konverzace“¹⁷³, což bohatě uplatnil v lehkém konverzačním repertoáru divadla. Ovšem, jak výše popisuje ve své knize *Profily českých herců* Joža Götzová, později byl Kreuzmann obsazován do vážnějších a výraznějších úloh. Většinou se jednalo o vedlejší role postav pokřiveného charakteru, což byla Kreuzmannova nejčastější herecká poloha i ve filmu. Jak už jsem zmínila výše, jeho herecké schopnosti naplno odhalil až režisér Jan Bor.

František Kreuzmann na scéně Městského divadla vytvořil řadu významných a životních rolí, tudíž zde nebudu vypisovat seznam všech postav, které v této divadelní éře ztvárnil, nýbrž pouze ty nejdůležitější a nějakým způsobem zajímavé, a zároveň se budu snažit o hlubší popis a o přiblížení jeho výkonu v těchto několika rolích.

Jeho první představení, ve kterém se představil pražskému publiku, byla inscenace *Pan ministr* (1926).¹⁷⁴ V roce 1927 se objevil v inscenaci *Hedda Geblerová* (1927) od Henrika Ibsena v roli Jurgena Tesmana. Tento jeho výkon ovšem nebyl podle několika kritik příliš povedený. V deníku *Večer* se o Kreuzmannově výkonu vyjádřili obzvlášť negativně, píší: „Byl příliš divadelní, povrchní, takže se mnohdy zdálo, že neví, co si právě na scéně počítí.“¹⁷⁵ Nejvíce se Kreuzmann objevoval v inscenacích Jana Bora, přičemž téměř všechny jeho slavné role pocházely právě z Borových inscenací. V roce 1927 se ještě objevil například v inscenaci *Pimpeta*¹⁷⁶ po boku Hugo Haase a Zdeňka Štěpánka a opět pod režii Jana Bora.

V následujícím roce vystoupil Kreuzmann v Borových hrách *Jed v krvi* (1928) v roli zvrhlíka, v *Zločin a trest* (1928) v roli Zametova, ve veselohře *Osmá a první* (1928) po boku Huga Haase a Zdeňka Štěpánka¹⁷⁷. „Vzpomínám na jeho zvrhlíka v *Lenormandově* „*Jedu v krvi*“. *Kolik oslizlé podlosti a neřestné vášně dovedl v něm Kreuzmann uplatnit*,“¹⁷⁸ píše ve své knize Joža Götzová. Pronikavě na sebe upozornil Kreuzmann zejména v inscenaci *Zločin a trest*. Jeho

¹⁷² ŽÁK, Jiří a kol. *Divadlo na Vinohradech 1907-2017*. Praha: XYZ, 2017, ISBN 978-80-7505-803-4, s.134-135.

¹⁷³ GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

¹⁷⁴ *Národní listy*, Pan ministr. 1926, **66**(233), s. 4.

¹⁷⁵ *Večer: lidový deník*, Opět Ibsen. 1927, **14**(221), s. 2.

¹⁷⁶ *Rozkvět*, Divadlo. 1927, **20**(45), s. 4.

¹⁷⁷ *Národní listy*, Zkrocení zlého muže. 1928, **68** (159), s. 4.

¹⁷⁸ GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

Zametov je popisován jako „úlisný hejsek, řemeslný slidič bez hrůzy z lidských duší, ješitný držitel moci proti smutnému vykonavateli spravedlnosti.“¹⁷⁹ Dále se objevil například ve hře anglického dramatika Suttona Vanea *Tajemná loď* (1928) v režii Josefa Kodíčka¹⁸⁰ a ve veselohře *Premiéra* (1928) Svenda Rindoma v režii J. Stejskala¹⁸¹.

V roce 1929 došlo k otevření druhé scény Městského divadla na Královských Vinohradech – Komorního divadla. Pro herce měla nová scéna znamenat nové herecké úkoly, ale také vyšší plat, neboť konkurenční Národní divadlo nabízelo hercům vyšší plat, než měli herci v Městském divadle.¹⁸² Navýšení rolí lze sledovat i u Kreuzmannova repertoáru. V letech 1929–1930 stojí za zmínku Kreuzmannova role Vršovce Tisty v Krupičkových *Vršovcích* (1929) a v inscenaci *Anna Karenina* (1929) v režii Jana Bora¹⁸³. Roli „výrazného ničemy“ ztvárnil ve veselohře *Dobrodružství paní Ireny* (1929), po boku Medy Valentové, která excelovala v hlavní roli.¹⁸⁴ Nejvýraznější rolí v tomto období byla role pana Browna v *Žebrácká opeře* (1930).¹⁸⁵ Dále se Kreuzmann objevil ještě například ve veselohře *Třetí zvonění* (1930).¹⁸⁶ Kreuzmannovým prvním vinohradským vrcholem se stal Smerďakov v Borově dramatinizaci a režii *Bratři Karamazových* (1931). Většina herců, kritiků a dalších umělců se o této roli vyjádřila jako o tom nejlepším, co Kreuzmann za celou svojí divadelní kariéru sehrál, tudíž této roli bude věnována zvláštní kapitola. Dále se v roce 1931 objevil například v Gorkého *Na dně* (1931) v režii Jana Bora, kde sehrál žlučovitého Kostyleva,¹⁸⁷ v komedii Franka Vospera *Pěkné vyrazení* (1931)¹⁸⁸ a v roli trestance číslo 16 ve hře *Koráb Josafata* (1931)¹⁸⁹.

V roce 1929 došlo ještě k jedné události, která ovlivnila život Františka Kreuzmann, a to narození jeho jediné dcery Aleny.

V letech 1932–1933 se objevil v Borově inscenaci *Zkrocení zlé ženy* (1932) jako Grumio po boku Zdeňka Štěpánka (Petruccio) a Marie Glázrové (Kateřina).¹⁹⁰ Dále si zahrál v komedii

¹⁷⁹ *Národní listy*, Divadlo a hudba: Dostojevský na jevišti. 1928, **68**(24), s. 4.

¹⁸⁰ *Tribuna*, Vynikající novinka Městského divadla na Král. Vinohradech. 1928, **10**(35), s. 4.

¹⁸¹ *Tribuna*, Svend Rindom: „Premiéra“. 1928, **10**(62), s. 4.

¹⁸² PAULUSOVÁ, Zuzana. *Městské divadlo: Zápletka téměř operetní* [online]. [cit. 17.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2013-09/historie.html>.

¹⁸³ *Večer: lidový deník*, Divadlo. 1929, **16**(237), s. 2.

¹⁸⁴ *Večer: lidový deník*, Úspěch Medy Valentové v činohře. 1930, **17**(140), s. 2.

¹⁸⁵ *Večer: lidový deník*, Jednou na našich divadlech něco zcela nového. 1930, **17**(59), s. 1.

¹⁸⁶ *Lidové noviny*. 1930, **38**(242), s. 7.

¹⁸⁷ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, s. 518.

¹⁸⁸ *Večer: lidový deník*, Pro horké letní dny. 1931, **18**(137), s. 3.

¹⁸⁹ Archiv Národního divadla, fond František Kreuzmann, inv. č. P 524.

¹⁹⁰ VODÁK, Jindřich. *Shakespeare Kritikův breviář*. Praha: Melantrich, 1950, s. 36.

Pán v domě (1932) postavu Clauda Dabneyho a i v poměrně úspěšné operetě *Polská krev* (1932),¹⁹¹ v operetách se ale objevoval, čím dál tím méně. Dále si zahrál v inscenaci Jana Bora *Romance* (1933).¹⁹² Mezi další významné Kreuzmannovy role lze zařadit i ztvárnění Moliérova Tartuffa ve stejnojmenné hře *Tartuffe* (1934). Tato role patří mezi často vyzdvihované divadelní role, kterých se František Kreuzmann zhostil. Jeho výkon sklidil povětšinou kladné ohlasy a kritiky. Například v *Národním osvobození* napsal o Kreuzmannově výkonu Karel Engelmüller toto: „...je skvostně sebejistá, nádherně plebejská drzost kariérníka, který klopýtne. Kritickým postřehem zvláště šťastným a bez úhony postavě přidal do ní p. Kreuzmann krůpěj české povahy, místní věrojatnost, výborný nádech dotěrného a neurvalého justamentu i zároveň chytráctví: toto vše ve vzorné střídmosti vysušovaných slov, kresebné prostotě posunků, v tupém pohledu odbarvených, jako odumřelých.“¹⁹³ Dále v kritice rozebírají masku, na které kritizují Kreuzmannovy vlasy, které byly prý okaté oproti jiným maskám. V *Lidových listech* zase kritika vychvaluje zejména práci mimiky a práci s hlasem. „Velmi sugestivně dovede herec zapůsobiti hrou očí, tu nahoru otočených, tu zavřených žlutavě šedými velkými víčky. Precizně přednášené verše mají u p. Kreuzmanna celý bohatý rejstřík vnitřního smyslu, dojem komiky zcela mizí pod tou třesavě živočišnou chtivostí, jejíž hadí přilnavost dává postavě až tragickou příchut' ze zvrácenosti přírody. A najednou to vzprímení výbušné zloby, ten studený přízvuk tyranské choutky, ten mistrovský moment v mistrovské skladbě. U Kreuzmanna nezůstává ani vlas nedotažený.“¹⁹⁴

Ve stejném roce si zahrál ještě roli bankrotáře Záleského v Tylově hře *Bankrotář* (1934)¹⁹⁵ a objevil se ve veselohrách *Živý nebožtík* (1934)¹⁹⁶ a *Dáma od Maxime* (1934)¹⁹⁷. Ovšem vrcholem tohoto roku byla pro Kreuzmanna role Tarelkina v inscenaci *Tarelkinova smrt* (1934) od Alexandra Vasiljeviče Suchovo-Kobyлина opět v režii Jana Bora. „Mnoho řečí kolem "Tarelkinovy smrti" v nedramatické formě za pomoci stínohry a pouliční muziky zaměstnalo 23 členy vinohradského ensemblu, z něhož vystupoval nejvýše výkon pana Frant. Kreuzmanna v roli dvojníka "vlkodlaka" Tarelkina, rady sborového soudu. Rozezvučel všechny rejstříky svého hrdla, byl ubohý, potměšilý, pomstychtivý a zbabělý až k dojetí. V této zpotvořené tragické

¹⁹¹ *Večer: lidový deník*, 1932, **19**(235), s. 2.

¹⁹² *Večer: lidový deník*, Pozdrav toho, co bývalo... 1933, **20**(17), s. 3.

¹⁹³ *Národní osvobození*, Nesmrtelnost je nesmrtelnost. 1934, **11**(39), s. 5.

¹⁹⁴ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřižky z novin, 1955-1981, karta 760.

¹⁹⁵ *Lidové noviny*. 1934, **42**(477), s. 9.

¹⁹⁶ *Večer: lidový deník*. 1934, **21**(240), s. 2.

¹⁹⁷ *Večer: lidový deník*, Dáma od Maxima. 1934, **21**(59), s. 2.

postavě vrcholí všechno herecké umění Fr. Kreuzmanna.“¹⁹⁸ Tarelkinova smrt je satirická komedie, která patří k nejvýznamnějším dílům klasické ruské dramatiky. František Kreuzmann ztvárnil hlavní postavu soudního rady Tarelkina, který předstírá smrt, aby mohl vydírat svého nadřízeného. Rozpoutá tak fantasmagorický sled komických a zároveň i absurdních situací. Lidový deník *Večer Kreuzmannův* výkon vyzdvihlo, a dokonce ho staví na stejnou úroveň jako jeho výkon v úloze Smerďakova ve hře *Bratři Karamazovi*, Karel Engelmüller píše: „...jeho dvojnictví, které z mstivého, podlého, chamtivého, lstivého a zbabělého Tarelkina vytvářelo v mžiku poťouchle nahrbeného, holohlavého a bezzubého staříka Kobylava, bylo mistrným kusem povahového studia, do všech podrobností postoje, výrazu a posunů. V ničemně choré a mstivé zvrhlosti číselo cosi z jeho nezapomenutelného Smerďakova v *Karamazových*.“¹⁹⁹

V roce 1935 dostal František Kreuzmann poměrně velké a herecky přitažlivé role. Jako první zmíním roli majora Letze v dramatickém zpracování románové prózy od Emila Vacheka *Krev nevolá o pomstu* (1935). Kreuzmannovo ztvárnění je opět v kritikách stavěno po boku Smerďakova a teď už i Tarelkina, kterého ztvárnil o rok dříve. „Z účinkujících dlužno připomenouti na prvním místě Kreuzmannova majora Letze, pokrevného s Tarelkinem a Smerďakovem: byl to opět podivný, omšelý a přišlápnutý človíček, plachý a drsný, čestný a podlý zároveň, v němž jako by lidská důstojnost práchnivěla přímo před vašimi očima. Zimomřivě stažený do svého ošuntělého svrchníčku a našlapující fešáckým důstojnickým krokem, měnícím se co chvíli v tápavě nejistou chůzi, připomínal lidskou trosku, balancující na propasti, která jen s vypjetím posledních sil se udržuje před pádem.“²⁰⁰ Poměrně hezký popis toho, jak Kreuzmann v roli působil, nabízí deník *Český směr*: „V *Letzovi p. Kreuzmann* vytváří typ zbědovaného, vyhublého, zproletarisovaného majora, který chrastí před námi kostmi jako ostrá výčitka válce a vojácké soustavy: ještě je v něm někdejší velitel a oficerův švihák, ale velení se proměňuje v břitké, zdobné dorážení a bodání.“²⁰¹ Dále si v tomto roce zahrál v inscenaci Jana Bora *Pramen věčného mládí* (1935), kde ztvárnil roli františkána Diego Menendeze. V tomto představení ho kritika zařadila dokonce mezi tři jedince, kteří „pronikli hlouběji k duchu O’Neillovy hry“²⁰². V deníku *Večer* se můžeme dočíst, že Kreuzmannův

¹⁹⁸ *Večer: lidový deník*, Kulturní kostka: Večer ruské satiry na Vinohradech. 1934, 21(265), s.2.

¹⁹⁹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřížky z novin, 1955-1981, karton 760.

²⁰⁰ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřížky z novin, 1955-1981, karton 760.

²⁰¹ *Český směr: deník Československá strana lidové*, Drama záhadného případu. 1935, 37(75), s. 8

²⁰² *Večer: lidový deník*, Vinohradský "Pramen věčného mládí". 1935, 22(276), s.4.

výkon stál především na jeho práci s hlasem: „...*hlas byl jako nenápadně taseaná dýka, gesto úměrné a zařezávající se do šera určitými tahy mědirytce.*“²⁰³ Další rolí byl legionář v Langerově hře *Jízdní hlídka* (1935), kterou si poté zopakoval i ve filmu. Na Kreuzmannův výkon vzpomínal jeho kolega Vladimír Hlavatý. „*Nemohu nikdy zapomenout na Kreuzmannův strhující výkon v Langrově Jízdní hlídce. Hrál (společně s Korbelářem, Plachým, Řepou, Strnadem, Hlavatým, Vnoučkem) jednoho z těch sedmi vojáků, který ví, že zahyne, ale ještě než je zasažen, stačí hodit několik granátů. Jeho zpověď. „že má strach, že má velký strach“, byla tak prostá a opravdová, že působila velice sugestivně.*“²⁰⁴ Dále se objevil například v roli Ostrovnova ve hře Michajla Šolochova *Rozrušené země* (1935),²⁰⁵ v menších rolích ve hrách *Lanař Rejtura* (1935) a *Přítelkyně* (1935) a v komedii *Obrácení Mistera Rowlinsona* (1935), ve které ztvárnil ústřední postavu chemika Thomase Rowlinsona.²⁰⁶ V tomto roce si zahrál i netypickou roli romantického vyvržence ve hře *Zkamenělý les* (1935), ve které mu partnerku sehrála Marie Glázrová.²⁰⁷ Za zmínku stojí také hra *České pašije* (1935), kde Kreuzmann ztvárnil děsivě vypadajícího Satana.²⁰⁸

Jedna z dalších nejvíce vyzdvihovaných rolí Františka Kreuzmanna přišla v dalším roce, ve kterém Kreuzmann nastudoval roli Timona v Shakespearově hře *Timon athénský* (1936). Představení se opíralo i o Kreuzmannův výkon, který vyzdvihoval divadelní kritik Jindřich Vodák těmito slovy: „*S velkým procítěním, hlubokým rozvášněním v dobrotě, hněvu i bolesti hraje Kreuzmann Timona, vysoko nad svého Tartuffa, jako by se byl nadchl nějakým tím kostnatým starokřesťanským poustevníkem, jenž z pouště máchajícima pažema vysílá jonášské kletby na hříšníky.*“²⁰⁹ V *Lidových novinách* zase vyzdvihovali Kreuzmanovu práci s hlasem, která patřila mezi jeho nejvyšší herecké přednosti. „*Pan Kreuzmann dovedl výbuchy zášti provésti diskrétně, se vzácnou rozvahou dikce a prozíravým hospodařením hlasovým: v té inteligentní střídmosti prostředků bylo cosi vojanovského.*“²¹⁰ Poslední rolí, kterou zmíním byl Demok ve hře *Trojská válka nebude* (1936), kterého Kreuzmann ztvárnil s „*třesoucí se zlobivostí, nakrucujícího se domýšlivostí, pošetile se pyšnicího ubohými příškvary*

²⁰³ *Večer: lidový deník*, Vinohradský "Pramen věčného mládí". 1935, 22(276), s.4.

²⁰⁴ HLAVATÝ, Vladimír. *Monolog herce z Vinohrad*. Praha: Melantrich, 1984, s.101.

²⁰⁵ *Městská divadla pražská: Vinohradské divadlo 1934 – 1935*. Praha : Městská divadla pražská, nestránkováno.

²⁰⁶ *Večer: lidový deník*, "Obrácení Mistera Rowlinsona". 1935, 22(238), s. 5.

²⁰⁷ *Městská divadla pražská: Vinohradské divadlo 1934 – 1935*. Praha : Městská divadla pražská, nestránkováno.

²⁰⁸ *Městská divadla pražská : Městské divadlo na Královských Vinohradech 1935 - 1936* : Praha : Městská divadla pražská. [č.9 - květen], nestránkováno.

²⁰⁹ VODÁK, Jindřich. *Shakespeare Kritikův breviář*. Praha: Melantrich, 1950, s. 36.

²¹⁰ *Lidové noviny*, Z pražské činohry. 1936, 44(35), s. 9.

básnictví. ²¹¹ Dále se objevil v dramatu *Dvacetiletá* (1936) nebo v komedii *Jedná Constance správně?* (1936) s Annou Sedláčkovou v hlavní roli.²¹²

V roce 1937 stojí za zmínku role šlechtice v inscenaci *Cid* (1937) od Pierre Corneille,²¹³ role námořníka ve hře *Zkáza eskadry* (1937),²¹⁴ a také vícero rolí (pasažér ve člunu, Begriffenfeldt), které ztvárnil v Ibsenově hře plné fantasmie a symboliky *Peer Gynt* (1937)²¹⁵. Nejvýznamnější v tomto roce byla role Malvolia v Shakespearově hře *Cokoliv chcete* (1937). Jindřich Vodák o představení napsal: „*Nejostřeji prokomponován je ovšem pořad Kreuzmanův Malvolio ve své osobivosti, vypínavosti, okázalosti, příkrosti.*“²¹⁶ V listopadu se objevil ještě v jubilejním představení *Fidlovačky* (1937).²¹⁷ Do konce Kreuzmannova angažmá u Městského divadla na Královských Vinohradech zbývaly už jenom dva roky a do začátku druhé světové války už pouze rok. V kritickém roce 1938, kdy byla podepsaná Mnichovská dohoda se Kreuzmann objevil například ve hře Ostrovskijho *Osud ženin* (1938), kde ztvárnil roli Narvka. „*Naskrze pravý ve svém krásném Narvkovi je Kreuzmann v bohaté kresbě sešlého vzdělance, distingovaný až k vznešenosti.*“²¹⁸ Dále stojí za zmínku jeho běsovský legát v Tylově *Janu Husovi* (1938), postava Ichareva v Gogolově hře *Hráči* (1938) a role Šipučina v Čechovově *Bankovním jubileu* (1938).²¹⁹ Nejvýraznějším představením byla hra *Stařík Holuša* (1938), kde Kreuzmann ztvárnil titulní roli. Jeho výkon je popisován jako „*téměř patriarchálně velebný „staříček“, jakoby prozářený vědomím vyšší spravedlnosti.*“²²⁰

Rok 1939 byl pro české země neblahý a osudový, pro Kreuzmanna znamenal mnoho, ale pokud jde o divadlo, byl tento rok poměrně herecky úspěšný. V této době byl ředitelem divadla Bedřich Jahn, který divadlo vedl už od roku 1935 až do konce druhé světové války. Činohru vedl Jan Bor, který ale odešel v roce 1940 do Národního divadla. Za nejvýznamnější Kreuzmannovu roli v tomto roce lze považovat Franze Moora v Schillerových *Loupežnících* (1939). „*F. Kreuzmann vžil se do svého Franze Moora s vážností, s jakou se na dnešní scéně nesetkáváme zhusta. Vytvořil jednu z velkých úloh své herecké pouti.*“²²¹ Kreuzmannovo

²¹¹ *Lidové noviny*, Z pražské činohry. 1936, 44(545), s. 9.

²¹² *Městská divadla pražská: Sezóna 1936 - 1937, číslo 1-16*: Praha: Městská divadla pražská. nestránkováno.

²¹³ Večer: lidový deník, Francouzský klasik na scéně. 1937, 24(227), s. 4.

²¹⁴ HEDVÁBNÝ, Zdeněk a kol. *Divadlo na Vinohradech 1907-2017*. Praha: Divadlo na Vinohradech, 1997, ISBN 80-238-2476-7, s. 68.

²¹⁵ *Lidové noviny*, Peer Gynt na Vinohradech. 1937, 45(232**), s. 9.

²¹⁶ VODÁK, Jindřich. *Shakespeare Kritikův breviář*. Praha: Melantrich, 1950, s. 460.

²¹⁷ *Městská divadla pražská: Sezóna 1937 - 1938, číslo 1-10*: Praha: Městská divadla pražská, s. 14.

²¹⁸ *Lidové noviny*, Osud ženin. 1938, 46(566), s. 7.

²¹⁹ *Městská divadla pražská: Sezóna 1937 - 1938, číslo 1-10*: Praha: Městská divadla pražská, s. 11.

²²⁰ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalie, 114. Výstřižky z novin, 1955-1981, karton 760.

²²¹ *Světlozor: světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení*, Schillerovi Loupežníci v Městském divadle. 1939, 39(23), s. 257.

ztvárnění Franze Moora je popisováno jako „tragická postava fyzicky nalomená, mravně rozštěpená, zmítající se mezi světlem a stíny v tragickém zápase, nakonec podléhající běsům svědomí. Byl to velký herecký výkon.“²²² V knize *Postavy brněnského jeviště* je zmíněno, že Kreuzmannův Franz Moor byl stvořený po okupačním březnu 1939 jako „démon zla, pokřivený nenasytnou žádostí po moci.“²²³ Dále se objevil ještě například v roli Karla VII. ve hře *Pana Orleánská* (1939). Jeho král byl „nekrálovský, odmítavý k odpovědným starostem, vyhýbavý před osudem v plachém pohledu, štítivém posunku“.²²⁴ Jako poslední zmíním roli staříka ve hře *Věčná pouť* (1939) v režii Jana Bora. „František Kreuzmann zahrál živočišného staříka Barnabáše s takovou výrazností jako už jsme dlouho neviděli a neslyšeli na prknech, která znamenají svět.“²²⁵

Atmosféru začátku protektorátních let popisuje ve svých pamětech Svatopluk Beneš, který vzpomíná i na svého kolegu Františka Kreuzmanna a ředitele Bedřicha Jahna a na vtipnou událost, která se odehrála v tomto nepříliš veselém období. „Začátek protektorátu zahájily fašistické listy *Vlajka* a *Nástup červenobílých útok proti všem představitelům oficiálních divadel*. Situace se vyhrotila natolik, že byl ředitel *Městských divadel pražských dr. Jahn* nucen podat demisi. Byl to muž charakterní, který své práci rozuměl. Nepomohla ani podpora *Kruhu sólistů – interní organizace herců s nemalými možnostmi*. K Bedřichu Jahnovi se váže jedna rozkošná příhoda. K jeho zvyklostem patřilo zvat vždy na počátku sezóny k sobě do bytu na večírek celý soubor. Kolegové se jednou smluvili a začali před Františkem Kreuzmannem nahlas uvažovat o tom, jak se druhý den obléknout, a dohodli se na smokingu. Kreuzmann poslouchal a povídá: „To je divné, já jsem nedostal pozvánku.“ Ostatní ho přesvědčovali, že jde o nedopatření, a kdyby nepřišel, určitě by Jahna urazil. A tak stál František Kreuzmann druhý den v osm hodin večer před jeho bytem ve smokingu a s kyticí v ruce. Zazvonil. Přišel mu otevřít sám pan ředitel v trepkách a županu. Překvapení bylo oboustranné. Když se na sebe oba vynadávali, vysvětlili si, oč vlastně šlo. Kreuzmannovi se tak pomstil Vladimír Majer za to, že ho jednou jako filmový producent telefonicky vylákal uprostřed června na natáčení zimních exteriérů do Tater. Majer se dostavil s lyžemi k určenému vlaku na Wilsonovo nádraží a kolegové si ho vyfotografovali. Tak tohle byla odvěta.“²²⁶

²²² Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalía, 114. Výstřížky z novin, 1955-1981, karton 760.

²²³ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, ISBN NEUVEDENO, s. 517.

²²⁴ *Lidové noviny*, Schillerova Panna Orleánská na Vinohradech. 1939, 47(541**), s. 7.

²²⁵ Večer: lidová deník, Gionova "Věčná pouť". 1939, 26(48), s. 5.

²²⁶ BENEŠ, Svatopluk. *Být hercem*. Praha: Melantrich, 1992, ISBN 80-7023-118-1, s. 58.

V posledním roce svého působení na vinohradské scéně se Kreuzmann objevil ve hrách *Soupeři* (1940) a *Neobyčejný člověk* (1940), ve kterých ztvárnil menší role. Dále ve hře *Shakespeare* (1940), kde vytvořil František Kreuzmann postavu záhadného Eduarda „jehož hlas zněl jako z dálky a v jehož postavě bylo tušiti cosi tragického, velikého.“²²⁷ V tomto roce Kreuzmann odchází do Národního divadla, kde zůstal prakticky až do smrti. S Městským divadlem na Královských Vinohradech se rozloučil rolí Alcesta v Moliérově hře *Misanthrop* (1940).

Několik ukázek z her, ve kterých se Kreuzmann v Městském divadle na Královských Vinohradech objevil, se dochovalo do dnes. Jedná se o unikátní záznamy inscenací, které byly tehdy něčím pozoruhodné, a proto byly zaznamenány na filmový pás, anebo se jednalo o reklamy zhotovené na objednávku Vinohradského divadla. Takováto reklama měla přilákat diváky například na hru *Žebrácká opera* v režii Jana Bora, ve které Kreuzmann ztvárnil policejního šéfa Browna. Kromě Kreuzmanna je zde k vidění i František Smolík, Anna Steimarová nebo Marie Bečvářová, ale všechny herce můžeme v ukázce pouze vidět, neboť se jedná ještě o němou nahrávku. Premiéra této hry proběhla 13. března 1930. Dále se dochovala ukázka z inscenace *Zločin a trest*, ve které můžeme vidět slavného Zdeňka Štěpánka v roli Raskolnikova, Marii Bečvářovou jako stařenku a Raskolnikovu oběť, Olgu Scheinpflugovou v roli Soni, dále Bedřicha Vrbského, Bohuše Zakopala nebo Hugo Haase. Hra režírovaná Janem Borem měla premiéru v lednu 1928. Zvuková ukázka (opět se jednalo o jakousi reklamu) se dochovala z poměrně slavné inscenace *Bratři Karamazovi* v režii Jana Bora, ve které můžeme vidět Františka Smolíka, Zdeňka Štěpánka, Jiřího Plachého a v neposlední řadě i Františka Kreuzmanna, který zde ztvárnil asi svou nejslavnější roli Pavla Fedoroviče Smerďakova.²²⁸

Během svého působení v Městském divadle na Král. Vinohradech pobýval František Kreuzmann nejdříve na adrese Jagellonská 20 na Žižkově a poté přesídlil na Vinohrady do Brandlovy 37, dnešní Římské ulice.²²⁹ František Kreuzmann vzpomínal na vinohradské období jako na nejkrásnější a umělecky nejplodnější léta svého života. Jeho paměti, které vyšly částečně ve *Svobodném slově* končí právě jeho odchodem z Vinohradského divadla. O působení v Národním divadle už vypravovat nechtěl a okomentoval to slovy: „*Nechci a taky nemůžu. Na tyto vzpomínky nemám náladu.*“²³⁰ Jedním z důvodů bylo zřejmě i to, že v Národním divadle

²²⁷ *Večer: lidový deník*, Kožíkův "Shakespeare" v Městském divadle. 1940, 27(63), s. 7.

²²⁸ Hledání ztraceného času: *Dokumenty o českém divadle*. [dokumentární pořad], Režie Pavel Vantuch, scénář: Karel Čáslavský, Česká republika, Česká televize, 1996.

²²⁹ *Ročenka Kruhu sólistů Městského divadla na Královských Vinohradech*. Městské divadlo na Královských Vinohradech. Kruh sólistů. Praha: Kruh sólistů Městského divadla na Královských Vinohradech, 1928, s.89.

²³⁰ *Divadelní noviny*, Herec rodem i sudbou. 1960-1961, 4(11), s. 2.

byla příliš velká konkurence a Kreuzmannovi se už tak hezkých rolí příliš nedostávalo, jak tomu bylo na vinohradské scéně.²³¹

3.1.1 Smerďakov

„Stal se představitelem intrikánských, zatrpklých, žlučovitých a záporných povah, do jejichž ledví pronikal s psychologickým zaujetím, máje schopnosti ztělesňovat je v životní i lidské naléhavosti i přesvědčivosti. Zejména v ruských lidech, tak v typech Dostojevského, dovedl vystihnout složité příčiny v osudech ztroskotanců a zavlčů, jak dosvědčuje jeho nezapomenutelný Smerďakov, dotěrný, běsovsky živelný a přitom tichošlápsky pokrytecký.“²³²

Román *Bratři Karamazovi* patří k vrcholným dílům F. M. Dostojevského. Jedná se o psychologicko-filosofický román, který pojednává o třech bratrech a jejich otci. Na pozadí jejich osudů se Dostojevský zamýšlí nad lidskou existencí a otázkou víry. Tento román byl několikrát dramaticky zpracován a patří ke klasice divadelních představení. Trojici bratrů doplňuje Karamazovův sluha, kuchař a pravděpodobně i syn Smerďakov, který je plný nenávisti a pohrdání.

„Dítě boží – sirotek má všude příbuzné a my s tebou jsme jeho příbuzní dávno. Poslal nám je nebožtíček, ale dítě je synem ďáblova syna a spravedlivé. Krm je a už neplač.“

Tak vychovala Marfa Ignatěvna dítě. Pokřtili je a nazvali Karamazovi.....i nazvali Pavlem; a pokud běží o jméno otcovské, tu všichni bez rozdílu, bez nařízení, mu počali říkati Fjodorovič. Fjodor „Pavlovič proti tomu nic nenamítal a dokonce to shledal zábavným, ačkoli ze všech sil se snažil všechno popřít.“

Městu se líbilo, že se ujal nalezenec. Posléze Fjodor Pavlovič vymyslel pro nalezenec i příjmení: nazval ho Smerďakovem, podle přezdívky jeho matky, Lisavety Smrduté.

A tak tedy se stal tento Smerďakov druhým sluhou Fjodora Pavloviče a bydlil na počátku naší historie v křídle, spolu se starcem Grigorijem a stařenou Mariou. Sloužil také za kuchaře.

²³¹ *Divadelní noviny*, Herec rodem i sudbou. 1960-1961, 4(11), s. 2.

²³² *Svobodné slovo*, Šedesát let herce Františka Kreuzmanna. 1955, 11(243), s. 4.

Bylo by velmi nutno říci o něm něco zvlášť, ale bojím se upoutávat příliš dlouho pozornost svých čtenářů na takové obyčejné lokaje, a proto se vracím k svému vypravování, doufaje, že se mi podaří v dalším vypravování sdělit ještě něco o Smerďakovovi. ²³³

Jak už jsem výše zmiňovala, tak se podoba Kreuzmannova Smerďakova dochovala nejen na fotografiích, ale i v krátké filmové ukázce. Jedná se o nejvíce vyzdvihovanou roli, kterou kdy Kreuzmann na jevišti ztvárnil. Existuje mnoho vzpomínek a kritik na tuto roli. Například Joža Götzová ve své knize *Profily českých herců* píše: *„Byl to opravdu malý krtičnatý čert s rýmou. Jeho Smerďakov měl ukázněnou linii, plastickou určitost a neobyčejnou přesvědčivost v podlosti i ubohosti, v zločinném puzení i v zásvitcích lepšího lidství, v choré zvrhlosti i v tvrdé pevnosti.* ²³⁴

V knize *Postavy brněnského jeviště* zase popisují Kreuzmannova Smerďakova jako *„suše a přesně kreslený charakter plný úskočné zvilosti. Síla těchto prvních pražských rolí měla neblahý vliv na Kreuzmannův další herecký osud: z laskavého člověka, neschopného v životě nikomu být slovem ublížit, stal hereckým specialistou na intrikánské, zatrpklé, tvrdé a zlé charaktery.* ²³⁵

V dobové kritice se opět oceňuje Kreuzmannova práce s hlasem. *„F. Kreuzmann jako Smerďakov je nesmírně skromný v prostředcích, jejichž účinek však dováděl až k posledním důsledkům, skvostný v ztrnulosti postoje, z které přechází do pohybu gestem, jež sledujete s napětím jako zesilující se zvuk nástroje.* ²³⁶

²³³ DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Bratři Karamazovi román ve čtyřech částech s epilogem*. Praha: Henning Franzen, 1928, s. 161-162.

²³⁴ GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

²³⁵ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, s. 518.

²³⁶ Rozpravy Aventina: Měsíční list pro kulturu, umění, kritiku a zvláště literaturu, Divadlo. 1930-1931, 6(26), s. 311.

4 František Kreuzmann st. v letech 1940–1960

Posledních dvacet let strávil František Kreuzmann v Praze v angažmá Národního divadla, kde ztělesnil téměř sto různých rolí. Historicky se jedná o velice proměnlivé a složité období. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava se české země ocitají na několik let v totalitě, která je vyostřena v září roku 1941, kdy nahrazuje Konstantina von Neuratha v čele říšské správy Reinhard Heydrich, na kterého je ale později spáchán atentát. Heydrich na svá zranění umírá a následuje období „heydrichiády“, ve kterém zesílil teror na české obyvatelstvo. V květnu v roce 1945 dorazila do Prahy Rudá armáda a druhá světová válka se stává minulostí.²³⁷ Ovšem v následujícím období stále sílí vliv komunistické strany, což vyvrcholí únorem 1948 a Československo se znovu ocitá v rukou totalitní moci. Začátek 50. let se nese v mrazivé atmosféře vykonstruovaných monstrprocesů, násilné kolektivizace a cenzury. Po nástupu Nikity Chruščova přichází pomalu doba tání, která v Československu vyvrcholí pražským jarem, kterého se už ovšem František Kreuzmann nedožije.

Pro umělce byla doba protektorátu i následná 50. léta obdobím značně složitým, a zvláště někteří herci, jejichž tváře byly veřejnosti známé, museli čelit mnohým nařknutím, která ani mnohdy nebyla pravdivá. Herci Národního divadla, kteří měli tu čest, ale i závazek na tomto symbolickém místě hrát, byli několikrát režimem využíváni, aby manifestovali různé myšlenky či programy, ať už nacistické za Protektorátu nebo komunistické v pozdějších letech. Do několika složitějších situací se dostal i František Kreuzmann, který v roce 1940²³⁸ nastupuje do „zlaté kapličky“, a jeho kolegy se stávají největší čeští herci tehdejší doby.

4.1 Národní divadlo

„Pokaždé ztělesnil člověka jakoby s odstupem od vlastní osoby, objektivně, s porozuměním pro jeho pravdu a bez nákladu svých subjektivních pocitů.“²³⁹

V době, kdy František Kreuzmann působil v Městském divadle na Královských Vinohradech, stál v čele činohry Národního divadla Karel Hugo Hilar, který také spolu s dirigentem Otakarem Ostrčillem určoval uměleckou úroveň divadla. Hilar uplatňoval moderní pojetí divadla a vyžadoval střídmější a civilnější herecký projev. Spolu s Karlem Dostálem a Janem

²³⁷ EMMERT, František. *Průvodce českými dějinami 20. století*. Brno-Královo pole: Clio, 2012, ISBN 978-80-905081-0-1, str. 198-201

²³⁸ BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87, s. 234-235.

²³⁹ *Divadelní noviny*, Herec rodem i sudbou. 1960-1961, 4(11), s. 2.

Borem patřili mezi nejvíc vlivné a nadané divadelní režiséry Národního a Vinohradského divadla ve dvacátých a třicátých letech 20. století.²⁴⁰ Bohužel Hilar byl po záchvatu mrtvice na delší čas nucen s režii přestat,²⁴¹ dokázal se ale po čase vrátit a proměnil první polovinu 30. let v éru svých vrcholných režii. Hilar také v této době významně přebudoval činoherní soubor, do něhož angažoval několik herců z Vinohradského divadla, nejdříve Bedřicha Karena, Zdenku Baldovou, a v dalších letech Zdeňka Štěpánka, Jaroslava Vojtu nebo Hugo Haase.²⁴² Bohužel, po druhém záchvatu mrtvice v roce 1935 Hilar umírá.²⁴³ Bohužel, po druhém záchvatu mrtvice v roce 1935 Hilar umírá.²⁴⁴ Do funkce šéfa činohry byl koncem roku 1935 jmenován univerzitní profesor Otokar Fišer.²⁴⁵ Ve druhé polovině 30. let uvádělo Národní divadlo zejména inscenace v režii Jiřího Frejky a Karla Dostála. Od roku 1937 postupně vzrůstala politická expanze nacismu s otevřeným nebezpečím druhé světové války. Na tyto události reagovalo i Národní divadlo. V lednu uvedlo Čapkovu *Bílou nemoc*, která slavila obrovský úspěch, a později hru *Matka* v hlavní roli s Leopoldou Dostálovou. 12. března 1938 obsadil Hitler Rakousko a téhož dne umírá Otakar Fišer na srdeční zástavu, potom, co se o anšlusu dozvěděl. Jeho smrtí končí i jeho program angažovaného divadla.²⁴⁶ Na popud agrárníků v lednu 1939 odchází umělecký režisér Vinohradského divadla Jan Bor do Národního divadla, kde je jmenován šéfem činohry, v té době už bohužel těžce nemocný.²⁴⁷ Krátce po Borově odchodu za ním do Národního divadla přichází i František Kreuzmann, který je angažován 1. července 1940 a v říjnu zahajuje svou první sezónu 1940 – 1941 rolí Jaga v Borově inscenaci Shakespearova *Othella*.²⁴⁸ „Jan Bor při své inscenaci Shakespearovy *Othella* v roce 1940 vzpomněl Kreuzmannova talentu a obsadil jím Jaga, jenž zůstal zatím největším výkonem Kreuzmannovým v Národním divadle,“²⁴⁹ píše se ve *Svobodném slově* k příležitosti šedesátých narozenin herce. Shodou náhod se tak stalo, že první rolí Františka Kreuzmanna v Národním divadle byla i úplně první

²⁴⁰ Národní divadlo: Mýtus a realita, Hrát, či nehrát? [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

²⁴¹ SOPROVÁ, Jana. *Diktátor nebo umělec? Příběhy slavných: Karel Hugo Hilar*. [rozhlásový dokument]. ČRo 2, 13.7. 2018.

²⁴² Národní divadlo: Mýtus a realita, Na ostrově jménem Československo [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

²⁴³ SOPROVÁ, Jana. *Diktátor nebo umělec? Příběhy slavných: Karel Hugo Hilar* [rozhlásový dokument]. ČRo 2, 13.7. 2018.

²⁴⁴ SOPROVÁ, Jana. *Diktátor nebo umělec? Příběhy slavných: Karel Hugo Hilar* [rozhlásový dokument]. ČRo 2, 13.7. 2018.

²⁴⁵ Národní divadlo: Mýtus a realita, Na ostrově jménem Československo [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

²⁴⁶ Národní divadlo: Mýtus a realita, Na ostrově jménem Československo [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

²⁴⁷ Národní divadlo: Mýtus a realita, Hrát, či nehrát? [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

²⁴⁸ GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

²⁴⁹ *Svobodné slovo*, Šedesát let herce Františka Kreuzmanna. 1955, 11(243), s.4.

role, ve které kdy viděl svého otce, jak jsme se mohli dočíst v podkapitole Mládí v Plzni. Přes pochvalné recenze se v dobovém tisku můžeme setkat i s částečnou kritikou Kreuzmannovy premiéry v této roli. „*Je to největší role hry, do ní si Kreuzmann přinesl vzácnou střídmost gesta a bravurní rozlišení přízvuku, jen překotně mluvené pasáže zvláště v první půli hry trpěly často malou srozumitelností.*“²⁵⁰ Joža Götzová ve své knize *Profily českých herců* píše: „...opírá se spíš o jakousi přísnou akurátnost fyzického zjevu než o psychické dispozice lidsky hluboce kladného člověka“.²⁵¹ Dále ale vysvětluje: „*Františku Kreuzmannovi byla vpravdě odepřena schopnost zobrazit mefistofelskou sílu zla; cítil je a vypovídal o něm jen jako o slabosti.*“²⁵² Úspěch hry byl ovšem veliký a Zdeněk Štěpánek s Františkem Kreuzmannem museli prý nescetněkrát vystoupit před oponu.²⁵³ Ve stejné sezóně se objevil ještě v osmi inscenacích, z nichž zaznamenal úspěch zejména v komediálních rolích, například jako Autolycus v *Zimní pohádce* v režii Jiřího Frejky nebo v roli Žlutického v *Nezbedném bakaláři*. Zahrál si také v několika historických dramatech jako *Valdštýn*, *Sirotek* nebo *Čarodějka pasovská* v režii Jana Bora. V poslední zmíněné hře ztvárnila titulní roli Olga Scheinpflugová, tímto obsazením chtěl Jan Bor vyjádřit svůj odpor k teroru rozpoutanému proti odpůrcům tehdejšího režimu. V této začáteční, ale pro Kreuzmanna bohaté sezóně se objevil ještě ve třech hrách. V Zeyerově hře *Radúz a Mahulena*, ve které ztvárnil roli Vratka, v pro divadlo upravené inscenaci *Zločin a trest* a ve hře *Mistrův mistrovský kus*.

V sezóně 1941–1942 byl Kreuzmann nejčastěji obsazován do inscenací v režii Václava Nováka. Byly to celkem tři hry *Chléb na Niskavuori*, *Prudká zatáčka* a *Průvan*. Největší a nejlepší herecký výkon podal František Kreuzmann v inscenaci Jiřího Frejky *Lišák Pseudolus*, ve které ztvárnil roli Ballia. Titulní roli ztvárnil Ladislav Pešek, Kreuzmannův dobrý kamarád a dlouholetý kolega, který se velice pochvalně vyjádřil ke Kreuzmannově ztvárnění Ballia. „*Už první rysy zrůdného kuplíře Balla mají výraz a přesnost. Pracuje tak soustředěně, jako by věděl, že má příležitost udělat jednu ze svých nejlepších postav František Kreuzmann, skvělý herec a laskavý člověk dělá kuplíře v celé jeho parvenuoské sprostotě a brutální mazanosti. Je to portrét člověka skutečně nízkého. Charakterem a vlastnostmi, protože Ballo není otrok, nýbrž člověk svobodný...*“²⁵⁴ Objevil se také v poslední hře režírované Janem Borem, který se bohužel konce války nedožil a umírá v roce 1943 ve věku 57 let. Jednalo se o historickou hru *Zuzana Vojířová*,

²⁵⁰ *Lidové noviny*. Štěpánkův Othello: Nová inscenace Shakespeara. 1940, 48(534**), s. 9.

²⁵¹ GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

²⁵² GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931, s. 45.

²⁵³ *Lidové noviny*. Štěpánkův Othello: Nová inscenace Shakespeara. 1940, 48(534**), s. 9.

²⁵⁴ *Lidová demokracie*, Malá vzpomínka. 1980, 36(294), s.5.

kde Kreuzmann alteroval hned tři role – Zikmund, Fellerrarius a Markýz de la. Dále Kreuzmann ztvárnil ještě menší role v inscenacích *Domov* a *Sokyně*.

V další sezóně 1942–1943 nastudoval šest rolí, ze kterých byla nejvýznamnější role doktora Celsia v inscenaci *Spáč*. Dále se objevil v Klicperově komedii *Zlý jen* v režii Jiřího Frejky, kde si zahrál vedlejší roli Prokopa, ve dvou inscenacích Karla Dostála *Řezbář Ukřižovaného* a *Soud lásky*, a v menších rolích v dramatech *Linna Nordmannová* a *Zvon mého města*.

V září roku 1941 v čele říšské správy už stojí Reinhard Heydrich a poměry v Protektorátu se rázně mění k horšímu. V některých částech Protektorátu Čechy a Morava bylo vyhlášeno stanné právo. Stanné soudy vynesly od 28. září 1941 do 20. ledna 1942 (kdy bylo stanné právo zrušeno) celkem 486 rozsudků smrti a 2242 osob bylo deportováno do koncentračních táborů.²⁵⁵ Protektorátní čas houstne. Celé to vyvrcholí 27. května 1942 atentátem na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, který měla na svědomí dvojice parašutistů Jan Kubiš a Jozef Gabčík z výsadkové skupiny Anthropoid. Heydrich 4. června 1942 v nemocnici na následky zranění zemřel a nacisté v českých zemích rozpoutali další vlnu teroru. Nejdříve byli dopadeni atentátníci a poté vyhlášeno druhé stanné právo. Opět bylo zatčeno a popraveno několik stovek lidí. K nejbrutálnějším činům nacistické okupace českých zemí patří vyhlazení obcí Lidice a Ležáků.²⁵⁶

Dne 24. června 1942, v tentýž den, kdy došlo k vyhlazení obce Ležáky, se v Národním divadle manifestačně schází 1800 divadelníků. V dějinách je tato akce zaznamenána jako Slib českých divadelníků Říši. Manifestaci zahajuje ouvertura k Wagnerovu Lohengrinu.²⁵⁷ „*I v této chvíli musí v Národním divadle promluvit ti, kteří v klidnějších dobách hovoří k národu řečí básnického slova a dramatického pathosu, tedy čeští herci a všichni ti, kteří s nimi pracují na českém divadelním umění. Jak nepromluvit, kdy proklínáme zločiny, páchané na národu našem jeho vlastní krví a kdy mravné a intelektuálně zvrhlá emigrace posílá k nám sem vrahy a zločince, aby rozvrátili klidný život národa,*“²⁵⁸ pronesl v úvodním projevu ředitel Národního divadla dr. Ladislav Šíp. Po řediteli Šípovi promluvil herec Rudolf Deyl o nerozlučné spojitosti českého umění s německým. Manifestace vyvrcholila projevem Emanuela Moravce, který přítomné dojímal tím, že vyprávěl o zesnulém zastupujícím říšském protektorovi, který se dle slov ministra „*zajímal živě o české umění a rád rozprávěl hlavně o české hudbě, které si vysoce*

²⁵⁵ KRÁKORA, Pavel. *Dějiny Československa 1918-1992*. Praha: Epoque, 2010, ISBN 978-80-7425-080-4, s. 28.

²⁵⁶ KRÁKORA, Pavel. *Dějiny Československa 1918-1992*. Praha: Epoque, 2010, ISBN 978-80-7425-080-4, s. 28-29.

²⁵⁷ BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2, s. 91-92.

²⁵⁸ *Divadlo a hudba*. České divadlo osvědčuje věrnost říši. 1942, 1(12), s. 84.

vázil“²⁵⁹ jak si před neblahým atentátem výslovně přál navštívit Národní divadlo, což se mu už bohužel nesplnilo.²⁶⁰ Na manifestaci promluvil také herec Zdeněk Štěpánek, který měl velkou smůlu, neboť před několika lety byl přinucen přečíst národu nadiktovaný projev o přijetí Mnichovské dohody. Herec projev prý nedočel a uprostřed čtení se rozplakal.²⁶¹ V hledišti je na dobových fotografiích a dochovaných záběrech k vidění mnoho známých: Lída Baarová, Adina Mandlová, Nataša Golová, František Smolík Jaroslav Vojta, Karel Höger, Zdena Baldová, Václav Vydra, Bedřich Karen, Eduard Kohout a také František Kreuzmann. Stanislav Motl ve své knize *Mraky nad Barrandovem* uvádí, že nikdo z herců, kteří se této manifestace zúčastnili a se kterými měl možnost mluvit, nechtěl o události mluvit. Není se čemu divit, ponížení herců nemohlo být větší. Nikomu z nás ale nepřísluší ze zúčastněných z nich soudit.

V sezóně 1943–1944 se Kreuzmann objevil stejně jako v té předcházející v šesti hrách, v nichž čtyři režíroval Jiří Frejka. Jednalo se o dvě zahraniční hry *Císařův mim* a *Kavalír Páně*, dále o dvě české hry, a to *Člověk Odysseus* od Stanislava Loma a Tylovu národní klasiku *Strakonický dudák*, kde Kreuzmann ztvárnil roli Šavličky. Kreuzmann se objevil ještě v jedné dodnes tradiční a často hrané české hře *Naši furianti* od Ladislava Stroupežnického v nastudování režiséra Podhorského, kde i zahrál roli Valentina Bláhy. Poslední hrou v této sezóně bylo představení *Mraky na nebesích* v režii Karla Dostála.

Nová sezóna 1944–1945 skončila dříve, než začala, neboť v září 1944 v rámci prohlášení války za totální byl veškerý umělecký život umrtven, divadla se zavřela a většina divadelních umělců byla totálně nasazená do válečného průmyslu.²⁶² Do svobodného programu po květnu 1945 vstoupil Kreuzmann rolí Štěpána Pálče v Honzlově inscenaci *Jan Hus* a v roli čerta v Drdově pohádce *Hrátky s čertem* režírovanou Alešem Podhorským. Dále se objevil v sociálních dramatech *Ruští lidé* a *Pěnezokaz*. Větší role si zahrál i v inscenacích *Pražský žid*, *Kruté štěstí* a *Přišli k městu*, ovšem žádná z rolí v této sezóně nebyla pro Kreuzmannovu kariéru nijak významná. Následující sezóna je pro Kreuzmanna jednou z nejslabších dosavadních divadelních sezón. Objevil se pouze v pěti hrách, přičemž si zahrál jednu větší roli v inscenaci *Obracení Ferdyše Pištory* a čtyři malé v inscenacích *Car Ivan Hrozný*, *Kremelský orloj*, *Oblak a valčík* a *U zlatého věku*.

²⁵⁹ *Divadlo a hudba*. České divadlo osvědčuje věrnost říši. 1942, 1(12), s. 86.

²⁶⁰ *Divadlo a hudba*. České divadlo osvědčuje věrnost říši. 1942, 1(12), s. 86.

²⁶¹ BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2, s. 93.

²⁶² Národní divadlo: Mýtus a realita, Hrát, či nehrát? [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

Sezóna 1947–1948 byla pro Kreuzmanna poměrně úspěšná. Dostal krásné role, například roli Zemljanka v Honzlově inscenaci *Revizor*, roli tuláka v *Princezně Pampelišce* v režii Jaroslava Kvapila nebo role Epistatea v inscenaci *Xantipa*. Asi nejvýznamnější rolí byl ale Charles v Shakespearově hře *Jak se vám líbí*, kterou režíroval Karel Dostál. Dále se objevil ještě ve dvou nepříliš známých inscenacích *Kulový král* a *Marína Havranová*. V sezóně 1948–1949 se Kreuzmanna objevoval zejména ve vedlejších rolích v českých klasikách jako byla Jiráskova *Lucerna* nebo *Psohlavci*. Dostal roli i ve slavné inscenaci *Cyrano z Bergeracu* v hlavní roli s Karlem Högerem. Jako Baron Révay se objevil v historické hře *Jánošík* v režii Antonína Dvořáka a Karola L. Zachara, v roli Lemanského ve hře *Odvety*. Na repertoáru byly čím dál častěji sovětské hry jako například *Les* od Maxima Gorkého či *Maloměšťáci*, ve které dostal Kreuzmanna hlavní roli, kterou alteroval s hercem Jiřím Plachým.

Od konce 40. let se František Kreuzmann objevoval v průměru ve třech divadelních inscenacích za sezónu. V sezóně 1949–1950 si zahrál *Vincenzia* v Shakespearově *Zkrocení zlé ženy* a *Brighellu* Sciucalgrandiho v komedii *Sluha dvou pánů*. Dále v historické hře *Jan Žižka* a v inscenaci *Živnost paní Warrenové* od Bernarda Shawa.

V následující sezóně si zahrál v Jiráskově hře *Vojnarka*, ve které ztvárnil roli Brožka. V tomto představení si Kreuzmann zahrál se svou přítelkyní z mládí herečkou Marií Svobodovou, která ho jako „benjamínka“ srdečně přijala v jeho prvním angažmá u společnosti J. Tuttra. Vzpomíná na ni v jednom ze svých dopisů: „*Je tomu už tedy osmatřicet let! Nedávno jsem prožil těžkou životní krizi, protože jsem pochoval milovanou maminku. Teprve dnes si plně uvědomuji, že naše prababička Svobodová mi tehdy u Tuttrovy společnosti nahradila péči mé matky, od níž jsem rovnou přišel ke společnosti jako benjamínek. Přitom pražském setkání, kdy mne nadchla v Havlově ve „Vojnarce“ se mi znovu objevil před očima krásný rodinný život Svobodových, naplněný láskou k divadlu, k rodině i ke všem členům společnosti. Já jsem tehdy našel u nich druhý domov, rodiče a předobré rádce. Tak dobrých lidí i umělců se málo narodilo!...*“²⁶³ Dále se objevil v inscenacích *Na jih 38. rovnoběžky*, *Námluvy Pelopovy* a *Nezapomenutelný rok devatenáctý*.

V sezóně 1951–1952 se objevil ve dvou českých klasických hrách. V režii Ladislava Boháče v Jiráskově *Lucerně*, tentokrát v roli žána, kterou si zahrál i ve filmu, a Tylově hře *Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec* v režii Jaroslava Průchy. Dále v menší roli Anučkina

²⁶³ SVOBODOVÁ, Marie; BURIAN, Emil František; KALNÝ, Jan. *Paměti Marie Svobodové*. Praha: Orbis, 1953, ISBN NEUVEDENO, s. 139.

Gogolově *Ženitbě* a v inscenacích *Nepřátelé* a *Anna proletářka*. V dalších dvou sezónách dostával Kreuzmann malé, nijak výrazné role. Změna nastala až s příchodem Alfréda Radóka a Jaromíra Pleskota, kteří Kreuzmannovi svěřovali poněkud zajímavější role. Sezónu 1952–1953 zahájil Kreuzmann sovětskou hrou *Ljubov Járová*, kde ztvárnil roli Kost'umova, znovu se objevil v *Našich furiantech*, ve kterých tentokrát alteroval rovnou tři role, a v roli Jedličky si zahrál v českém dramatu *Vlastenec*. V roce 1952 zemřela herecova matka Josefa Kreuzmannová, jejíž pohřeb se konal v Plzni v městském krematoriu.²⁶⁴

V roce 1953 umírá sovětský vůdce J. V. Stalin, vzápětí po něm československý prezident Klement Gottwald, a postupně nastává doba uvolňování poměrů v Československu. V Národním divadle se v březnu 1953 chystal malý protest, který se týkal prosby o milost pro Marcellu Sedláčkovou, dceru herečky Anny Sedláčkové, která mimochodem se jako jediná divadelní ředitelka tehdy nezúčastnila nacisty zorganizované manifestace v Národním divadle v červenci 1942, o kterém jsem se zmiňovala výše.²⁶⁵ Sedláčková přišla znárodněním divadel nejen o své divadlo, ale i o možnost hrát. Ona i její dcera Marcela byly po roce 1948 vyslýchány Státní bezpečností, a poté i zadrženy za protistátní činnost. Anna Sedláčková byla nakonec propuštěna, ale dcera Marcella byla obviněna ze spoluviny na zločinu velezrady (za údajné krytí organizování tajných přechodů přes hranice) a odsouzena k trestu odnětí svobody na dvanáct let.²⁶⁶ U akce na podporu jejího propuštění stáli herci Zdeněk Štěpánek a František Kreuzmann, kteří sepsali dopis adresovaný nově zvolenému prezidentovi Antonínu Zápotockému. „*Která matka by nemilovala své dítě a jistě se dovedete vžít do utrpení matky, jejíž jediná dcera osudnou chybu zaplatila odsouzením. Tímto nešťastným dítětem je Marcella Sedláčková, dcera známé dramatické umělkyně Anny Sedláčkové. Dnes jsou obě nemocné... Národní divadlo oslavuje 70 let svého trvání a právě letos před padesáti lety vstoupila A. S. poprvé na prkna této naší národní pýchy a slávy. S jakou nesmírnou radostí by oslavovala toto jubileum, kdyby měla ve svém náručí svou dceru. (...) S touto nadějí Vám posíláme tuto prosbu o milost pro Marcellu Sedláčkovou.*“²⁶⁷ Dopis na Pražský hrad donesly osobně herečky Hana Kvapilová a Anny Suchánková. Marcella Sedláčková byla propuštěna v září 1953 díky amnestii prezidenta Antonína Zápotockého.²⁶⁸

²⁶⁴ Archiv Národního divadla, fond František Kreuzmann. inv. č., P524.

²⁶⁵ BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2, s. 91-92.

²⁶⁶ BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2, s. 138-142.

²⁶⁷ BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2, s. 144.

²⁶⁸ BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2, s. 144.

Podobná akce se týkala i herečky Jiřiny Štěpničkové, která byla zase v roce 1952 uvězněna za ilegální přechod přes hranice. V roce 1954 podala sestra Jiřiny Štěpničkové žádost o prezidentskou milost. Souběžně s ní se na prezidenta Zápotockého obracejí ve stejné věci i herci Národního divadla a Městských divadel. Podpisy pod žádostí stvrdili například Zdenka Baldová, Ladislav Pešek, Zdeněk Štěpánek, Jaroslav Marvan, Karel Höger, Bohumil Záhorský, Rudolf Hrušínský, Václav Voska, Dana Medřická, Marie Rosůlková, Martin Frič, Jiří Trnka a mnoho dalších. Antonín Zápotocký ale žádosti o milost v roce 1954 nevyhověl. Podle několika svědectví všichni ze všech divadel, kde tato petice kolovala, tuto petici podepsali, až na jednu herečku z Městských divadel pražských. Celý soubor s ní poté přestal komunikovat, a ona si přišla postěžovat svým kolegyním, s kterými poté daly dohromady rezoluci o nepřipuštění zkrácení trestu Jiřiny Štěpničkové.²⁶⁹ Rezoluce sama se však nezachovala.²⁷⁰ V dalším roce 1955 členové Národního divadla v čele Leopoldou Dostálovou žádali o prezidentskou milost znovu a o další rok později donesl žádost o milost do kanceláře prezidenta dokonce osobně Jaroslav Vojta. Přesto byl hereččin trest pouze snížen z původních patnácti na deset let. Herečka Jiřina Jirásková uvedla, že u zhotovení první petice stál František Kreuzmann.²⁷¹ Podle archivních materiálů nelze potvrdit, že by František Kreuzmann opravdu stál přímo u zhotovení petice, ale jeho jméno v jedné z petic (konkrétně té z roku 1954) skutečně zaznamenané (viz Příloha č. 23).²⁷²

Zpátky k divadlu. Další sezónu 1953–1954 si Kreuzmann zopakoval roli čerta v Drdově hře *Hrátky s čertem* a znovu se objevil v inscenaci *Nepřítelé*, tentokrát v roli Koňa. Poslední rolí v této sezóně byl přednosta vlaku v inscenaci *Obrněný vlak 14-69*.

V roce 1954 se do Národního divadla vrací Alfréd Radók²⁷³ a s ním se mění i repertoár. V sezóně 1954–1955 se Kreuzmann objevil v Radókově inscenaci Čapkova *Loupežníka*, ve které ztvárnil malou roli souseda, a v inscenaci *Vysoké letní nebe*, opět v režii Alfréda Radóka, kde už Kreuzmann dostal větší úlohu. Také se objevil v inscenaci *Vzdorokrál* v režii herec

²⁶⁹ *Neobyčejné životy: Jiřina Jirásková* [dokumentární pořad], Režie Jiří Strach, Scénář Jiří Strach, Česká republika, Česká televize, 2009.

²⁷⁰ LANGŠÁDLOVÁ, Eva. *Čeští herci žádají o milost pro Jiřinu Štěpničkovou* [online]. [cit. 10.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2019-06/udalosti.html>.

²⁷¹ *Neobyčejné životy: Jiřina Jirásková* [dokumentární pořad], Režie Jiří Strach, Scénář Jiří Strach, Česká republika, Česká televize, 2009.

²⁷² Archiv Kanceláře presidenta republiky, fond 2220, sign. T 3789/54, Jiřina Štěpničková, herečka - trestí záležitosti: udělení milosti v 25 trestích případech: Jiřina Samcová roz. Štěpničková, 1954, karton 96.

²⁷³ Alfréd Radók se narodil v roce 1914 v Kolodějích nad Lužnicí a zemřel v roce 1976 ve Vídni. S profesionálním divadlem přišel do styku v letech 1938–1941 v Divadle E. F. Buriana. V roce 1944 byl z rasových důvodů zařazen do pracovního tábora. Po květnu 1945 byl režisérem v Divadle 5. května, od listopadu 1948 do července 1949 režisérem Národního divadla, v letech 1950–1952 v Divadle státního filmu, od konce roku 1952 do roku 1954 ve Vesnickém divadle, od července 1954 do konce roku 1959 opět v ND. Od roku 1968 pracoval jako režisér trvale ve Švédsku.

Zdeňka Štěpánka. Další sezónu si zahrál opět pod režii Alfréda Radóka, a to v inscenaci *Ďábelský kruh* v roli dr. Wenera. Opět si zahrál i pod Štěpánkovým vedením, jenž uvedl Čechovovu hru *Tři sestry*, Kreuzmann zde alteroval rovnou dvě role. Dále se Kreuzmann objevil v Průchově inscenaci *Jiříkovo vidění* a v roli Vašiny ve hře *Otec*.

Následuje Kreuzmannova poslední silnější sezóna, ve které se objevil ve čtyřech inscenacích. Poměrně velkou a zajímavou roli otce ztvárnil v Čapkově *Bílé nemoci*. „*Když hrál roku 1957 v konvenční inscenaci Bílé nemoci vedle mnoha velkých partnerů v efektních rolích skromnou postavu Otce, zablesklo to z jeviště kovovou zřetelností charakteru korektního úředníčka, opojeného možnostmi, dostával na druhé straně příležitosti, v nichž mohl prokázat niterné souznění s lidskou bolestí, dát výraz ponižované důstojnosti a nechat proniknout krunýřem strohosti paprsek lásky,*“²⁷⁴ popisují Kreuzmannův výkon Bořivoj Srba a Eugenie Dufková. U Radóka si zahrál ve hře *Podzimní zahrada*, a také poprvé došlo na spolupráci s režisérem Pleskotem. V jeho inscenacích dostal poměrně velké role. Jako pan Brigeau se objevil v inscenaci *Porážka* a jako pan de la Trémouille ve hře *Svatá Jana*. Následující čtyři poslední sezóny nastudoval už pouze čtyři další role. Tou nejvýznamnější byl Charley v Pleskotově slavné inscenaci *Smrt obchodního cestujícího*. Dále ztvárnil Williama Rice ve hře *Komik* v režii Alfréda Radóka. V poslední sezóně 1959–1960 se objevil ve dvou inscenacích v režii Miroslava Macháčka. Nejdříve si zahrál roli Anisimova v sovětské hře *Po svatbě* a jeho poslední rolí byl Valentin Kubiš v *Půlnoční mši*, prostřednictvím které se rozloučil s divadlem. Kubiše prý hrál „*s pozoruhodnou odstíněností vylíčil v protikladné složitosti jeho charakteru*“²⁷⁵.

4.2 Epilog

„*Pro tátu život bez divadla prostě neexistoval.*“²⁷⁶ - Anna Kreuzmannová.

Do penze se Františku Kreuzmannovi, ostatně jako skoro každému herci, nechtělo. „*Táta bez nadsázky žil jedině pro divadlo. Vzpomínám si na dobu, kdy byl v nemocnici a stále říkal, že už půjde do penze.*“ „*Víš,*“ *nezapomněl však dodat,* „*já do té penze půjdu, ale někam blízko Prahy, abych si mohl ještě zahrát.*“ *Ke hraní se už bohužel nedostal, ale hercem zůstal až do posledního okamžiku. Krátce před svou smrtí ho přišla navštívit Jiřina Štěpničková, která tehdy zkoušela*

²⁷⁴ SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984, s. 518.

²⁷⁵ *Divadelní noviny*, Herec rodem i sudbou. 1960-1961, 4(11), s. 2.

²⁷⁶ SMRŽ, Petr. Bez divadla byl táta nešťastný. *Květy*. 1970, 20(52), s. 37.

na Kladně Marjánku matku pluku. Ačkoliv to bylo s tatíkem už moc špatné, přerýkával si s paní Štěpničkovou celého Sekáčka s Marjánkou. Najednou byl zase jako dřív, než jsme se s ním rozloučili navždy,“ uvedla v jednom z rozhovorů jeho dcera Alena Kreuzmannová. Jeden z posledních rozhovorů s Františkem Kreuzmannem vyšel den před jeho pětadesátými narozeninami. V tomto rozhovoru se vyjádřil i k soudobé značně napjaté situaci což u něho nebylo úplně zvykem. Svě jubileum nepokládal za nějak významnou událost, o které by se mělo psát v novinách, větší význam kladl politické mezinárodní situaci. Z rozhovoru na mě působil poněkud otráveně ze všech změn, které si v životě prožil, ale zároveň je zde cítit, že do událostí, které po roce 1956 vedly k postupnému uvolňování, vkládal jisté naděje. „Žijeme ve velké době, dějí se ve světě velké věci, všichni s napětím čekáme, jak dopadne jednání v OSN za tou velkou louží, kdy už se konečně splní touha všech poctivých, aby byl zajištěn mír. Já si myslím, že to moje jubileum je proti tomu taková docela bezvýznamná věčička. To má nanejvýš význam pro pár lidí, pro několik známých, že si řeknou: Tak vida, Franta Kreuzmann, už je mu těch pětadesát! A jiní řeknou: Tak už je taky dědek. A jiní zase: Už by toho mohl nechat a udělat místo těm mladším. A já bych to nejraději udělal. A byl bych nejšťastnější, kdybych se jednou ráno mohl probudit a říci si: Tak už máme ten mír natrvalo zabezpečený. To by byl ten nejhezčí dárek.“²⁷⁷

Během svého působení v Národním divadle pobýval herec na adrese Krokova 9 na Praze XIII, kde už zůstal po zbytek svého života.²⁷⁸ František Kreuzmann zemřel po těžké nemoci ve středu ráno 28. prosince 1960 ve věku 65 let. Pohřeb proběhl úterý 3. ledna ve strašnickém krematoriu. Rozloučení pro veřejnost proběhlo v tentýž den v Národním divadle. Toto rozloučení a atmosféru, která během něho panovala, popisuje Mladá fronta. „Včera se ve smutečně vyzdobeném vestibulu Národního divadla rozloučili divadelní umělci a veřejnost se zasloužilým umělcem Františkem Kreuzmannem. Nad rakví zesnulého promluvil šéf činohry Národního divadla Otomar Krejča, který vyzvedl velkou pracovitost a obětavost jednoho z velkých dělníků českého jeviště.“²⁷⁹ Herečka Jiřina Šejbalová za všechny řekla za všechny: „Neublížil – bez masky a kostýmu to nedovedl.“²⁸⁰

²⁷⁷ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřižky z novin – Večerní Praha, Jubileum 65 let. 1960, 10(10), karton 760.

²⁷⁸ Ročenka Kruhu solistů Městských divadel pražských ... Městská divadla pražská. Kruh solistů. Praha: Kruh solistů Městských divadel pražských, 1937-1938, s. 161.

²⁷⁹ Mladá fronta, Rozloučení s Františkem Kreuzmannem. 1961, 1(4).

²⁸⁰ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřižky z novin – Lidová demokracie, Ještě jednou o něm. 1961, karton 760.

Jeho dcera po několika letech promluvila o době po Kreuzmannově smrti, která pro ni byla pochopitelně těžká, ale po čase si uvědomila, že po jejím otci zbyl nesmazatelný odkaz jeho herecké práce. „*První roky, když táta umřel, jsem myslela, že to bude strašné stále se s ním setkávat – v rozhlase, v televizi, ve filmech. Musím však říci, že teď po letech je to ohromný pocit. Pustím si v neděli pohádku – a slyším – táta. Nedávno dávali v televizi některé filmy – třeba Škola základ života, či Rozinu Sebrance. A v takových chvílích si člověk uvědomí, že sice táta už není mezi námi, ale že po něm tady nesmírně mnoho zůstalo. Že jeho herecký život nezanikl.*“²⁸¹

Jaký František Kreuzmann vlastně byl? Bohumil Bezouška na tuto otázku odpověděl: „*Laskavý přítel, milovník přírody, života, divadla, lidí, dobrý manžel a táta.*“²⁸² Bohužel dnes už nežije nikdo, kdo by ho nějak hlouběji osobně znal, tudíž osobnost tohoto herce nám mohou přiblížit pouze vzpomínky jeho kolegů, přátel a zejména jeho dcery, která už bohužel není mezi námi, ale zanechala po sobě několik rozhovorů, ve kterých na svého otce vzpomíná. Kreuzmannův vnuk, který svého dědečka bohužel nikdy osobně nepoznal, o něm v občasných rozhovorech vyprávěl ze vzpomínek jeho matky. V rozhovoru pro Český rozhlas zavzpomínal na to, jaký byl jeho děda přísný na pořádek a také, že vlastnil množství bot, o které poněkud přehnaně pečoval. „*A jinak to byl, co vím, co mi říkala maminka, babička, úžasně hodnej člověk, ale neskutečný pedant na pořádek. A vím, že my jsme třeba měli, taky mi to bylo vyprávěno, černý lakovaný nábytek v bytě a tak babička Valinka vždycky utřela, než přišel dědeček ze zkoušky všechno to, to černý lakovaný, aby na tom nebyl prach. Dědeček přišel, podíval se proti světlu a říkal Valinko, tys neuklízela, vid’?*“²⁸³ Dále Kreuzmann ml. pokračuje: „*Další, další taková krátká vzpomínka na dědečka je taky, co mi vyprávěli, on měl hodně bot a o ty vždycky v neděli dopoledne pečoval, takže všechny, i když je nenosil, vyčistil, natáhl přes to ponožku, dal na kopyto a takhle.*“²⁸⁴

František Kreuzmann byl prý i neuvěřitelný pedant na přesnost. Dosvědčila to i jeho dcera v jednom z rozhovorů. „*Jako člověk laskavý a velmi skromný. Byl ve své podstatě komikem.*

²⁸¹ SMRŽ, Petr. Bez divadla byl táta nešťastný. *Květy*. 1970, 20(52), s. 37.

²⁸² Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalia, 114. Výstřížky z novin, a1955-1981, karta 760.

²⁸³ ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový pořad]. ČRo, 13.2. 2015.

²⁸⁴ ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový pořad]. ČRo, 13.2. 2015.

*Recesistou. Co se jen nadělali lumpáren se Sašou Rašilovem! Někdy se herec prostě dostane do takového neblahého šuplíku. Spousta lidí nedokázala například věřit, když ho viděla v Týdnu v tichém domě, že umí být něžný a láskyplný. Co se týče práce, byl přísný a neústupný. Hrát s ním nebyla žádná slast. Shovívavý byl snad jenom k dětem.*²⁸⁵ O jeho přehnané přesnosti, kterou vyžadoval i od druhých, svědčí například jedna historka, která je poměrně detailně popsána v knize *Úsměvy paní Thálie*, ale zmiňoval ji i Kreuzmannův vnuk. „*Alenin otec František Kreuzmann, který patřil mnoho let k oporám činohry Národního divadla, byl velice přísný sám k sobě a přísnost a přesnost vyžadoval pochopitelně taky od druhých, zejména od členů své rodiny. Po jednom odpoledním představení čekal otec Kreuzmann v zadním traktu Národního divadla u pokladen na svou dceru, která hrála v dramatu bratří Mrštíků Maryša. Ručičky hodin ukazovaly už devatenáctou hodinu – tenkrát se hrálo od půl osmé -, když vešla do foyeru Alenka. Její táta hovořil sice v té chvíli s Jarmilou Kronbauerovou, ale příchodu své dcery si povšiml. Zakřičel na ni: „Jde seš tak dlouho?“*

„Tati, já jdu na jeviště až ve čtvrt na deset, tak mám přece ještě dost času.“

*Senior Kreuzmann se rozlítil a bez ohledu na lidi, kteří stáli ještě frontu na vstupenky, přiletěl k Aleně (bylo jí už devatenáct let) a vrazil jí pár facek. Potom řekl navztekane: „Když můžu být já v divadle hodinu před představením, tak ty taky: Zapamatuj si to!“*²⁸⁶

Jeho kolegové na něj vzpomínali většinou jako na laskavého člověka se smyslem pro humor, což působilo poněkud kontrastně s jeho hereckým repertoárem, do kterého patřily zejména role darebáků, zločinců, bezpáteřných lidí apod. Bohumil Bezouška vyprávěl o protektorátních letech, kdy Kreuzmann objížděl spolu s Ladislavem Peškem městečka se hrou *Lišák Pseudolus*, ve které ztvárnil roli Ballia. Jednalo se o velice odpudivou a zápornou roli. „*Upocený, zlý a jízlivý dědek byl Ballio, jak ho hrál Kreuzmann. Tak odporný, že se nedalo věřit, že pod slizkou paruku s ryšavým vousem se někam schoval člověk. Jaký je ten Kreuzmann člověk – říkal jsem si v šatniče, kde jsme se odličovali. „Jdete do hospody? Počkejte na mne, jdu napsat domů ženě a dceři,“ řekl mi odličený kuplíř a za chvíli za námi přišel a proměnil se v kouzelného společníka.*“²⁸⁷

O tom, že František Kreuzmann byl laskavý a charakterní člověk s dobrým srdcem, svědčí už fakt, jak se zachoval v kauze s Jiřinou Štěpničkovou či Annou Sedláčkovou, nebo například

²⁸⁵ Archiv Národního divadla, fond František Kreuzmann. inv. č., P524, výstřížek z časopisu: Naše rodina, Praha.

²⁸⁶ HOŘEC, Petr. *Úsměvy paní Thálie: herci o sobě, o divadle a filmu*. Praha: Daniel, 1992, ISBN 80-900128-2-5, s. 249.

²⁸⁷ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalía, 114. Výstřížky z novin – Lidová demokracie, Ještě jednou o něm. 1961, karton 760.

svědectví o tom, že když hostoval soubor Národního divadla v Plzni utratil podstatnou část svých devíz za léky pro nemocnou paní.²⁸⁸

Krásnou vzpomínku měl s Františkem Kreuzmannem i herec Miloš Nesvadba. Herci spolu měli tichou úmluvu, že do hereckého klubu ve Stavovském divadle nikdy nepůjdou po schodech, ale sjedou po zábradlí. Když Miloš někdy zapomněl, Kreuzmann jenom zvedl obočí a řekl: „No, tak pane kolego?“ a Miloš Nesvadba zdvořile odpověděl. „Promiňte, Mistře,“ vrátil se zpět a sjel po zábradlí. Miloš Nesvadba se po Kreuzmannově smrti přiznal jeho dceři že dodnes, kdykoliv jde do klubu, tak sjede po zábradlí.²⁸⁹

²⁸⁸ *Lidová demokracie*, Malá vzpomínka. 1980, **36**(294), s.5.

²⁸⁹ SMRŽ, Petr. Bez divadla byl táta nešťastný. *Květy*. 1970, **20**(52), s. 37.

5 Potomci Františka Kreuzmanna st.

Tato kapitola se bude věnovat potomkům Františka Kreuzmanna st., kteří se již neprosadili tak jako jejich slavný předek, ale též navázali na hereckou tradici své rodiny.

V první kapitole této práce jsem se věnovala Kreuzmannově rodině, zejména členům, kteří byli významní pro Kreuzmannovo rodné město Plzeň. Tuto rodinnou hereckou tradici započal Kreuzmannův otec Adolf a pokračovali v ní i jeho syn František a dcera Anna, kteří začali svou hereckou kariéru v Plzni, ale poté se přesunuli do hlavního města Prahy. Kreuzmannova dcera Alena sice navázala na svého otce i děda, ale k Plzni už neměla takový vztah. Stejně tak i její syn František Kreuzmann.

5.1 Alena Kreuzmannová

„Byla to werichovská herečka, úžasná žena, strašně inspirativní.“²⁹⁰ Dcera Františka Kreuzmanna st. herečka Alena Kreuzmannová se narodila 15. října 1929 v Praze.²⁹¹ Jak už zde bylo vícekrát zmíněno, navázala na hereckou kariéru svého děda i otce. Za svojí hereckou kariéru se objevila se ve více než 180 filmech a zahrála si i v několika televizních seriálech, přičemž její role byly ale většinou menšího rozměru.²⁹²

Její otec si nepřál, aby pokračovala v jeho šlépějích, ale Alena Kreuzmannová se i přes jeho „zákaz“ přihlásila na Státní konzervatoř, kterou v roce 1948 úspěšně dokončila. „*Táta si nepřál, abych šla v jeho šlépějích. A jako by tušil, co mne čeká, chtěl tomu zabránit tím, že mi zakázal vstup do divadla. Když jsem udělala zkoušky na konzervatoř, byla jsem dokonce prokleta a nebylo se mnou mluveno. Nakonec se s mým rozhodnutím přece jen smířil, ale společně jsme si zahráli jenom třikrát. Když táta hostoval u E. F. Buriana v Žebrácké opeře, v Loupežníku a v Národním divadle v Našich furiantech.*“²⁹³ Aleny syn uvedl v jednom rozhovoru, že s ní prý její otec kvůli tomu dokonce celý rok nemluvil.²⁹⁴ Již ve druhém ročníku hostovala při některých zájezdových představeních Národního divadla.²⁹⁵ Alena Kreuzmannová před svým

²⁹⁰ ROSÁK, Jan, KREUZMANNOVÁ, Yvonna. *Tandem Jana Rosáka: Yvona Kreuzmannová - umělecká ředitelka projektu Plzeň 2015 a ředitelka mezinárodního festivalu Tanec Praha* [rozhlasový dokument]. ČRo, 23.11. 2011.

²⁹¹ Alena Kreuzmannová. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4743/alena-kreuzmannova>.

²⁹² Alena Kreuzmannová. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1234-alena-kreuzmannova/prehled/>.

²⁹³ SMRŽ, Petr. Bez divadla byl táta nešťastný. *Květy*. 1970, 20(52), s. 37.

²⁹⁴ ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový pořad]. ČRo, 13.2. 2015.

²⁹⁵ BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87, s. 235-236.

nástupem na konzervatoř zavítala i do Plzně, a to s Pražským divadlem pro mládež, například se hrou H. Stuchlého *Fialový mstitel*,²⁹⁶ ve které ztvárnila hlavní roli. Plzeň vnučku slavného plzeňského barda a dceru jednoho z předních herců Vinohradského divadla přivítala s otevřenou náručí a její návštěva byla brána poněkud symbolicky, neboť zejména její děd Adolf Kreuzmann byl velice významnou osobností plzeňského kulturního života.²⁹⁷ Zároveň tato návštěva proběhla v době druhé světové války, což také přispělo k jejímu většímu významu.

Po studiích získala angažmá v Divadle státního filmu, kde působila do roku 1951.²⁹⁸ Toto angažmá Kreuzmannová získala rychle, neboť již za studií hostovala na prknech Národního divadla, což pro ni musela být pocta. Ostatně v knize *Úsměvy paní Thálie* se můžeme dočíst o jednom velmi humorném zážitku, který se pojí s jedním z prvotních vystoupení, ve kterém Kreuzmannová v Národním divadle hrála. Jednalo se o záskok menší role v Jiráskově hře o nejslavnější české kuchařce *Magdaléna Dobromila Rettigová*, v níž hlavní roli ztvárnila Růžena Nasková. „*V jedné z repríz musela na jednu zkoušku zaskočít menší roli Alena Kreuzmannová. Postoupila ji bez paní Naskové, které se šla představit před začátkem představení do šatny. Paní Nasková ji pohladila, pokřičovala na čelo a řekla: „Vzala si šunčičku, aby se jí dobře mluvilo.“*

Kreuzmannová si malinko zobla a vypořádala se celá rozechvělá poctou, již se jí právě dostalo. Na chodbu. Tady se setkala s Jiřím Steimarem, který se s ní pozdravil a hned se jí zeptal: „Co je ti, prosím tě, motáš se jako opilá?“

Alena Kreuzmannová odpověděla třesoucím se hlasem: „Mistře, já vystupuju dneska poprvé v Národním...“

Steimar ji nechal domluvit a zahalekal: „Vyser se nato! Prkna jako prkna!“²⁹⁹

Po odchodu z Divadla státního filmu rychle střídala různá angažmá nejen v Praze, ale i v jiných českých městech. Prošla soubory Studia filmového herce (1951–1952), Krajského divadla v Olomouci (1952–1953), pražského D 34 E. F. Buriana (1954–1959) a v poslední řadě nastoupila do Divadla ABC (1959–1962), které se později stalo součástí Městských divadel

²⁹⁶ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Alena Kreuzmannová, inv. č., 182/1, karton 760.

²⁹⁷ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Alena Kreuzmannová, inv. č., 183, karton 760.

²⁹⁸ FIKEJZ, Miloš. *Český film - herci a herečky. I. díl, A-K*. Praha: Libri, 2006, ISBN 978-80-7277-334-3, str. 686-687.

²⁹⁹ HOŘEC, Petr. *Úsměvy paní Thálie: herci o sobě, o divadle a filmu*. Praha: Daniel, 1992, ISBN 80-900128-2-5, s. 249.

pražských. Z tohoto divadla odešla Alena Kreuzmannová na odpočinek pouhé tři roky před svou smrtí.³⁰⁰

Co se týče rolí, která Kreuzmannová na divadelních prknech vytvářela, tak nejprve ji režiséři obsazovali do rolí mladých hrdinek, například do titulní role dospívající dívky v Burianově drammatizaci románu Boženy Benešové *Věra Lukášová*, ve které podala Kreuzmannová dle dobových kritik skvělý výkon. „*Je tu především velký výkon Aleny Kreuzmannové v titulní roli. Velký především svým hledáním toho, „co je dobro a zlo“, svým citlivým postižením psychologických jemností této dvanáctileté bojovnice.*“³⁰¹

Hlavní mužskou roli mladého Jarka zde ztvárnil Stanislav Fišer, se kterým se Alena během této hry sblížila, a na jejich vztah napsal E. F. Burian hru s názvem *Ani láska není sama*. Fišer zmiňuje, že Burian jim jednak trochu záviděl, ale zároveň i fandil. Hra měla šestatřicet obrazů a pojednává o jakémisi milostném trojúhelníku, dělník (Stanislav Fišer) se zamiluje do sestřičky v nemocnici, přes to, že už je zadaný. Před premiérou ÚV KSČ zakázala dva obrazy, neboť v nich vystupovala prostitutka a šmírák.³⁰² Fišer hru komentoval takto: „*Ta hra byla přišerná! V jednom obraze jsem byl oblečen do pyžama, hrál na housle Kose, kose, černý ptáku a zdravotní sestra, ztvárněná Burianovou ženou Zuzanou Kočovou, mi vyznávala lásku. Strih, byl jsem v tramvaji, strih, byl jsem u ponku a něco jsem piloval s rádiovkou na hlavě.*“³⁰³

Dále stojí za zmínku role Polly v *Žebrácké opeře* nebo Mimi v *Loupežníkovi*.³⁰⁴ K poslední zmíněné roli se pojí jedna zajímavá příhoda se Zdenkou Baldovou, která hrála postavu služky Fanky u rodičů slečna Mimi. „*Alena Kreuzmannová byla před premiérou velice nervózní, ale Zdeňka Baldová ji uklidňovala: „Byla klidná! Nic se jí nemůže stát!“*

Tvrdila to tak dlouho i za kulisami, že málem prošvihla výstup. Vyrázila na jeviště jako šíp teprve po Roubalově pobídce: „Milostpaní, na scénu!“

Tam už čekala Alena Kreuzmannová, které měla Baldová říci: „Mimi, šla domů a zavřela se.“

Baldová však klidně pověděla: „Aleno, byla klidná a zavřela se.“

³⁰⁰ FIKEJZ, Miloš. *Český film - herci a herečky. I. díl, A-K*. Praha: Libri, 2006, ISBN 978-80-7277-334-3, str. 686-687.

³⁰¹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, Alena Kreuzmannová, inv. č., 183, karton 760.

³⁰² BROUSEK, Otakar; FIŠER, Stanislav; PRACHAŘ, Ilja a kol. *5 hereckých dramát*. Řitka: Daranus, 2009, ISBN 978-80-86983-71-4, s. 61.

³⁰³ BROUSEK, Otakar; FIŠER, Stanislav; PRACHAŘ, Ilja a kol. *5 hereckých dramát*. Řitka: Daranus, 2009, ISBN 978-80-86983-71-4, s. 61.

³⁰⁴ FIKEJZ, Miloš. *Český film - herci a herečky. I. díl, A-K*. Praha: Libri, 2006, ISBN 978-80-7277-334-3, str. 686-687.

To byl onoho památného večera jeden brept a druhý na sebe nedal dlouho čekat. Baldová si totiž stále pletla hasiče a husičemi. ³⁰⁵

Kreuzmannová se postupem času dostávala i k dramatictějším a charakterním rolím klasického i moderního repertoáru. Ke konci své divadelní kariéry se hrávala většinou role matek a starších hrdinek.

K filmu přičichla již ve věku 15 let na sklonku okupace v roce 1944. Režisér Miroslav Cikán jí obsadil do filmové adaptace románu Marie Pujmanové *Předtucha*, ovšem kvůli nedostatku volných ateliérů byly práce na filmu zastaveny. Natočené záběry se nedochovaly. Po válce se k tomuto námětu vrátil Otakar Vávra, který ji opět vybral do hereckého souboru své nové filmové verze románu *Předtucha* (1947). Zajímavostí také je, že Miroslav Cikán do filmu obsadil spoustu mladých lidí, aby je zachránil před totálním nasazením.³⁰⁶ Ve 40. letech ztvárnila ještě například malou roli studentky Tonči ve Slavínského komedii *Poslední mohykán* (1947), oktávanku Jarmily Hamrové v Sátkově komedii *Červená ještěrka* (1948) a svou asi největší filmovou roli mladičky a roztoužené Stázky ve Wallóově adaptaci divadelní hry Fráni Šrámka *Léto* (1948). Ve filmu se objevovala poměrně hojně, ale spíše v menších rolích. Na sklonku 40. a v 50. letech ztvárňovala vedlejších postavy dělnic, emancipovaných údernic a mládežnic v budovatelských agitkách *Rodinné trampoty oficiála Tříšky* (1949), *DS-70 nevyjíždí* (1951), *Slovo dělá ženu* (1952) nebo *Návštěva z oblak* (1955). Dále si zahrála menší role v sociálních dramatech *Zvony z rákosu* (1950) či *Rudá záře nad Kladnem* (1955). V 50. letech se objevovala i v kostýmových filmech například jako kupcova neteř Bětuška v Radókové adaptaci divadelní hry V. K. Klicpery *Divotvorný klobouk* (1952), dcera úředníka Honzátka (Jaroslav Marvan) v komedii Oldřicha Lipského *Vzorný kinematograf Haška Jaroslava* (1955), lehká holka ve Steklého adaptaci Haškova románu *Dobryj voják Švejk* (1956), chudá neteř hlavního hrdiny ve Weissově dramatu na motivy románu Jarmily Glazarové *Vlčí jáma* (1957) a děvečka Anka v pohádce Martina Friče *Dařbuján a Pandrhola* (1959). Ještě v roce 1957 vyšel o Aleně Kreuzmannové krátký článek v časopise *Kino* v rubrice *Za filmovým hercem do divadla*, ve kterém je označovaná za mladou začínající talentovanou herečku. „*Pozornost filmařů na sebe soustřeďuje Alena Kreuzmannová, dcera F. Kreuzmanna z Národního divadla. Hraje Polly, Veroniku a titulní roli ve „Věře Lukášová“. Pět filmů natočila v letech 1945-1949 a od té doby již skoro desítku dalších. Pamatujete se na její*

³⁰⁵ HOŘEC, Petr. *Úsměvy paní Thálie: herci o sobě, o divadle a filmu*. Praha: Daniel, 1992, ISBN 80-900128-2-5, s. 237-238.

³⁰⁶ Film *Předtucha*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.4.2022]. Dostupné na: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395984/predtucha>.

Růžu v „*Rudé září nad Kladnem*“, Marii z „*Návštěvy z oblak*“ Aničku z „*Ještě svatba nebyla*“, Boženku ze „*Slovo dělá ženu*“, Bětulinku z „*Divotvorného klobouku*“? Patří k talentovaným objevům našich filmařů.“³⁰⁷ Bohužel v 60. letech se její filmové kariéra o nějaké zajímavější a větší role nerozrostla. Objevila se například v roli drbny v poměrně úspěšném snímku Vojtěcha Jasného *Až přijde kocour* (1963), dále například v kriminálním dramatu *Znamení Raka* (1966), ve filmu Václava Vorlíčka *Konec agenta W4C prostřednictvím psa pana Fouska* (1967), ve snímku *Naše bláznivá rodina*, (1968) či v komedii *Odvážná slečna* (1969). Postupně se přehrála z mladých hrdinek do postav zralých a starších žen a od 60. letech se začínala angažovat více v televizi či rozhlasu. V 70. a 80. letech stojí za zmínku snímky *Profesoři za školou* (1975), *Kočí princ* (1978), *Dostih* (1981), *Jak básníci přicházejí o iluze* (1984) a *Není sirotek jako sirotek* (1986), *Svět nic neví*, (1987), *Vážení přátelé, ano* (1989), ve kterých ztvárnila většinou drobné role manželek a matek, role sekretářek, sociálních pracovník, sestřiček, sousedek apod. Svou filmovou kariéru uzavřela rolí babičky ve dvojici pohádkových příběhů z autorské dílny Jindřicha Poláka *Kačenka a strašidla* (1992) a *Kačenka a zase ta strašidla* (1992).³⁰⁸ V televizi se objevila například v seriálech *F. L. Věk* (1971), *Chalupáři* (1975), *Létající Čestmír* (1984) či *Hříchy pro pátera Knoxe* (1992), nebo v televizních inscenacích *Dlouhá bílá nit* (1970), *První radosti* (1971), *Medvěd pro hosta* (1974), *Jak dostat tatínka do polepšovny* (1978), *Šťastný domov* (1982), *Sardinky aneb Život jedné rodinky* (1986), *Uloupené dětství* (1987), *Případ se psem* (1988), *Naděje má hluboké dno* (1988) a *Osvětová přednáška v Suché Vrbici* (1992).³⁰⁹

Velkou stopu zanechala Kreuzmannová v dabingu a v rozhlase. Kromě toho, že Alena Kreuzmannová hojně propůjčovala svůj hlas jiným herečkám, jejichž hlasový projev nevyhovoval režisérovi představám, tak dabovala zahraniční herce. Podílela zejména na francouzských, britských, sovětských a amerických filmech či seriálech. Například namluvila Patricii Hayes v roli paní Skinnerové v britském seriálu pro děti *Čáryfuk* (1986) nebo Barbaru Youngv roli Agrippinilly v britské minisérii *Já, Cladius* (1982), dvakrát propůjčila svůj hlas oscarové britské herečce Maggie Smith a menší role namluvila ve slavných snímcích *Sexmise* (1985), *Čarodějky z Eastwicku* (1991) a *Misery chce zemřít* (1992).³¹⁰

³⁰⁷ Kino. *Za filmovým hercem*. 1957, 12(5), s. 71.

³⁰⁸ Alena Kreuzmannová. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.4.2022]. Dostupné na: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4743/alena-kreuzmannova>.

³⁰⁹ Alena Kreuzmannová. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1234-alena-kreuzmannova/prehled/>.

³¹⁰ Alena Kreuzmannová. In: Dabingforum.cz. [online], Copyright © 2000, 2002, 2005, 2007 phpBB Group [cit. 10.04.2022]. Dostupné z: <https://dabingforum.cz/viewtopic.php?f=32&t=8852>.

Za svůj život se Alena Kreuzmannová dvakrát vdala a měla dvě děti. Jejím prvním mužem byl český herec Felix Le Breux, který je nositel poměrně exotického příjmení, jež měl po svém pradědečkovi, šlechtici, který utekl z Francie v době Francouzské revoluce do Čech. V Čechách se pak oženil s hraběnkou z Ploskovic. Felix Le Breux neměl s Alenou Kreuzmannovou společně pouze zaměstnání a lásku k divadlu, ale i kořeny. Narodil se totiž 5. dubna 1918 v Plzni, ve městě, kde započali její děd i otec svou hereckou divadelní kariéru. Jeho herecký vývoj započal již v západočeské metropoli, kde tvořil zejména role milovnické a hrdinské. Le Breux se v Plzni podílel na založení studentského avantgardního kolektivu Optimisté (1936), ve kterém také později působil slavný plzeňský rodák Miroslav Horníček. V roce 1941 absolvoval pražskou konzervatoř. Za okupace vystřídal několik divadelních angažmá, dokonce se objevoval i na prknech Národního divadla. Po válce působil v téměř totožných souborech a divadlech jako Alena Kreuzmannová. Posledním působištěm byla Městská divadla pražská, ve kterých hrál až do své smrti v roce 1974.³¹¹ Co se týče filmové kariéry, tak Felix Le Breux debutoval rolí hosta na večírku ve Vávrově dramatu *Okouzlená* (1942). Filmování však moc rád neměl, chyběl mu totiž kontakt s diváky, ale i přesto sehrál desítky menších a větších filmových rolí. K těm nejvýraznějším patří například polský rytíř Výšek Račinský v historickém snímku *Jan Roháč z Dubé* (1947), malíř Veleba v Machově komedii *Rodinné trampoty oficiála Tršíšky* (1949), Jan Josef z Vrtby v *Temnu* (1950) Karla Steklého, stavitel Kopr v Burianově komedii *Nejlepší člověk* (1954) Václava Wassermana a Ivo Nováka, purkmistr města Kostnice ve Vávrově dramatu *Jan Hus* (1954), plukovník Stambach ve Fričových *Psohlavcích* (1955), staroměstský purkmistr v dramatu *Proti všem* (1956), policejní rada v komedii *Dobryj vojáček Švejk* (1956) nebo v komedii *Poslední růže od Casanovy* (1966) Václava Kršky, kde vytvořil titulní roli stárnoucího záletníka a milovníka Giacoma Casanovy. Naposledy se na filmovém plátně objevil v roce 1968 jako policejní šéf v Zacharově slovenském filmu *Niet iney cesty* (1968). Podobně jako Alena Kreuzmannová oplýval hlasovým talentem, zřejmě kvůli tomu jeho filmografie čítá desítky dokumentárních a dlouhometrážních filmů, pro které namluvil komentáře.³¹² V roce 1967 získal za své herecké umění titul Zasloužilého umělce. Zemřel předčasně 4. února 1974 v Praze ve věku nedožitých padesáti šesti let.³¹³

³¹¹ BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87, s. 259-260.

³¹² *Felix Le Breux*. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/22513-felix-le-breux/prehled/>.

³¹³ BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87, s. 259-260.

Alena Kreuzmannová byla o 11 let mladší než Felix Le Breux a seznámila se s ním krátce po svých studiích na konzervatoři. Le Breux byl nejdříve ženatý s herečkou Libuší Sobotovou, se kterou se rozvedl po konci druhé světové války.³¹⁴ Koncem 40. let se Kreuzmannová a Le Breux vzali, ale manželství nevydrželo ani 10 let a skončilo rozvodem koncem padesátých let. Le Breux pak strávil zbytek svého života se svojí třetí ženou Ludmilou, která pracovala jako lékařka. Alena Kreuzmannová se vdala ještě jednou Jaroslava Hrdinku, se kterým měla dceru Alenu Hrdinkovou. Herecké řemeslo po ní převzal její syn František Kreuzmann, který nese jméno jejího otce.³¹⁵

Alena Kreuzmannová zemřela 12. dubna 1993 v Praze ve věku nedožitých šedesáti čtyř let.³¹⁶

5.2 František Kreuzmann ml.

František Kreuzmann ml. je už čtvrtou generací slavného hereckého rodu Kreuzmannů. Navázal na svého pradědečka Adolfa Kreuzmanna, dědečka Františka Kreuzmanna a na svou matku Alenu Kreuzmannovou. „*Pradědeček Adolf Kreuzmann byl členem prvního souboru Vendelína Budila, děda v Plzni začínal a prateta Anna Kreuzmannová byla první Skupova Mánička a také začínala v Plzni,*“³¹⁷ popisuje František v rozhovoru pro Český rozhlas. Osudy jeho předků jsem se již zabývala v předchozích kapitolách.

Narodil se 28. dubna 1963 v Praze. U filmu se herec moc neprosadil a dodnes se věnuje zejména divadlu a televizi. Objevil se v několika seriálech, kde sehrál epizodní i vedlejší role s větším prostorem, a také v televizních filmech. V 80. letech se objevil v seriálech *Vlak dětství a naděje* (1982) a *Chlapci a chlapi* (1988). V seriálu *Chlapci a chlapi* (1988) získal asi svou nejznámější roli v televizi, a to roli armádního poručíka Jiřího Ráže, na kterou František Kreuzmann ml. vzpomíná se smíšenými pocity. „*To je, to je seriál, o kterém já, ze kterého mám jako vždycky smíšené pocity, jo, protože samozřejmě to vzniklo v té době, bylo to trošku poplatné té době, bylo to malinko propagace armády, na druhou stranu tam hráli vlastně výborní herci, režíroval to Evžen Sokolovský.*“³¹⁸ Po sametové revoluci si zahrál v seriálu *Zdivočelá země* (1997) a v seriálu *Ulice* v roli pana Beneše. Dále se objevil

³¹⁴ Felix Le Breux — Lidé — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © Česká televize 1996 [cit. 11.04.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/felix-le-breux/>.

³¹⁵ FIKEJZ, Miloš. *Český film - herci a herečky. I. díl, A-K*. Praha: Libri, 2006, ISBN 978-80-7277-334-3, str. 686-687.

³¹⁶ FIKEJZ, Miloš. *Český film - herci a herečky. I. díl, A-K*. Praha: Libri, 2006, ISBN 978-80-7277-334-3, str. 686-687.

³¹⁷ KOKEŠOVÁ, Iva, KREUZMANN, František. *Náš host: Už 23 let je u Kašparů František Kreuzmann ml., pokračovatel slavného divadelního rodu* [rozhlasový pořad]. ČRo, 30.6. 2015.

³¹⁸ ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový dokument]. ČRo, 13.2. 2015.

v kriminálních seriálech *Četnické humoresky* (2005), *Specialisté* (2019) a *Policie Modrava* (2019), ve kterých hrál pouze epizodní role. Větší roli získal v dramatickém krimi seriálu *Atentát* (2015). Měl možnost si zahrát i v poměrně úspěšných historických minisériích jako *České století* (2009) nebo *Božena* (2019). Jak už jsem výše zmínila, František Kreuzmann ml. se objevil i v několika televizních inscenacích. V mladém věku si zahrál v několika pohádkách *O spící princezňě, šípkových růžích a uražené víle* (1983) *Pohádka o lidské duši* (1986) a *Princezna Hyacinta a tříhlavý drak* (1990). V prvních dvou zmíněných pohádkách si zahrál i se svou matkou Alenou. Dále jeho filmografii tvoří už pouze čtyři televizní filmy, ve francouzských snímcích *Jean Moulin, une affaire française* (2003), a *D'Artagnan a tři mušketýři* (2005), v dobrodružném filmu od Víta Olmera *Zajatci Ďáblova chřtánu* (2006) a v historickém dramatu *Zločin v Polné* (2016).³¹⁹

František Kreuzmann ml. je především divadelní herec a podle svých slov byl typické divadelní dítě. S matkou Alenou bydleli ve Štěpánské ulici v Praze a chodili spolu do Městských divadel pražských, kde Alena Kreuzmannová hrála, ale i do Divadla Komédie a Komorního divadla (dnes divadlo Hybernia) v Hyberské ulice. Jeho první divadelní rolí byl strom v pohádce Karla Čapka, kterou sehrál ještě jako student gymnázia Jana Nerudy.³²⁰ František Kreuzmann ml. chtěl být jeden čas i archeologem, ale pak dal na radu svého profesora a zůstal u divadla. Na herecké zkoušky ho připravoval slavný český herec Otta Sklenčka.³²¹ František Kreuzmann působil v minulosti například v Divadle Na Prádle nebo v Divadle Litera. Momentálně hraje v několika divadlech a divadelních souborech. Více než 20 let působí v Divadelním spolku Kašpar³²², což je nezávislý divadelní spolek, který vznikl v roce 1990. Spolek má dnes dvě domovské scény – Divadlo v Celetné a Klubovnu, což je nově otevřený prostor, který navazuje na Bytové divadlo.³²³ V divadelním spolku Kašpar účinkuje například v inscenacích *Pašije* (2022) a *Život je sen* (2022). Poměrně velký vehlás získala už starší inscenace *Rozmarné léto* (2007), ve které Kreuzmann ml. ztvárnil roli kanovníka Rocha. Dále Kreuzmann ml. působí ve své Divadelní společnosti Františka Kreuzmanna, kde se mimo herectví podílí i na režii, a v

³¹⁹ František Kreuzmann. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/36815-frantisek-kreuzmann/prehled/>.

³²⁰ KOKEŠOVÁ, Iva, KREUZMANN, František. Už 23 let je u Kašparů František Kreuzmann ml., pokračovatel slavného divadelního rodu [rozhlasový dokument]. ČRo Plzeň, 30.6. 2021.

³²¹ ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový dokument]. ČRo, 13.2. 2015.

³²² ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový dokument]. ČRo, 13.2. 2015.

³²³ František Kreuzmann. In: i-divadlo.cz [online], © 2003-2022 [cit. 9. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.i-divadlo.cz/profil/frantisek-kreuzmann>.

Divadle Bez Hranic a v létě 2021 jsme ho mohli vidět i v rámci programu Divadelní léto pod plzeňským nebem v inscenaci *Romeo a Julie*.³²⁴

V roce 1991 se František Kreuzmann ml. oženil s tanečnicí Yvonou Novákovou (dnes Kreuzmannová), která se narodila v roce 1963 v Praze, ale blízko má i k Plzni, neboť v letech 2008–2011 byla uměleckou ředitelkou projektu Plzeň 2015 – Evropské hlavní město kultury. „*Myslím si, že není náhodou, že jsem si to jméno nechala a s Plzní mě to také hodně propojuje.*“³²⁵ Yvona Kreuzmannová studovala na taneční katedře HAMU a roku 1990 získala roční stipendium v Paříži, kde se rozhodla pořádat mezinárodní festival Tanec Praha. Roku 1991 založila stejnojmenné občanské sdružení a rozšířila jeho aktivity o Českou taneční platformu, a nakonec o první stálou scénu pro tanec, divadlo PONEC. Od září 2006 do září 2008 pracovala jako externí poradkyně, nejprve náměstka ministra, později ministra kultury ČR. Zároveň přijala nabídku Úřadu vlády a zodpovídala za oficiální zahájení českého předsednictví v Radě EU v Bruselu.³²⁶ Bohužel manželství nevydrželo a manželé se rozešli. Ovšem oba vzpomínají na období jejich manželství pozitivně: „*Revoluční láska. S Františkem Kreuzmannem jsme byli taková typická revoluční láska, 17. listopadu 89 jsme spolu hlídali bránu Realistického divadla. Listopadové události nás sblížily a v roce 1991, na závěr mojí stáže ve Francii, jsme se vzali. Bylo to nádherných pět let života, během nichž jsme si užívali svobody, objevovali umění, jezdili po festivalech, putovali tisíce kilometrů po Evropě, spali v autě, jedli paštiky... Náš vztah převládala práce. Festival mi sebral strašně moc energie a času, všechno jsem chystala prakticky sama, jen s několika málo kolegy. Proto bylo strašně těžké věnovat se také manželovi, který potřebuje svou péči. Náš rozchod byl pro mě docela krutý, protože František mi řekl, že nemůže žít s osobou, která dává práci přednost před vztahem.*“³²⁷

³²⁴ František Kreuzmann. In: i-divadlo.cz [online], © 2003-2022 [cit. 9. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.i-divadlo.cz/profilu/frantisek-kreuzmann>.

³²⁵ ROSÁK, Jan, KREUZMANNOVÁ, Yvonna. *Tandem Jana Rosáka: Yvona Kreuzmannová - umělecká ředitelka projektu Plzeň 2015 a ředitelka mezinárodního festivalu Tanec Praha* [rozhlasový dokument]. ČRo, 23.11. 2011.

³²⁶ VANĚK, Miroslav. *Yvona Kreuzmannová* [online]. [cit. 17.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/kreuzmannova-yvona/>.

³²⁷ STROUHALOVÁ, Štěpánka. *Práce a vztah nejdou dohromady* [online]. [cit. 17.6.2022]. Dostupný na WWW: https://www.lidovky.cz/domov/prace-a-vztah-nejdou-dohromady.A090815_000088_in_noviny_sko.

6 Filmová kariéra

František Kreuzmann začal svou filmovou kariéru ve druhé polovině 20. let 20. století, když mu bylo 31 let. Přesněji v roce 1926, kdy si zahrál v nepříliš známém dramatu Františka Hlavatého *Román hloupého Honzy* (1926). V tomto roce si otevřel režisér Karel Lamač druhý pražský filmový ateliér, který byl modernější než ateliér A-B bratrů Miloše a Václava Havlových, a tak česká filmová produkce 20. let 20. století mohla v lecčems konkurovat jiným evropským zemím. V tomto období se začali objevovat i první významné režisérské osobnosti, nicméně stále byla české kinematografie na periferii uměleckého i diváckého zájmu.³²⁸ To samé se dá říci i o filmové kariéře Františka Kreuzmanna, které se naplno začala rozvíjet až s nástupem zvukového filmu. V roce 1931³²⁹ začaly práce na vybudování slavného filmového studia Barrandov, které se stalo symbolem filmové éry první republiky. Na Barrandově se začalo točit v roce 1933³³⁰, tímto rokem se začíná pomalu rozbíhat i filmová kariéra Františka Kreuzmanna. Objevil se rovnou ve dvou veselohrách režiséra Martina Friče *Revizor* (1933) a *Pobočník jejího veličenstva* (1933). V dalších letech se jeho filmová kariéra začala rozbíhat a Kreuzmann se stal jedním z nejvíce obsazovaných prvorepublikových herců. Na filmovém plátně mu režiséři svěřovali zejména vedlejší a menší role. Jeho filmová kariéra by se dala rozdělit na tři období. V éře němého filmu čili ve 20. letech 20. století můžeme Kreuzmanna vidět pouze ve dvou filmech, a to v dramatech *Román hloupého Honzy* (1926) a *Takový je život* (1929). V obou filmech si zahrál maličké role – dělníka a ředitele salónu krásy. Na začátku 30. let, kdy se v Československu už začal vyrábět zvukový film, se Kreuzmannovi naskytlo více příležitostí objevovat se na filmovém plátnu. Rozhodně klíčová a vrcholná éra pro Kreuzmannovu filmovou kariéru je období 30. a 40. let 20. století. Kreuzmann byl obsazován hlavně do rolí záporných. V podstatě, jakmile se objeví na plátně, můžeme čekat od jeho postavy nějakou krivárnu. Nejspíše pro svůj zevnějšek, na kterém nejvíce disponovaly jeho uhrančivé oči, a také kvůli svému ďábelskému hlasu. Často se ale také objevoval v rolích komediálních, které byly také spíše záporného ražení, ale někdy se mu poštěstilo zahrát si v komediích roli kladnou.

Mezi jeho nejslavnější role v tomto období patří učitel latiny a němčiny ve Fričově veselohře *Škola základ života* (1938), dále role zloděje psů Beznoska v dramatu Miroslava Cikána

³²⁸ HAVEL, Ludvík. *Český film do roku 1945*. Brno: Cerm, 1999, ISBN 80-7204-118-5, s. 5.

³²⁹ BRACH, Stanislav; WOLF, Rudolf; JEŠÁTKO, Karel. *Barrandov - město divů*. Praha: Orbis, 1961, ISBN NEUVEDENO, s. 26.

³³⁰ BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0619-4., s. 39.

Batalion (1937) anebo role sedláka Vávry v dramatu *Soud boží* (1939) od režiséra Jiřího Slavíčka. Ani v 50. letech neměl o role nouze, i když jeho míra obsazování se postupem času zmenšovala, což ale u stárnoucího herce není nic neobvyklého. Z tohoto období si ho diváci mohou pamatovat z Vávrovy husitské trilogie anebo v malé roliče z prvního dílu *Dobryj voják Švejk* (1954) režiséra Steklého.

Kreuzmannova rozsáhlá filmografie čítá celkem 136 filmů. V roce 1961³³¹ Josef Trager ve svém článku *Herec rodem i sudbou* udává, že po Theodoru Pištěkovi byl Kreuzmann herec s nejrozsáhlejší filmografií, a mezi členy Národního divadla jich měl dokonce nejvíce.³³² Většinou se jedná o filmy do kina, ale několik z nich bylo natočeno už i pro televizi. Největšího rozkvetu a úspěchu dosáhla jeho filmová kariéra ve 30. letech 20. století, kdy vytvořil na filmovém plátně mnoho nezapomenutelných rolí a charakterů. Například během let 1937-1939 vytvořil dohromady více rolí než za celá padesátá léta. Vůbec nejproduktivnějším rokem byl pro něj rok 1938, ve kterém natočil neuvěřitelných 18 filmů.

6.1 Role ve veselohrách či komediích

Jedna z nejčastějších hereckých poloh, kterou Františku Kreuzmannovi režiséri svěřovali, byla poloha komediální. Za svou hereckou kariéru si zahrál v 62 komediích či veselohrách, ve kterých ovšem ne vždy ztvárnil komediální roli.

Poprvé, jak už bylo výše zmíněno, se objevil ve filmu v roce 1926, ale ve veselohře si zahrál až o pět let později. Jednalo se o menší roli kapitána Armády spásy profesora Kostelky ve zfilmované hře Františka Langera *Obracení Ferdyše Pištory* (1931). I přesto že, tato postava mentora sestry Terezky vystupuje velice uctivě, milostivě a váženě, působí spíše komicky, ale vnitru je to nejspíše dobrý člověk. V období 30–40. let 20. století spolupracoval František Kreuzmann nejčastěji s režiséry Martinem Fričem, Miroslavem Cikánem a Vladimírem Slavínským, co se komedií týče. Jejich tvorbě, jež je spojena s Kreuzmannem, jsou věnované samostatné kapitoly. Kromě komedií režírovaných těmito pány se ve 30. a 40. letech objevil v mnoho dalších veselohrách.

Od roku 1934 už se Kreuzmann objevoval na filmovém plátně v podstatě bez přestávky až do své smrti. Po veselohře Josefa Kodíčka *Obracení Ferdyše Pištory* (1931) si zahrál v komedii

³³¹ Rok po hercově úmrtí.

³³² *Divadelní noviny*, *Herec rodem i sudbou*. 1960-1961, 4(11), s. 2.

režiséra Vladimíra Majera *Rozpustilá noc* (1934) s Oldřichem Novým, kde dostal poměrně větší roli policejního komisaře. Dokonce si v této roli i zazpíval, konkrétně píseň *Zda víš, co život krásy skrývá...* spolu s herečkou Trudou Grosslichtovou. Ve stejném roce se objevil ve veselohře *Žena, která ví, co chce* (1934) režiséra Václava Binovce, se kterým později spolupracoval zejména na filmech s vážnější tematikou. V roce 1935 mu Vladimír Slavínský svěřil roli ve snímku *Jedna z milionu* (1935), ve kterém dostal více prostoru, dokonce si zde v roli harmonikáře Jardy Vyskočila i zazpíval. V dalším roce si zahrál ve sportovní komedii *Naše XI.* (1936), kde ztvárnil tajemníka S.K. Plzeň Vojtěcha Vaňka. Opět se jednalo o spolupráci s Václavem Binovcem. S následujícím rokem přibylo do Kreuzmanovy herecké sbírky už více zajímavějších rolí. Ve filmu *Armádní dvojčata* (1937) režiséra Jiřího Slavíčka jsou patrné vlastenecké tendence, které byly typické pro filmy před mobilizací a Mnichovskou dohodou, si Kreuzmann zahrál staršího a váženého rakouského důstojníka. Jednalo se o vedlejší roli a o nijak výraznou postavu, i když s Theodorem Pištěkem si herecky sedli a vytvořili povedené duo. Dále ztvárnil roli radního a včelaře Šmejkal v adaptaci divadelní hry *Naši furianti* (1937) v režii Vladislava Vančury. Jednalo se o vedlejší komickou roli. Ve větší vedlejší roli se objevil o rok později ve snímku *Třetí zvonění* (1938), kde si zahrál vychytralého lotra, jehož chování na diváky působí spíše komicky, až jim je sympatický. Osobně na mě zde Kreuzmannovo herectví na dobu vzniku filmu působilo velice přirozeně. Dále si zahrál ve sci-fi komedii *Panenka* (1938) od režiséra Roberta Landa. Film naráží na problémy, které sebou přinesla hospodářská krize. Kreuzmann zde hraje podvodníka, jenž se vydává za amerického investora. Mluvil zde česky s anglickým přízvukem, což už samo o sobě bylo humorné, ale nejednalo se o velkou roli ani příliš zajímavou.

V roce 1938 se objevil ve filmu *Lucerna* (1938) od Karla Lamače, v němž si zahrál sluhu France. Film byl věnován výročí zrušení roboty a 20. výročí vzniku Československé republiky.³³³ V tomto roce se také poprvé objevil ve filmu pod režijní taktovkou Otakara Vávry v historické komedii *Cech panen kutnohorských* (1938). S Vávrou později často natáčel zejména historická a psychologická dramata, ve kterých Kreuzmann ztvárňoval především negativní role podvodníků, zločinců a jiných vyvrhelů. Výjimkou nebyl ani *Cech panen kutnohorských*, kde si vedle výtečného Zdeňka Štěpánka, jenž ztvárnil hlavní úlohu Mikuláše Dačického z Heslova, zahrál roli povýšeného hofmistra Felixa z Hasenburku. Premiéru filmu

³³³ *Lucerna*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 23.3.2022]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395831/lucerna>.

přerušily mnichovské události, ale už v říjnu téhož roku hrálo *Cech panen Kutnohorských* 13 pražských kin.³³⁴ Snímek se sice odehrává na konci 16. století, ale byl zde skrytý aktuální podtext, který diváci rozpoznali a film byl po 15. březnu zakázán.³³⁵ Po tomto úspěšném snímku následovala komedie *Pán a sluha* (1938) v režii Waltera Schorscheho; zde vytvořil malou roli pokladního, a komedie *Jarka a Věra* (1938) od Václava Binovce. V tomto filmu hrál vedlejší roli přísného otce dvou nezbedných sourozenců Jaroslava a Věry. Přestože se nejedná o nijak výrazně úspěšnou veselohru, tak díky scénám, ve kterých se Kreuzmann objevuje s herečkami Růženu Šlemrovou a se Zdeňkou Baldovou, stojí film za diváckou pozornost.

V dalším roce se mu naskytl možnost zajímavé spolupráce na komedii *Děvče z předměstí anebo Všecko přijde najevo* (1939), kterou režíroval muž, jenž je známější jakožto vynikající herec. Byl jím Theodor Pištěk, jeden z nejoblíbenějších herců filmové éry první republiky. Pištěk Kreuzmannovi svěřil poměrně větší roli manžela, jenž má za ženu povýšenou a rozmazenou dámu, kterou ztvárnila Zita Kabátová. Opět se jednalo o nepříliš sympatickou roli, jelikož tento Kreuzmannův boháč touží ze všeho nejvíc po mladých ženách a pro jakýkoliv fyzický styk s nimi by udělal cokoli, ale jeho pokusy mu moc nevychází. I přesto se jedná o nejvíce komickou postavu tohoto filmu a Kreuzmannovu zajímavou a herecky krásnou roli. Na další veselohře *Ted' zas my* (1939) spolupracoval s Čěnkem Šléglem, který je stejně jako Theodor Pištěk známý především jako herec. Tento film je svým tématem poměrně nezvyklý. Jedná se o propagandu strojové výroby a pozitivního obrazu podnikatelů. Hlavní postavou je syn továrníka Hložka, který je se svým otcem v neustálém sporu ohledně směřování své továrny. Továrník Hložek se bojí, že nové stroje připraví dělníky o práci, kdežto jeho syn chce továrnu modernizovat a vyhodit všechno „staré“. Ve filmu proti sobě stojí mládí a stáří, přičemž mládí představuje pokrok a stáří jakousi stagnaci. Kreuzmann zde hraje starého účetního, kterého by se týkal případný vyhazov a zastupuje zde konzervativní část společnosti té doby. Oproti propagandistickým snímků, které se u nás hojně točily v 50. letech, je tento snímek poněkud jiný. Například zde není od začátku všechno černobílé, a i hlavní kladná postava má své chyby (přílišný pragmatismus, který na začátku filmu působí na diváka dosti necitlivě a nemá tak pro hlavní postavu takové sympatie), ale nástroje, styl či typizace postav jsou stejně průhledné, laciné a pro dnešního diváka i úsměvné. Konkrétně postava účetního, ztvárněná Kreuzmannem, která se chce továrníkova syna zbavit nečestně, na konci filmu ukáže divákovi, že má charakter, což může působit idealisticky, ale v takovém to propagandistickém snímku

³³⁴ BARTOŠEK, Luboš. *Náš film (Kapitoly z dějin 1896-1945)*. Praha: Mladá fronta, 1985, ISBN 23-004-85, s. 294.

³³⁵ BARTOŠEK, Luboš. *Náš film (Kapitoly z dějin 1896-1945)*. Praha: Mladá fronta, 1985, ISBN 23-004-85, s. 294.

spíše překvapivě a přirozeně. Následovaly komedie *Dědečkem podle své vůli* (1939) v režii Vladimíra Slavínského, *Ženy u benzínu* (1939) od režiséra Václava Kubásky a *Přítelkyně pana ministra* (1940) od Vladimíra Slavínského. Ve všech třech filmech ztvárnil podobný typ bohatého a váženého člověka z vyšších kruhů. Dále se v roce 1940 objevil v menších rolích ve veselohrách *Čekanky* (1940) od Vladimíra Borského, *Okénko do nebe* (1940) v režii Zdeňka Giny Hašlera a větší roli si zahrál v komedii *Dceruška k pohledání* (1940) od Václava Binovce, ve které ztvárnil lakýrníka a ochotníka Zoubka a opět zde dokázal svůj komediální herecký talent. V tomto roce došlo také na druhou spolupráci s Otakarem Vávrou, a to na poměrně známé veselohře *Dívka v modrém* (1940), ve které si hlavní role zahráli Oldřich Nový a Lída Baarová. Kreuzmann se zde objevil v zajímavé roli ctitele hlavní ženské postavy, který se vydává za básníře a rytíře Argana. V roce 1942 si zahrál v další veselohře od Zdeňka Giny Hašlera *Host do domu* (1942) a o dva roky později v komedii *Neviděli jste Bobíka?* (1944) od Vladimíra Slavínského. V jeho filmografii lze vyzorovat, že se od počátku 40. let začal objevovat spíše ve filmech s vážnější tematikou.

Po válce se objevil v působivém historickém snímku Otakara Vávry *Nezbedný bakalář* (1946), který by se dal označit poměrně novým výrazem dramedy. Sehrál zde hrabivého školního inspektora, kterému je jedno, jak vypadají zdejší prostory školy a úroveň výuky, nestará se o blaho studentů, nýbrž jenom o to své. Je to typický Kreuzmannův záporák, jenž je ale ve filmu vyobrazen mnohdy s komickým nádechem. Zajímavým projektem byl film *Pancho se žení* (1946), který byl celý natočen na podzim 1944. Po osvobození bylo dokončení snímku nejprve zakázáno, ale na jaře 1946 byl film definitivně sestřížen a upraven. Tento snímek byl předchůdcem filmu *Limonádový Joe aneb Koňská opera* (1965), neboť se také jedná o parodii na žánr western. Kreuzmann si zde zahrál padoucha, který před svou zločineckou kariérou působil jako operetní zpěvák. Pěvecké kvality vyžaduje i po svém gangu čili po večerech trénují pěvecké árie. V roce 1947 si zahrál v komedii *Dnes neordinuji* (1947) od režiséra Vladimíra Slavínského. Jednalo se o remake filmu *Okénko* (1934) podle divadelní hry Olgy Scheinpflugové a také o Kreuzmannovu poslední spolupráci s režisérem Slavínským. V dalších letech se objevil ve veselohře *Týden v tichém domě* (1947) od režiséra Jiřího Krejčíka a ve filmu *Červená ještěrka* (1948) od Františka Šádka. Ve snímku *Týden v tichém domě* (1947) dostal poměrně větší roli majitele domu pana Ebra, který se ke svým nájemníkům chová poněkud necitlivě až zle, ale když ho vidíme, jak mluví ke svému ochočenému špačkovi, tak bychom tohoto člověka hodnotili zcela jinak. „*František Kreuzmann, v roli Ebra, vystihl všechno*

*maloměšťácké zápečnictví misantropa, který víc než lidi miluje své špačky, ale v podstatě není špatný.*³³⁶ Jeho postava ve filmu představuje komickou linku. Poslední rolí ve čtyřicátých letech byl prokurista Robert Pánek z filmu *Pan Novák* (1949) od režiséra Bořivoje Zemana a s Jindřichem Plachtou v hlavní roli. Plachta zde hraje úředníka, který kvůli snižování počtu úředníků, musí odejít do továrny. Nejdříve je našťvaný ze změn, které přináší poválečná situace, ale později se přizpůsobí a nově nastolený režim začne mít dokonce rád. V podobné situaci je i postava Františka Kreuzmanna, ovšem ta do poslední chvíle nesouhlasí se změnami a chce ze země emigrovat. Jedná se o učebnicový příklad agitační komedie s typizací postav a jejich nepřirozeným vývojem a chováním. Kreuzmannova postava zde zastupuje typ nepřizpůsobivého člověka, který myslí pouze na sebe a nechce se zapojit do budování státu. Nakonec skončí odsouzen za protivlasteneckou činnost a je označen hlavní postavou za Prkoše.³³⁷

V padesátých letech se Kreuzmann v komediích tolik neobjevoval. V roce 1952 se objevil v menší roli dělníka v filmu *Plavecký mariáš* (1952) od Václava Wassermana, v roli kaziče plánů mladých nadějných inženýrek v budovatelské komedii *Slovo dělá ženu* (1952) od Jaroslava Macha a v roli žalobce v povídkovém snímku v režii Miroslava Hubáčka *Haškovy povídky ze starého mocnářství* (1952). Ve větší roli se objevil po boku Jaroslava Marvana v barevné veselohře *Ještě svatba nebyla...* (1954) od režiséra Jaroslava Macha. Film pojednává o družstevnících z Dubnice a Bojanova, kteří mezi sebou soupeří na každoroční slavnosti ve Strážnici. Postavy Kreuzmanna s Marvanem vedou soubor z Bojanova, ale místo toho, aby se semkli a spolupracovali, tak připomínají spíše pana Dubského s Buškem ze Stroupežnického hry *Naši furianti*. Dále se objevil v miniaturních rolích ve veselohrách od tehdy začínajícího režiséra Oldřicha Lipského *Cirkus bude!* (1954) a *Vzorný kinematograf Jaroslava Haška* (1955). Zahrál si také ve slavném filmovém zpracování *Dobrý voják Švejk* (1956) od režiséra Karla Steklého. Ztvárnil zde menší roli Katzova věřitele. Malou ale výraznou postavu kasaře ztvárnil kriminální komedii *Kasaři* (1957), kde si zahrál po boku Ladislava Peška, který byl nejčastějším Kreuzmannovým hereckým partnerem nejen ve veselohrách či komediích. Ve stejném roce se ještě objevil v televizním snímku Jana Roháče *Mládenec madame Hussonové* (1957). Následující rok se objevil v barevné komedii *Hlavní výhra* (1958) od režiséra Ivo

³³⁶ HLAVÁČEK, Luboš. *Nesmrtelní ve filmu umělci a umění v dílech světové kinematografie*. Praha: Orbis, 1961, ISBN NEUVEDENO, s. 105.

³³⁷ Stal se symbolem zrady, jelikož byl podle kronikáře Kosmy podplacen Sasy a umožnil jim volně loupit a vraždit. Mezitím došlo k bitvě u Brůdku, při které bylo vojsko Jindřicha III. zaskočeno a poraženo. Kníže Břetislav s vojskem přispěchal k Bílině a když zjistil, že jej Prkoš zradil, dal ho potrestat potupnou smrtí.

Nováka, ve které ztvárnil malou roli vedoucího autoopravny. Na sklonku života dostal ještě jednu větší hereckou příležitost, a tou byl film *Český koncert* (1960) v režii Františka Filipa. Zde dostal roli houslisty ve smyčcovém kvartetu, které dále tvořili herci Ladislav Boháč, Rudolf Hrušínský a Josef Chvalína. Poslední rolí Františka Kreuzmanna na filmovém plátně byla role komediální, a to role Pána ve zfilmované divadelní hře *Lišák Pseudolus* (1960) od režiséra Jaromíra Pleskota.

6.1.1 Spolupráce s Martinem Fričem

Martin Frič dodnes patří k jedněm z nejplodnějších a nejlepších režisérů české kinematografie. S Kreuzmannem natočil celkem patnáct snímků, z nichž se jedenáct řadí do žánru komedie či veselohry. Byl to právě Martin Frič, který dle mého názoru nastartoval kariéru Františka Kreuzmanna, neboť v prvních deseti filmech, ve kterých se Kreuzmann objevil, byla polovina pod režisérským dohledem tohoto významného českého režiséra.

Prvním snímkem, do kterého Frič Kreuzmanna obsadil byla dodnes slavná a úspěšná komedie *Anton Špelec, ostrostřelec* (1932). V této veselohře v hlavní roli s Vlastou Burianem si Kreuzmann zahrál malou roli tuláka, který jde do vězení místo Josefa Kukačky, přesněji místo Antona Špelce, aby tam přečkal zimu. Tato role odstartovala dle mého Kreuzmannovu filmovou kariéru, alespoň, co se veseloher týče. Další rok byl Fričem obsazen hned do dalších dvou takzvaných „burianovek“, poté se objevoval na plátnech kin pravidelně. Ve filmu *Pobočník Jeho Výsosti* (1933) si zahrál roli šikovatele Pačese a ve snímku *Revizor* (1933) zase majora ve výslužbě, opět se jednalo o poměrně malé role. V roce 1934 se objevil v kouzelné komedii *Mazlíček* (1934) už ne po boku Vlasty Buriana, ale jiného krále komiků Hugo Haase. Tento snímek režíroval opět Martin Frič a Kreuzmann si zde zahrál roli nepříliš sympatického pana Pospíšila, který využívá dobrotivé povahy hlavního hrdiny a půjčuje si od něj peníze. U filmu se herecky sice do té doby Kreuzmann moc ukázat nemohl, ale to, že mu Martin Frič začal dávat čím dál více příležitostí, způsobilo, že si ho začali všimnout ostatní režiséři i diváci kin. V dalším filmu s Hugem Haasem *Ať žije nebožtík* (1935) si zahrál JUDr. Lišku, který v závěru filmu figuruje jako rozvodový právník, který se snaží postava Huga Haase rozvést se ženou, se kterou se chce vlastně oženit. Kreuzmann se objevuje pouze v této jedné sekvenci, ale jeho energický výkon je nezapomenutelný. V roce 1937 se objevil v miniaturní roli v komedii *Advokátka Věra* (1937). Film pojednává o advokátce Věře Donátové, která si chce zřídit advokátní kancelář. Její emancipovaná matka Věřiny snahy podporuje, ale otec poskytne Věře

peníze s podmínkou, že pokud nebude její praxe do roka úspěšná, provdá se za syna konzula Rabocha. Velkým tématem tohoto filmu je rovnoprávnost žen. Kreuzmann zde hraje malou roli muže, který si spletl doktorku práv s lékařkou a přišel do kanceláře s dýchacím problémem. Frič obsazoval do této doby Kreuzmanna spíše do malých jednocenných rolí, ale v dalším snímku *Krok do tmy* (1938) dostal už větší prostor. Kreuzmann zde hraje nepříliš sympatickou postavu sluhy, který je spojencem hlavního padoucha. Tato role podvodného sluhy nemá příliš komický charakter, až ke konci snímku dojde k zesměšnění Kreuzmannovy postavy, když ho knockoutuje postava Adiny Mandlové. V roce 1938 přišla Kreuzmannova asi nejslavnější role profesora Lejsala ve veselohře *Škola základ života* (1938), které bude větší prostor věnován v podkapitole. Téměř stejnou roli ztvárnil i o rok později ve snímku *Cesta do hlubin študákovy duše* (1939). Ve čtyřicátých letech si Kreuzmann u Friče zahrál pouze v jedné komedii, a tou byla půvabná a vtipná *Tetička* (1941), ve které ztvárnil menší roli vzdáleného příbuzného Oskara. Poslední Fričovou a Kreuzmannovou spoluprací byla nepříliš vydařená komedie *Nechte to na mně* (1955) v hlavní roli s Oldřichem Novým. Kreuzmann zde ztvárnil větší roli pana Kalouska, který organizuje zájezd, ale shodou okolností se na zájezd nedostane, a obviní z toho postavu Oldřicha Nového.

6.1.1.1 Škola základ života (1938)

Přísný profesor Lejsal zkouší žáky z německého jazyka.

„Was machte der Vater, Čuřil?“

Čuřil bleskurychle vstane ze své lavice a pohotově odpoví „Ja“, aniž by věděl, na co se ho Lejsal ptal.

Profesor hodí zmatený pohled na Čuřila. „Was?“

Čuřil opět téměř okamžitě odpoví. Tentokrát to ale zkouší jinak. „Nein.“

Lejsalovi dochází, že Čuřil zřejmě nerozumí, ale pokračuje dál v němčině: „Verstehen Sie die Frage?“

„Ja,“ odpoví sebevědomě žák septimy.

„Na, also antworten Sie.“

„Nein,“ zkouší Čuřil Lejsalovu trpělivost.

Lejsal si začne podupávat. „Warum denn?“

Čuřil se pokouší vzpomenout ne nějakou německou frází, se kterou by se mohl zázračně Lejsal spokojit a odpoví: „Ja wohl!“

„Was habe ich gesagt?“ Lejsal se stále nevzdává a chce po chlapci odpověď nebo doznání, že německý jazyk neovládá. Ten se ale nevzdává a odpoví, i když teď už trochu váhavě:

„Ich...habe.... gesagt...“

Lejsalovi dochází trpělivost. „Ich habe gesagt...!“

Čuřil velmi sebevědomě frázuje: „Ich habe gesagt...!“

Lejsal rudne a našťvaným hlasem křičí na Čuřila: „ICH HABE GESAGT...!“

Čuřil provokativně pevným hlasem zařve ICH HABE GESAGT. Bitvu očividně vyhrál.

„Dost!“ rozzuřený profesor ukončí své zkoušení. „To je škandál! Psát pamflety na profesory, to jo! Ale učit se němčinu, to ne!“

Třída se zachichotá.

„Ticho!“ křičí rozhněvaný profesor.³³⁸

Mnozí, nejen filmoví nadšenci a milovníci filmů pro pamětníky, poznávají legendární scénu z veselohry režiséra Martina Friče *Škola základ života* (1938), jejíž myšlenky i humorné hlášky nestárnou a je opakovaně reprízovaná v televizi. A právě v této výše popisované scéně figuruje brilantní František Kreuzmann, konkrétně v roli přísného profesora Lejsala, jenž patří mezi jeho nejznámější.

Film *Škola základ života* (1938) byl inspirovaný námětem Jaroslava Žáka, jenž nejdříve psal fejetony, ze kterých vznikla kniha a poté i divadelní hra hraná v avantgardním divadle D34 E.F. Buriana.³³⁹ Děj filmu se odehrává v jednom reálném gymnáziu v Přívlakách a sleduje septimány, kteří se dostanou do problému kvůli satirickému časopisu s názvem *Řev septimy*, který zesměšňuje profesorský sbor. Ředitel gymnázia hrozí septimánům, že pokud se nepřihlásí autor textu, tak jim zakáže účast na středoškolském sportovním klání. Studenti ovšem sami netuší, kdo ironický článek napsal. Jeden z učitelů je přesvědčen, že student Benetka, který napsal v domácí úloze na volné téma dosti ostrou kritiku na poměry tehdejšího školství, je zároveň autorem *Řevu septimy*. Benetka nařčení odmítne, přesto je kvůli svým názorům v domácím úkolu navržen na vyloučení ze školy. Mezitím se přihlásí opravdový autor časopisu, a tak studenti mohou odjet na závody a zásluhou Benetky vyhrají. Profesori ale mezitím

³³⁸ *Škola základ života* [film]. Režie Martin Frič. Československo. 1938.

³³⁹ JIRAS, Pavel. *Barrandov Zlatý věk 1933-1939*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, ISBN 978-80-7451-261-2, s. 451.

odhlasují Benetkovo vyloučení. Nemajetný Benetka však může, díky jednomu z profesorů, dostudovat na jiné škole.³⁴⁰

Jaroslav Žák byl i spoluautor scénáře, jehož původní verzi poslat Martinu Fričovi s dopisem, který zněl následovně: „Milý mistře Friči! Posílám Vám scenario k filmu Škola základ života a jsem hrozně zvědav, jak se na to budete tvářit. Udělal jsem to raději delší a nechal jsem tam všechny dialogy, které měly na jevišti úspěch. Škrtat se může vždycky, tak ať máte hodně materiálu... Hlavně jsem zvědav na názor starého filmového vlka zkoumajícího první pokus filmového embrya. Doufaje pevně, že v krátké době dáme dohromady slušnou podívanou pro publikum náročné i nezletilé, jsem s přátelským pozdravem Váš Jaroslav Žák.“³⁴¹

Tato veselohra ze školního prostředí, za kterým stojí společnost Ufa-film byla veřejností i kritiky oceňována. V časopisu *Kinorevue* byl film označen za „*hezký film, který předčí většinu filmů, které jsme v posledních měsících viděli, nejen kultivovanou úrovní své veselosti, ale i čistotou svého pěkného filmového vypracování.*“³⁴² Film vznikl poměrně za krátkou dobu. Martin Frič byl schopen natočit 30 až 40 záběrů, což bylo unikátní, neboť v cizině se prý za den zkoušel jeden záběr celý den.³⁴³ I přesto, že byl režisér Martin Frič mistr v rychlém natáčení, na kvalitě se to nepodepsalo, jeho filmy byly řemeslně dobře propracované a patří dosud k perličkám českého filmového plátna. Spolu se scénáristou Václavem Wassermanem a kameramanem Janem Stallichem pozval Frič do filmových ateliérů na Barrandově ke konkurzu vybrané herce, který ztvárnili buďto profesory, studenty nebo jejich rodiče.

Finální obsazení bylo následující. Do rolí studentů septimy Frič obsadil Ladislava Peška do role třídního kašpárka Čuřila, Františka Filipovského do role šplhouna Krhounka, Antonína Novotného do role Benetky a R. A Strejku, který ztvárnil Čuřilova kamaráda a zatvrzelého fanouška fotbalového klubu FC Sparta. Profesorský spor tvořila také velká herecká jména. Přísného učitele češtiny si zahrál Jaroslav Marvan, starého moudrého profesora Gábrlíka František Smolík, ředitele ústavu Theodor Pištěk, mladého a pokrokového profesora Ladislav Boháč, pomateného ale dobrotivého profesora Václav Trégl a v neposlední řadě se zde objevil František Kreuzmann jako protivný němčinář a latinář. Zajímavé bylo, že Ladislavu Peškovi i Františku Filipovskému bylo přes třicet let, když dostali za úkol zahrát si septimány, a k tomu

³⁴⁰ Národní Filmový Archiv. *Škola základ života* [online]. [cit. 7.3.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395825/skola-zaklad-zivota>.

³⁴¹ FIALA, Miloš. *Martin Frič - Muž, který rozdával smích*. Praha: BVD, 2018, ISBN 978-80-87090-10-7, s. 152.

³⁴² Dr. B.R. Nové filmy. *Kinorevue*, 1938, 5(14), s. 278.

³⁴³ ŽÁK, Jaroslav. Filmuje se „Škola základ života“. *Kinorevue*, 1938, 5(5), s. 87.

ještě Ladislavu Boháčovi, který si zahrál jejich profesora, bylo stejně let jako Peškovi. Ale i přes tyto věkové nesrovnalosti herci poměrně dobře do svých rolí zapadli. Autor předlohy Jaroslav Žák byl s filmem spokojený a zejména si pochvaloval právě herecké obsazení. „*Mám vám říci také něco o obsazení. S tím jsem plně spokojen. Postavy profesorů i šech hlavních představitelů odpovídají mé představě, a ta třída, v které to kypí a vře mladím, humorem a jásavou radostí, přesvědčí každého, že tam se studenty seděli tak dobří herci, že se dá mluvit o úplné opravdovosti.*“³⁴⁴

Kreuzmannův profesor Lejsal vystupuje ve filmu jako přísný, nekompromisní pán s přehnaným vystupováním, které působí na diváka komicky až směšně. Po několikátém zhlédnutí této veselohry musím konstatovat, že František Kreuzmann by se skvěle hodil do role Adolfa Hitlera v životopisném dramatu, ale i například v nějaké satíře na způsob *Diktátora* (1940) s Charliem Chaplinem.

O rok později vznikl film *Cesta do študákovy duše* (1939), jenž byl takovým druhým dílem *Školy základ života* (1938). Hráli zde téměř stejní herci jako v prvním filmu, ale ztvárnili jiné postavy, ovšem charaktery postav byly dost podobné těm z předchozího filmu. Změnila se v podstatě jenom jména a u učitelů jejich aprobece. František Kreuzmann zde sehrál profesora tělocviku Tuříka, téměř totožnou roli přísného učitele, ze kterého si ale žáci akorát utahují.

Tyto studentské komedie musely na diváky, kteří se stali svědky živoucích studentských tragédií v době heydrichiády, působit velmi silně a dojemně. Pro současné diváky jsou ale tyto dva filmy také působivé, a to hlavně pro nadčasovost tématu, kterým je přespřílišný konzervatismus a zpátečnictví českého školství, na který upozorňuje Benetka ve svém domácím úkolu. Když se ve filmu zaměříme například na styl výuky či přístup některých učitelů, uvědomíme si, že tyto věci se za těch 80 let zas tolik nezměnily. Trefně na toto naráží i Pavel Jiras ve své knize *Barrandov: Zlatý věk*: „*Martin Frič v obou filmech proti sobě postavil dva světy. Spontánnost a přímot studentského mládí, kterému chce přistříhnout křídla demagogický, podlézavý a zabeđený přístup některých profesorů.*“³⁴⁵

³⁴⁴ ŽÁK, Jaroslav. Filmuje se „Škola základ života“. *Kinorevue*, 1938, 5(5), s. 87.

³⁴⁵ JIRAS, Pavel. *Barrandov Zlatý věk 1933-1939*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, ISBN 978-80-7451-261-2, s. 451.

6.1.2 Spolupráce s Miroslavem Cikánem

Dalším režisérem, který často Kreuzmanna obsazoval do svých komedií a veseloher byl Miroslav Cikán. Spolupracovali spolu i na dramatech, ale komediální tvorba byla o dost rozsáhlejší. František Kreuzmann se celkem objevil v deseti komediích a ve třech dramatech, které Miroslav Cikán zrežiroval. Poprvé byl Cikánem obsazen do hudební komedie *Na růžích ustláno* (1934), kde si Kreuzmann zahrál maličkou roli aranžéra. Jejich pak poslední spoluprací bylo historické drama *O ševci Matoušovi* (1948).

V roce 1935 si Kreuzmanna začali všimati mnozí režiséři a jeho filmová kariéra se začala rozjíždět. Oblíbil si ho také Miroslav Cikán, který mu po miniaturní roli ve filmu *Na růžích ustláno* (1934) dal o trochu větší prostor ve filmu *Barbora rádí* (1935), v němž si zahrál menší dvojroli herce ve varieté a číšníka. Tento film byl hlavně hereckým koncertem Antonie Nedošínské a Theodora Pištěka, ale Kreuzmann zde, i přes malý prostor, jenž mu byl dál, dokázal svůj herecký, a hlavně komediální talent. V dalším filmu *Komediantská princezna* (1936) už Kreuzmann dostal o trochu větší roli, ve které mohl předvést svůj komediální talent. Zahrál si zde roli zprostředkovatele Lišky, který se pokouší domluvit výhodný sňatek mezi továrníkem Dvorským s paní Lexovou, později s dcerou paní starostové. Nejedná se o příliš zajímavý ani dobrá film, ale Kreuzmann zde vytvořil pro něho jednu z typických postav vychytralého člověka, který ve filmu vystupuje na straně těch „špatných“. Všechno je zde ale podáno s komediálním podtextem čili role prospěcháře s majetnickými úmysly je spíše k smíchu než, že by diváka popuzovala. Spolu s Járou Kohoutem vytvořili zajímavou komickou dvojici dvou intrikánů, kterým se ale jejich plány nedaří.

Po roce 1936 přichází Kreuzmannova nejúspěšnější herecká filmová éra, která z něj udělala nejvíce obsazovaného herce první republiky. Další rolí, do které jej Miroslav Cikán obsadil byla role kancelářského sluhy Aloise Řeřicha ve snímku *Svět, kde s žebra* (1938). Ve stejném role si zahrál menší roli prokuristy ve veseloherě *Vandiny trampoty* (1938), ve které ztvárnil pro něj typickou roli prohnaného intrikáře, který dělá všechno, jen pro svůj vlastní prospěch.

V roce 1939 se objevil ve dvou Cikánových veseloherách. První byla komedie ze studáckého prostředí *Studujeme za školou* (1939), ve které si zahrál větší roli váženého velkoobchodníka Josefa Vichra. Velmi zřídka si Kreuzmann zahrál sympatickou postavu, zde se mu tato příležitost naskytla. Jeho velkoobchodník je poměrně modrý a laskavý pán, který do svého obchodu bere mladé studenty obchodní akademie na praxi. Vystupuje jako jakýsi protipól Ve

druhé veselohře *Veselá bída* (1939) si zahrál popleteného manažera operetní zpěvačky, který byl jakýmsi komickým elementem této hudební komedie. Pro Kreuzmanna to byla opět o trochu větší herecká příležitost. V dalším snímku *Pelikán má alibi* (1940), jehož komično je postaveno na téměř nerozeznatelné podobě pana Pelikána s lupičem Slámou, si Kreuzmann zahrál partnera ve zločinu a podvodníka jednoho z hlavních hrdinů. Opět se jednalo o nepřilíš pozitivní roli. Kreuzmann zde podává svůj standartní herecký výkon.

V roce 1941 si zahrál ve filmu *Z českých mlýnů* (1941) si zahrál menší roli přísného policejního inspektora, který připomínal Kreuzmannovu nejslavnější roli profesora Lejsala. Vyzdvihla bych scény, ve kterých se objevuje s Ferencem Futuristou a Theodorem Pištěkem, neboť se zde úžasně doplňují a jejich komediální talent je nepřehlédnutelný. Poslední komedií, na které Kreuzmann spolupracoval s režisérem Cikánem, byla veselohra *U pěti veverek* (1944) v hlavní roli s Jindřichem Plachtou. Kreuzmann si zde zahrál podvodníka podnikatele Anatola Kozla, který zneužije špatný vztah manželů Holubičkových a manželku hlavního hrdiny, kterou předtím opustil její manžel, svede k pochybné investici a nakonec zmizí.

Asi nejslavnější rolí, kterou Kreuzmann ve filmu Miroslava Cikána dostal byla role zlodějčička psů Beznosky ve společenském dramatu *Batalion* (1937), kterému se budu věnovat v kapitole Role ve filmech s vážnou tematikou.

6.2 Role ve filmech s vážnou tematikou

„František Kreuzmann by rád jednou – prý alespoň jednou – hrál člověka, který usiluje o něco ušlechtilého a ne jen o samé darebáctví. Aspoň jedinkrát by vzal s povděkem roli slušného a ne jen o samé darebáctví. Aspoň jedinkrát by vzal s povděkem roli slušného člověka. Dosud byl tak zvaný pasovaný intrikán. Když se objevil na plátně, lidé se ptali, koho asi zabije, okrade, oloupí, či neštěstí zavíní.“³⁴⁶

V předešlé podkapitole jsem se věnovala komediálním rolím, které tvoří poměrně velkou část Kreuzmannovy filmografie. František Kreuzmann ztvárňoval ve filmu i na jevišti nejčastěji role záporných postav a pokřivených charakterů. Kladných rolí v Kreuzmannově filmografii opravdu mnoho nenajdeme, ale zároveň jedny z jeho největších příležitostí, které u filmu dostal, spadají

³⁴⁶ ŠKUTINA, Vladimír. *Hrdinové filmové veselohry Rozprávky s herci nad českou filmovou*. Praha: Orbis, 1958, ISBN 56/VI-3, s. 64.

právě do této kategorie kladných nebo spíše charakterních postav. Bylo poměrně těžké posoudit, které role jsou stoprocentně kladné a které ne. Každý divák se na tutéž postavu může dívat rozdílným pohledem. Může mu být sympatická či nikoliv. Může to být vyděděnec společnosti, zloděj či podvodník, ale divák na něj pohlíží spíše pozitivně. V této kapitole budu vycházet ze svých dojmů, která jsem částečně i podložila dobovými kritikami a literaturou.

První dramatem, ve kterém se Kreuzmann objevil, byl zároveň i jeho úplně první film. Jednalo se o němý snímek *Román hloupého Honzy* (1926), který byl natočen podle předlohy Jana Bártý. Kreuzmann zde ztvárnil roli dělníka.³⁴⁷ O tři roky později si zahrál menší roli ředitel salonu krásy ve významnějším snímku *Takový je život* (1929). Větší příležitost se mu naskytla v roce 1935, kdy se objevil v pozoruhodném, řekla bych až experimentálním, snímku *Osudná chvíle* (1935), ve kterém si zahrál roli prokuristy Reicha. Tento film režíroval Václav Kubásek a jedná se o romantické drama, které je ale z poloviny filmem dokumentárním. Film zavede diváka do nočních barů a do života bohatých pánů, kteří se zde opájí alkoholem a užívají si s mnoha společníky. Hlavní hrdina tohoto filmu během jednoho takového flámu chytí pohlavní nemoc a je nucen navštívit lékaře. Během scény, ve které lékař sděluje hrdinovi průběh léčby jeho nemoci, se film změní v dokument o pohlavních chorobách, jenž apeluje na společnost, aby tyto choroby nepodceňovala a aby nakažení při prvních příznacích navštívili lékaře. Dokument byl na tehdejší dobu velice odvážný, ale i poučný a pro společnost přínosný, jelikož pohlavními chorobami bylo nakaženo poměrně vysoké procento obyvatelstva Československé republiky. Po dokumentu následuje závěr filmu, ve kterém se hlavní hrdina vyléčí z pohlavní choroby a poté vezme si za ženu mladou dívku, které byl předtím nevěrný, ale ona mu odpustila. František Kreuzmann zde ztvárnil roli jednoho z podnikatelů, který ve dne spořádaně pracuje a v noci hýří v barech. Ve filmu představuje jakýsi opak hlavního hrdiny. Ten se na konci filmu napraví, avšak Kreuzmannova postava neustále žije zkaženým způsobem života a nemoc ho nakonec dostane až do ústavu pro duševně choré, neboť pohlavní choroba u něho způsobila změnu chování a paralýzu. Tento expresionistický snímek také naráží na problémy spojené s hospodářskou krizí a je zde cítit i kritika „moderního“, zhýralého a zkaženého života. Ve stejném roce se ještě Kreuzmann objevil v životopisném dramatu *Milan Rastislav Štefánik* (1935), ve kterém ztvárnil malou roli prostého a upřímného legionáře, který otevřeně promluví o tom, že by chtěl z Velké války domů, za což ho generál pokárá a označí za zrádce. Voják ale po krátké době uzná, že musí bojovat za československý národ a za nový budoucí stát. Snímek

³⁴⁷ PANZNEROVÁ, Jitka; OPĚLA, Vladimír; KLIMEŠ, Ivan a kol. *Český hraný film I./ Czech Feature Film I.: Sv. 2. 1898 - 1930*. Praha: Národní filmový archiv, 1995, ISBN 80-7004-082-3, s. 273.

působil poněkud nacionálně a pateticky, což je vzhledem k tématu pochopitelné, ale zároveň poměrně naturalisticky ukazuje následky války na vojácích. Velice působivá je scéna v lazaretu, ve kterém se Štefánik zotavuje a vidí zde zraněné vojáky. Jejich zranění nebyla jenom fyzické, ale i psychická, což v československé kinematografii není moc ukazováno. Dále film ukazuje národnostní problémy mezi Slováky a Maďary. V roce 1936 si Kreuzmann zahrál dvě menší role v nijak zvlášť úspěšných filmech. Nejprve roli strážníka ve filmu *Vzdušné torpédo 48* (1936) od režiséra Miroslava Cikána a poté se Kreuzmannovi naskytla možnost pracovat s režisérem Svatoplukem Innemannem, jenž ho obsadil do role profesora ve filmu *Sextánka* (1936). Tato role profesora připomíná Kreuzmannovu pozdější roli profesora Lejsala ve filmu *Škola základ života* (1938), ovšem ve snímku *Sextánka* (1936) nebyla Kreuzmannova postava vyobrazena komicky, nýbrž velice negativně a vážně. Film pojednává o mladém pokrokovém učiteli literatury, který klade důraz na osobní prožitek z uměleckých děl než na pouhém biflování literárních faktů. Jeho postoj se však společnosti moc nelíbí. Kreuzmannova postava je zde hlavně proto, aby zastupovala jakýsi protipól hlavního hrdiny a mohla se lépe rozvíjet. Kreuzmann se objevuje asi ve třech scénách, ve kterých pouze kritizuje metody hlavního hrdiny. O jeho postavě v podstatě nic nevíme a zastupuje zde konzervativní postoj, který film kritizuje. Poslední rolí v tomto roce byl tulák Václav Novotný v dramatu *Páter Vojtěch* (1936) od režiséra Martin Friče. V roce 1937 dostal František Kreuzmann poměrně zajímavé herecké příležitosti. Zajímavou roli dostal Kreuzmann v baladickém dramatu z vesnického prostředí dramatu *Lidé pod horami* (1937). Ztvárnil zde mlynáře Jana Brychtu, podivínského muže zničeného nešťastnou láskou, který se stane obětí vraždy. Pro Kreuzmanna jedna z prvních větších charakterních rolí ve filmovém dramatu. Dále se objevil v agitačním filmu se sociální tematikou *Harmonika* (1937), kde ztvárnil menší roli napraveného zloděje Ferdla, který začne mít rád práci a přestane krást. Po historickém životopisném filmu *Karel Hynek Mácha* (1937), ve kterém ztvárnil českého spisovatele J. K. Tyla, se objevil v působivém snímku *Batalion* (1937) v režii Miroslava Cikána. Tento snímek vznikl podle románu Josefa Hais–Týneckého a zavede diváka do prostředí pražské společenské spodiny v druhé polovině 19. století. Hlavní postavou je bohatý advokát s vlasteneckým a sociálním cítěním František Uher, který aktivně pomáhá chudší vrstvě při sporech Čechů s rakouskou justicí. Jeho život plyne, tak jak by měl, až do té doby, co přistihne svou manželku při nevěře. Uher po tomto zjištění zavítá do hospody „Batalion“ a postupem času propadá alkoholu a stane se z něj bezdomovec, ovšem stále pomáhá utlačovaným chudákům. Asi nejsilnější stránkou tohoto snímku je herecké obsazení. Hlavní roli ztvárnil vynikající František Smolík, kterému asistovali jména jako Hana Vítová, Ladislav

Pešek, Eduard Kohout, Jaroslav Průcha, Václav Trégl, Ella Nollová a samozřejmě František Kreuzmann, který ztvárnil roli citlivého zloděje psů Beznosku. Posledním filmem roku 1937 byl snímek Ladislava Broma *Vyděrač* (1937), kde Kreuzmann ztvárnil malou roli advokáta Piroha. V následujícím roce byl Kreuzmann obsazen do spíše menších rolí. V psychologickém dramatu *Boží mlýny* (1938) si zahrál roli soudce a ve filmu *Včera neděle byla* (1938) zase malou roli sarkastického zaměstnavatele hlavního hrdiny. Větší a zajímavější role se mu naskytla ve filmu od režiséra Jana Slavíčka *Cestou křížovou* (1938), kde ztvárnil roli opileckého otce hlavní hrdinky. Následovaly menší role, nejdříve role kapitána ve filmu *Neporažená armáda* (1938) a role rakouského vojáka ve válečném dramatu *Zborov* (1938). Poměrně zajímavým snímkem je opomenuté společenské drama *Srdce v celofánu* (1939), ve kterém Kreuzmann ztvárnil nepříliš sympatického starostu maloměsta. Po menší roli ve filmu *Muž z neznáma* (1939) se Kreuzmann objevil ve snímku *Dvoji život* (1939), ve kterém si zahrál roli váženého bohatého pána, který je ale snadno ovlivnitelný. Jedná se poměrně větší roli, a navíc i kladnou, což je ve filmografii Františka Kreuzmanna vzácné. Posledním filmem tohoto roku je melodrama *Jiný vzduch* (1939), kde si zahrál negativní roli herce a režiséra Emila Vitáka. Do konce války se objevil ještě v sedmi filmech s vážnou tematikou, ale jednalo se o nepříliš zajímavé menší role. Zahrál si v romantickém dramatu *Za tichých nocí* (1940), v sociálních dramatech *Druhá směna* (1940), *Pražský flamendr* (1941), *Paličova dcera* (1941) a *Rukavička* (1941) a ve filmech s vesnickou tematikou *Mlhy na blatech* (1943) a *Děvčica z Beskyd* (1943).

Po válce se značně zúžil roční počet filmů v Kreuzmannově filmografii. Koncem války končí také Kreuzmannova nejslavnější filmová éra, neboť v následujících letech až do konce života se na filmovém plátně objevoval povětšinou v menších úlohách. V roce 1946 si zahrál zápornou roli obchodníka Bedřicha Krejzy v dramatickém snímku *Nadlidé* (1946) v režii Václava Wassermana. Snímek se odehrává v roce 1939 záhy po okupaci německé armády. Kreuzmann zde ztvárnil českého obchodníka, který ovšem pod vlivem své ženy, jež je Němka, tíhne k novému nastolenému režimu. Jednalo se o menší ale poměrně zajímavou roli. V roce 1948 se objevil v malé roli domovníka ve slavném filmu Alfréda Radoka *Daleká cesta* (1948) a v méně známém filmu *O ševci Matoušovi* (1948) v režii Miroslava Cikána. Předlohou se pro tento film, který mezi prvními ve znárodněné kinematografii hledal "nadčasové" souvislosti mezi minulostí a přítomností, stal stejnojmenný román Antala Staška.³⁴⁸ Tento snímek by se dal

³⁴⁸ Film *O ševci Matoušovi*. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit.21.3. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/221010-o-sevci-matousovi/prehled/>.

zařadit mezi brzké propagandistické snímky se silnými sociálními motivy a tématikou třídního boje. Velice jednoduše se zde mapuje dění na vesnici v době, kdy byla přijata rakouským císařem v roce 1848 tzv. Dubnová ústava. Snímek má několik znaků budovatelského filmu, zejména hlavní hrdina a jeho povahové rysy odpovídají typologii³⁴⁹ hlavních protagonistů pozdějších budovatelských románů či filmů. Hlavní hrdina švec Matouš, ztvárněný Ladislavem Peškem, oplývá zejména vzdorovitou povahou, poctivostí a neuvěřitelným smyslem pro spravedlnost a nutkáním pomáhat ostatním chudákům, které utlačuje mocichtivá vrchnost. Film působí jako klišé, například konec filmu je vyloženě manipulace s mladým obecnstvem. Zlomený zestárlý švec Matouš, který utekl z kriminálu a je nucen utéci i ze země, se loučí s malým chlapcem (s budoucí generací) se slovy: „Sbohem, a nedej se!“³⁵⁰ načež chlapec zakroučí hlavou, a celá scéna končí záběrem, jak švec mizí v mlze za zvuků fanfár. Je zde ale jedna zajímavá scéna, ve které vystupuje i František Kreuzmann, která působí absurdně, což hodně scén v tomto snímku, ale tato jedna scéna spíše po vzoru pozdějších snímků tzv. „nové československé vlny“. V této scéně se partička asi 50 vesničanů, které vede starý kaprál Švejda (František Kreuzmann) chtějí utkat s dragouny, ti je ovšem velice rychle porazí. Absurdně působí spíše přípravy na tuto „bitvu“, která je, jak je už od začátku každému (až asi na ubohé účastníky) jasné, prohraná. Musím říci, že tento úsek filmu na mě působil podobně jako film *Čest a sláva* (1969) režiséra Hynka Bočana, u kterého to byl ale jasný záměr a s absurdními momenty se zde setkáváme po celý film. Avšak mohu se pouze domnívat, jestli tato scéna šarvátky s dragouny byla takto záměrně vystavěna nebo měla vzbuzovat pouze emoce jako zoufalství a smutek, které v té chvíli cítí švec Matouš. Po delších úvahách a v kontextu celého filmu, si myslím, že scéna měla působit spíše tragicky a dnes zestárla natolik, že je pouze velice směšná.

Velmi často se Kreuzmann objevoval v historických dramatech například v roli purkmistra Müllera ve snímku *Revoluční rok 1848* (1949), který mapuje události na barikádách v Praze. Dále si Kreuzmann zahrál ve snímcích *Zvony v rákosu* (1950), v životopisném historickém dramatu *Posel úsvitu* (1950) a v propagandistickém snímku *Přiznání* (1950), ve kterém ztvárnil roli bohatého pána, jenž je zde vykreslen samozřejmě negativně, jak tomu bylo u těchto tendenčních filmů zvykem. V dalších letech se objevil v poměrně povedeném snímku *Mikoláš Aleš* (1951), hlavně zásluhou dobré režie Václava Kršky a vynikajícího herectví Karla Hogera,

³⁴⁹ HODROVÁ, Daniela. *Žánrový půdorys budovatelského románu*. In: *Vztahy a cíle socialistických literatur*. Praha, 1979. s. 131.

³⁵⁰ *O ševci Matoušovi* [film]. Režie Miroslav Cíkáň. Československo. 1948.

jenž ztvárnil titulní roli. Kreuzmann si zde zahrál malou roli nakladatele Františka Šimáčka. S Karlem Hogerem si zahrál v dalším životopisném dramatu *Z mého života* (1955), které popisuje život českého skladatele Bedřicha Smetany. Dále v 50. letech následovaly filmy *Mordová rokle* (1951), historický snímek *Mladá léta* (1952), společenské drama *Jestřáb kontra Hrdlička* (1953) s excelentním Františkem Smolíkem a Jaroslavem Marvanem nebo kriminální drama *Kavárna na hlavní třídě* (1953). Kreuzmann zde bohužel ztvárňoval povětšinou malé nepříliš zajímavé postavy. V dalším snímku *Frona* (1954) si zahrál větší roli družstevníka Šafrána. Jednalo se ale o budovatelský snímek chabé kvality. Zajímavostí je, že hlavní roli ztvárnila zpěvačka Hana Hegerová a film natočil později uznávaný režisér slavného snímku *Vyšší princip* (1960) Jiří Krejčík. V roce 1955 se objevil v dramatu Jaroslava Macha *Po noci den* (1955), kde ztvárnil vedlejší roli sedláka Josefa Slámy, a ve studentském filmu *Oplatky* (1955).

V polovině 50. let se Kreuzmann objevoval celkem často i na televizní obrazovce. Zahrál si ve v dobrodružném snímku *Dobrodružství Toma Sawyera* (1956), v básnickém dramatu tureckého básníka Nazima Hikmeta *Podivín* (1956) nebo v dramatických snímcích *Rodina* (1957), *Krvavá svatba* (1957) či *Klevety* (1957). Jedná se o nepříliš známé snímky, některé z nich nedochované jiné velmi těžko dohledatelné. Kreuzmann v nich sehrál malé úlohy, které bylo velmi těžké dohledat. Velmi často v televizi pracoval s režisérkou Evou Sadkovou či se slavným televizním režisérem Františkem Filipem.

Na konci 50. let si Kreuzmann zahrál v poměrně zajímavých dramatech jako jsou *Kasaři* (1958), romantické drama *Žižkovská romance* (1958) nebo psychologické drama *Zde jsou lvi* (1958). Opět se jednalo o malé role většinou nesympatických postarších mužů z nižších tříd.

Nadále působil i v televizi, v jeho filmografii můžeme najít snímky *O dvou tkalcích* (1958), *Jen jeden den* (1958), *Sny a požáry* (1959), *Mordová rokle* (1959) nebo *Jarní hromobití* (1959), které jsou stejně jako předchozí televizní filmy buďto zničené nebo nedohledatelné. Mezi jeho poslední filmy patří povídkové drama *Májové hvězdy* (1959), ve kterém ztvárnil roli řidiče tramvaje, a snímek *Rychlík do Ostravy* (1960). Natáčení filmu *Májové hvězdy* patřilo dle slov Kreuzmanna k nejhezčím zážitkům jeho herecké kariéry. Spolupráci se sovětskými herci a tvůrci si pochvaloval a zmínil i rozdíly mezi českým natáčením a tím sovětským, které bylo pomalejší, ale za to prý důkladnější.³⁵¹

³⁵¹ Archiv Národního divadla, fond František Kreuzmann. inv. č., P524.

6.2.1 Spolupráce s Otakarem Vávrou

Mezi jedny z hlavních režisérů, se kterými Kreuzmann spolupracoval, patřil slavný Otakar Vávra. Kreuzmann se u něho objevoval zejména ve filmech s vážnou tematikou. Režisér Vávra herci umožňoval si zahrát i poměrně ve výrazných rolích, i když hlavní úlohu mu nikdy nesvěřil. Přesto role, které Kreuzmann ve Vávrových filmech ztvárnil patří k těm herecky zajímavějším. Divák zde mohl ocenit Kreuzmannovy herecké kvality.

Jejich první spoluprací byly snímky *Panensství* (1937) a *Filosofská historie* (1937), které měly premiéru pouze jeden den od sebe.^{352 353} První ze zmíněných filmů vznikl podle prvního románu Marie Majerové *Panensství* (1937). Film byl natočen za necelých 14 dní, což je z dnešního hlediska neuvěřitelný výkon.³⁵⁴ Kreuzmann byl obsazen do role otčíma hlavní hrdinky Hany (Lída Baarová), který si začal příliš všimát jejího půvabu a pokusil se jí znásilnit. Vyruší je ale jeho manželka, která ovšem viní spíše Hanu a pomstí se jí za to vypovězením z domova. Kreuzmann zde podává na malém prostoru poměrně obdivuhodný a na tu dobu civilní herecký výkon. Ve druhém zmíněném snímku *Filosofská historie* Kreuzmann ztvárnil menší roli katechety. Snímek je adaptací románové povídky *Filosofská historie* od českého spisovatele Aloise Jiráska, se kterým se u Vávrovy tvorby ještě setkáme. Film vypráví o studentech filozofie, kteří bojují na barikádách při revoluci v roce 1848. Ve filmech s touto tematikou revolučních událostí se Kreuzmann setkával poměrně často, což není až tak zvláštní, jelikož za období Kreuzmannovy aktivní herecké filmové kariéry bylo natočeno opravdu mnoho. Tento snímek měl premiéru v listopadu v roce 1937 a se spojením znalostí tehdejší politické situace v Československu a zhlédnutím tohoto snímku, se dá vyvodit, že reagoval na předmnichovské události. Můžeme si zde všimnout nabádání občanů k obranně hranic a nacionálních tendencí. Film se odehrává v době národního obrození a je zde vidět opovržení studentů německými výrazy, které se ale v této době používaly běžně i mezi česky mluvícími. Jak už jsem zmiňovala ve své bakalářské práci *Česká kinematografie v letech 1937–1945*, důkazem těchto obranných tendencí je hlavně závěr filmu, kde hlavní postava rebelského studenta (Ladislav Boháč), pronese tato burcující slova. „*Nepřítel nás porazil, protože jsme nebyli připraveni k boji. To ať je výstrahou našim dětem a dětem našich dětí. Aby byli vždycky bdělí a připraveni bránit svoji*

³⁵²Národní Filmový Archiv. *Filosofská historie* [online]. [cit. 7.3.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395782/filosofska-historie>.

³⁵³Národní Filmový Archiv. *Panensství* [online]. [cit. 7.3.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395764/panensstvi>.

³⁵⁴FRÍDA, Myrtil; BROŽ, Jaroslav. *Historie československého filmu v obrazech 1930–1945*. Praha: Orbis, 1966, ISBN 11-011-66, s. 126.

svobodu.“³⁵⁵ Při těchto slovech se Ladislav Boháč dívá přímo do objektivu kamery, jako kdyby diváky vyzýval k boji a k obranně hranic.³⁵⁶ Pokud jde o roli Františka Kreuzmanna, jedná se opět o roli zápornou. V 19. století měli velký vliv na vzdělávání jezuité, do jejichž řad bychom začlenili i postavu Františka Kreuzmanna. Jeho učitel náboženství je už jen vzhledem a způsobem vyjadřování divákovi nesympatický, neboť katolická církev byla v době první republiky poněkud upozaděna a na období dlouhé nadvlády Habsburků (kteří jsou spojováni s katolickou církví) bylo pohlíženo dosti negativně. Často, když se ve filmech z tohoto období objevil učitel náboženství, byl vyobrazen negativně a ztvárňoval představitele jakéhosi útlaku. Dalšími filmy, do kterých Vávra Kreuzmanna obsadil, byly komedie *Cech panen kutnohorských* (1938) a *Dívka v modrém* (1940), o kterých jsem se již zmiňovala v podkapitole Role ve veselohrách či v komediích.

Následovalo společenské drama *Humoreska* (1939) a mysteriózní psychologické drama *Kouzelný dům* (1939), ve kterém si Kreuzmann zahrál menší roli kouzelníka. Snímek *Humoreska* (1939) měl premiéru 11. 8. 1939 a jedná se o poměrně vydařený snímek. Film obsahuje scény, které jsou po režijní stránce velice zdařilé, a i samotný příběh je celkem poutavý, ale hlavní podíl na tom, že se jedná o dodnes zajímavý film, má zejména herecké obsazení. Kreuzmann zde ztvárňuje roli závistivého uměleckého agenta Forejta, přičemž zde opět hraje úlohu jakéhosi „hlavního padoucha“. Tudiž se nejedná o nějak pro Kreuzmanna zajímavou hereckou polohu, ale jeho herectví je opět přirozené a civilní. Ve snímku *Kouzelný dům* (1939), jak jsem již zmínila, si zahrál roli kouzelníka Caligariho, který se objevuje ve druhé části filmu a je zde, dalo by se říci, takovým zástupcem mysteriózní linky tohoto filmu. Jeho role působí na diváka zároveň komediálně, vážně a i hororově. Film vznikl podle scénáře Otakara Vávry, který se opíral o stejnojmennou románovou předlohu K. J. Beneše. Hrdinkou je mladá žena (Adina Mandlová), která po leteckém neštěstí, ztratí paměť a najde útočiště v domácnosti rodiny Balvínových. Cizinka ale vnese do klidného života rodiny napětí a vzbudí milostné city v nevyrovnaném Vilémovi (Eduard Kohout) i jeho chápavém bratrovi Martinovi (Zdeněk Štěpánek).

Po Vávrově komedii *Nezbedný bakalář* (1943) se ve stejném roce Kreuzmann objevil i v pozoruhodném společenském dramatu *Šťastnou cestu* (1943). Tento snímek měl premiéru

³⁵⁵ *Filosofská historie* [film]. Režie Otakar Vávra. Československo. 1937.

³⁵⁶ SYŘÍNKOVÁ, Eliška. *Česká kinematografie v letech 1937-1945*. Plzeň, 2020. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie. Vedoucí práce doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

o Vánocích roku 1943³⁵⁷ a byl to poslední Vávřův film promítaný za okupace.³⁵⁸ Scénář k filmu vznikl z přepracování námětu novinářky Olgy Horákové, kterému dal definitivní podobu scenárista Vilém Werner.³⁵⁹ Děj je zasazen do 30. let 20. století a zachycuje osudy pěti prodavaček velkého obchodního domu, které hledají své životní štěstí. Pro dosažení svého životního cíle si ale každá z nich zvolí jinou cestu. Kreuzmann zde ztvárnil nepříliš sympatickou roli Josefa Hodka, který obalamutil svého bývalého kolegu, připravil jej tak o peníze a nakonec i o zaměstnání. Jedná se opět o tradiční typ postavy, které Kreuzmannovi režiséri svěřovali. Zde měl i celkem dostatek prostoru a divák si jeho herecký výkon mohl řádně vychutnat. Po tomto úspěšném snímku se František Kreuzmann objevil ještě ve třech Vávřových dramatických snímcích. Prvním tímto snímkem bylo historické drama *Rozina sebranec* (1945), které mělo premiéru těsně po konci války.³⁶⁰ Zde získal Kreuzmann poměrně zajímavou roli starého cechmistra, který se ožení s temperamentní mladou Rozinou a slíbí jí koupit majestát o manželském původu. Je to ale starý lakomec a svůj slib nesplní. Jedná se o roli zápornou, ale s komediálními prvky. Tato role patří mezi Kreuzmannovy nejoblíbenější role, které ztvárnil na filmovém plátně.³⁶¹

Poslední role, ve kterých se Kreuzmann u režiséra Vávry objevil, byly menší úlohy v husitské trilogii, konkrétně v prvních dvou dílech *Jan Hus* (1954) a *Jan Žižka* (1955).

6.2.2 Spolupráce s Václavem Binovcem

Spolupráce Václava Binovce a Františka Kreuzmanna trvala pouze do konce druhé světové války, neboť režisér byl obviněn ze spolupráce s Němci a z udání Karla Hašlera. I přesto, že ho soud zprostil viny ze zatčení Karla Hašlera, díky čemuž byl uvězněn pouze na tři roky,³⁶² avšak od roku 1945 až do své smrti Binovec už žádný film nenatočil.³⁶³

Poprvé Václav Binovec Kreuzmanna obsadil v roce 1934 do role režiséra v komedii *Žena, která ví, co chce* (1934), od té doby byl Binovcovým dvorním hercem. Binovec jej obsadil i do

³⁵⁷ Film *Šťastnou cestu*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.3.2022]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395978/stastnou-cestu>.

³⁵⁸ BARTOŠEK, Luboš. *Dějiny československé kinematografie II. Zvukový film 1930–1945. Část 2*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 124.

³⁵⁹ *Kinorevue*. 1943, 10(7), s. 51.

³⁶⁰ Film *Rozina sebranec*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.3.2022]. <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396007/rozina-sebranec>.

³⁶¹ *Divadelní noviny*, Herec rodem i sudbou. 1960-1961, 4(11), s. 2.

³⁶² KAŠPAR, Lukáš. *Český hraný film a filmaři za protektorátu: Propaganda, kolaborace, rezistence*. Praha, Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-347-3, s. 231.

³⁶³ Posledním filmem Václava Binovce byl snímek *Bludná pouť* (1945), který zůstal nedokončen. Dochovalo se pouze několik málo scén.

několika komedií, o kterých jsem se již zmiňovala v kapitole Role ve veselohrách či komediích, ale zajímavější role svěřoval Kreuzmanovi ve filmech s vážnější tematikou.

Poprvé Václav Binovec Kreuzmanna obsadil v roce 1934 do role režiséra v komedii *Žena, která ví, co chce* (1934), od té doby byl Binovcovým dvorním hercem. Binovec jej obsadil i do několika komedií, o kterých jsem již zmiňovala v kapitole Role ve veselohrách či komediích, ale zajímavější role svěřoval Kreuzmanovi ve filmech s vážnější tematikou.

Prvním dramatickým filmem, ve kterém si Kreuzmann u Václava Binovce zahrál, nesl název *Jízdní hlídka* (1936) a pojednává o osudech československých legionářů. Scénář podle dramatu Františka Langera, který v něm zpracoval konflikt československých legií s bolševickým režimem v Rusku. „*Myšlenkově i obsahově je nesmírně bohaté toto komorní dílo, odehrávající se v nesmírné ruské bílé poušti, v chalupě, ve které našlo krátké útočiště několik českých legionářů a která se stala svědkem dramatu, v němž jeden za druhým odchází ze života, hrdinsky a slavně při vši té prostotě.*“³⁶⁴ V jednom článku v dobovém časopisu *Kinorevue* autor kritizuje zejména nevyužití filmové výrazové prostředky. Cituji: „...zřekl se možnosti podati živý a zajímavý obraz prostředí, obrovskou ruskou pustinu, zmítavou nejzásadnějšími problémy, a omezil se na malý model a několik šedých exteriérů, fotografovaných stejným záběrem;...“³⁶⁵ Zkrátka z celé kritiky lze vyčíst, že je filmu vyčítána přílišná komornost ne nepičnost, které v sobě námět nesporně skrývá. Přesto si myslím, že dnešní divák tuto absenci patosu a expresivních záběrů uvítá. Dále snímek nepůsobí agitačně, jak v této době měla tendenci mnohá filmová díla. Langer přistupoval k událostem korektně a sovětské vojáky nevykreslil jako čiré zlo, ale spíše je představil jako vším zklamané lidi, kteří nevidí jinou budoucnost svou a své země než v násilné společenské změně. Dle mého názoru skvělou práci odvedl i Václav Binovec, který „*nesklouzl k lacinému osočování*“³⁶⁶, a divák tak má možnost sledovat na tu dobu velice cenný, lidský a asi i autentický snímek. Ovšem se zde fandí českým legionářům, ale člověk se zde spíše zaměří na nesmyslné válčení a umírání za dnes už prázdné ideály. František Kreuzmann zde dostal příležitost zahrát si poměrně velkou roli legionáře Jaroslava Saidla, a společně s hereckými kolegy vytvořili partu několika odvážných legionářů, kteří zahynou při boji v jedné opuštěné chalupě.

³⁶⁴ DR. RÁDL, Bedřich. Nové filmy: Jízdní hlídka. *Kinorevue*, 1936, 3(5), s. 98.

³⁶⁵ DR. RÁDL, Bedřich. Nové filmy: Jízdní hlídka. *Kinorevue*, 1936, 3(5), s. 98.

³⁶⁶ Film *Jízdní hlídka*. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 21.3. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/204760-jizdni-hlidka/recenze/>.

Dalším snímkem bylo romantické drama *Lízin let do nebe* (1937) a válečné drama *Poručík Alexander Rjepkin* (1937). V prvním zmíněném filmu si Kreuzmann zahrál malou roli radního, nijak výraznou postavu v průměrném snímku. Kdežto ve druhém zmíněném filmu *Poručík Alexander Rjepkin* (1937), který dosáhl poměrně velkého úspěchu v Československu i v zahraničí, si Kreuzmann mohl zahrát pro něj méně typickou kladou roli. „Úspěch českého filmu „*Poručík Alexander Rjepkin*“ v Americe. Režisér českého filmu „*Poručík Alexander Rjepkin*“ V. Binovec a představitel Vladimír Borský dostali v poslední době mnoho dopisů od našich amerických krajanů, kteří jim vysvětlovali velké uspokojení nad úspěchem filmu ve Spojených státech. Režisér Binovec a Vladimír Borský dostali také od importéra českých filmů Jelíka pozvání k návštěvě New Yorku a Chicaga.“³⁶⁷ Děj tohoto snímku se odehrává v létě roku 1916 převážně v prostředí rakouské vojenské nemocnice. Titulní postava poručíka Rjepkina téměř umírá a potřebuje transfuzi. Jediný, kdo mu může pomoci, je německá ošetřovatelka Mathilda (má stejnou krevní skupinu), ale protože nenávidí vše slovanské, váhá s pomocí. Nakonec ji však přemluví vrchní lékař MUDr. Šrámek a Rjepkin se uzdravuje. Mezitím se Mathilda brání vzrůstající lásce k Rjepkinovi, který se pokusí o útěk a je postřelen. Rjepkin je totiž ve skutečnosti Čechem, který bojoval na ruské straně, a prozrazení by pro něho znamenalo smrt. Přizná se pouze doktoru Šrámkovi, který přivede do nemocnice jeho ženu. Mathilda dvojici přistihne a v rozrušení svým křikem přivolá stráž. Rjepkin je poté odsouzen k smrti a zoufalá Mathilda se otráví plynem. Šrámek si vynutí Rjepkinovu operaci a aby zabránil jeho potupnému oběšení, sám Rjepkina usmrtí. Osobně mě překvapil silný, poněkud komplikovaný a nepředvídatelný příběh, jenž film nabízí. Dokonalé bylo i herecké obsazení. Hlavních rolí se zhostili Vladimír Borský, Adina Mandlová a František Smolík. Ve vedlejších rolích excelovali například Theodor Pištěk, Jindřich Plachta a František Kreuzmann. Ti si zahráli české raněné vojáky, kteří bojovali za rakouskou stranu, ale cítili k ní odpor a na frontu už se vrátit nechtěli. Je zde i několik menších příběhů, které doplňují hlavní dějovou linii, ale i přes svůj malý prostor jsou neméně působivé. Pokud jde o samotnou postavu Františka Kreuzmanna, tak jde o poměrně netypickou roli přátelského vojáka jménem Liška. Kreuzmann zde ukazuje opět svůj komický talent, ale i velmi příjemné civilní herectví. Film začíná zvolna a proměňuje se v tragický příběh milenců „*směřujících od nenávisti k lásce, aby nakonec dospěli k milosrdné smrti jako jedinému řešení stávajících komplikací.*“³⁶⁸ Kritika na filmu oceňovala kresbu prostředí a herecké obsazení.³⁶⁹ Recenzent Bedřich Rádl v časopise *Kinorevue* zařadil film

³⁶⁷ *Kinorevue*. 1938, 4(34), s. 141b.

³⁶⁸ JIRAS, Pavel. *Barrandov II. Zlatý věk*,. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, ISBN 978-80-7451-261-2, s. 359.

³⁶⁹ *Kinorevue*. 1937, 4(19), s. 365.

Poručík Alexandr Rjepkin (1937) mezi nejlepší filmy roku 1937 a snímek byl kritikou označen za jakousi rehabilitaci Binovcovy filmové tvorby. „*Film o Poručíku Rjepkinovi nedosahuje výrazové čistoty ani invenční síly těchto filmů, ale byl i to velmi dobrý film. Bylo by možno nazvat jej filmem rehabilitace Binovcovy. Tento režisér, který přišel k našemu filmu v jeho samých začátcích a dosáhl pilno prací veliké zručnosti a technické jistoty, měl v době zvukové filmu smůlu, že musil – z důvodů jistě jen existenčních – převzít režii několika filmů, které by jinak musil každý svědomitý a odpovědný režisér předem odmítnouti. Musil se pohřešiti proti slovům Masarykovým právě on, vůči kterému byla vyslovena, a natočiti „Pepinu Rejholcovou“³⁷⁰, jeho „Poručík Alexander Rjepkin“ promluvil za Binovce a ukázal, že „Willy“³⁷¹ nepatří ještě ani zdaleka do starého železa a že dovede výrazně zformovati dobré filmové dílo, dostane-li přijatelný námět a uspokojující herce.“³⁷²*

V roce 1938 se objevil v romantickém snímku *Bláhové děvče* (1938), ve kterém si mohl zahrát opět poněkud pro něj netypickou postavu charismatického, vtipného staršího gentlemana. Film je spíše průměrný, ale v rámci Kreuzmannovy filmografie, určitě drží důležité místo, neboť zde hraje okouzující milovníka, který se snaží zapůsobit na krásnou vdanou ženu, a jedná se o velice vzácnou možnost vidět Kreuzmanna v této herecké póze. V následujícím roce se objevil v pokračování snímku *Lízin let do nebe* (1937) s názvem *Lízino štěstí* (1939), kde si zopakoval roli radního Plichty, a v romantickém snímku *Nevinná* (1939), ve kterém ztvárnil postavu bratra Josefa hlavní ženské postavy Jarmily (Adina Mandlová) a dostal ve filmu celkem dost prostoru. Jeho postava opět představuje hlavního zástupce záporných postav v tomto filmu. Jarmily bratr Josef je zchátralý, líný, nenasytný pobuda a zločinec, který svou mladší sestru neustále prosí o peníze, které buď prohraje spolu se svým otcem v kartách nebo je propije. Příběh této postavy končí tragicky, když Josefa zatknou a on se ve vězení oběsí. Kreuzmann zde vyniká především svým standartně civilním herectvím, a i když se jedná o postavu, která jen akorát parazituje na nevinné dívce, divák má pro něho částečné pochopení.

Posledními filmy s vážnější tematikou, do kterých Václav Binovec měl možnost Františka Kreuzmanna obsadit, byla dramata *Píseň lásky* (1940) a *Madla zpívá Evropě* (1940). V obou filmech se Kreuzmann zhostil menších úloh, které nebyly pro jeho filmografii nijak významné.

³⁷⁰ Zvuková veselohra z roku 1932 v režii Václav Binovce.

³⁷¹ Willy Bronx byl Binovcův pseudonym, po kterém založil v roce 1918 vlastní ateliéry, produkční a distribuční firmu Wetebfilm.

³⁷² *Kinorevue*. 1937, 4(19), s. 365.

6.2.3 Soud boží (1939)

„Už při vstupu do ateliéru ovane vás vůně syrové země, jehličí a trouchnivějšího listí. A vejdete-li dále, octnete se v lesíku, v kterém se stromy kymácejí v prudkém podzimním větru, jemuž odolávají jen jehličnaté stromy: listnaté přinášejí mu v oběti poslední své hnědé a ztvrdlé listy. Lesním úvozem doklopýtáte se před vysoké trsy trávy a vystouplé kořeny na malé hřbitůvek; několik vesnických hrobů seskupilo se tu kolem malé kapličky. Ty stromy, ty listy, ta tráva a ty kořeny, i ta země, jsou pravé. Teprve, když pátráte po zdroji onoho silného větru, objevíte v pozadí ateliéru v bezpečném skrytu obrovský ventilátor, uvádějící vzduch v prudký pohyb. V tomto realistickém prostředí vzniká nový člen český film „Soud boží“ v inscenaci Ing. Jiřího Slavička, zpracovaný ve scenario Karlem Steklým podle divadelní hry Jiřího Hory.“³⁷³

Snímek *Soud boží* (1939), který vypráví příběh vesnické dívky Terezy mezi dvěma muži, drsným a chlupatým Vávrou a zjemnělým Foltýnem, měl premiéru 6. ledna 1939.³⁷⁴ Jak už bylo zmíněno ve výňatku z článku časopisu *Kinorevue*, za filmem stojí režisér Jiří Slavíček, který proslul svými dramatickými i komediálními snímky.

Jiří Slavíček ještě před filmem *Soud boží* (1939) natočil adaptaci románu J.Š. Baara *Cestou křížovou* (1938). Tyto dva snímky mají mnoho podobného. Oba měly premiéru během neblahých událostí kolem mnichovské dohody (anšlus Rakouska, květnová mobilizace apod.), dále se jedná v obou případech o drama z vesnického prostředí a v neposlední řadě se v obou filmech objevil František Kreuzmann. Ve snímku *Cestou křížovou* (1938) ztvárnil opileckého a vznětlivého otce hlavní ženské postavy, kterou ztvárnila výborná Hana Vítová. Musím říci, že to byla role dobře napsaná, a hlavně dobře zahraná. Scéna, ve které Kreuzmannův opilý otec vyhání svou dceru z domu, neboť otěhotněla, naskakuje divákovi husí kůže a opět se zde projevuje Kreuzmannovo civilní a velmi přirozené herectví. Zkrátka postavu mu divák od hlavy až k patě věří.

Děj filmu *Soud boží* začíná odsouzením lesníka Foltýny (Otomar Korbelář) na doživotí, protože podle výpovědi sedláka Vávry (František Kreuzmann) zastřelil pytláka Bártu. Foltýnova snoubenka Terezka (Světla Svozilová) se později provdá za Vávru a v nepříliš šťastném

³⁷³ H., Realistický motiv v českém filmu. *Kinorevue*, 1938, 5(18), s. 343.

³⁷⁴ Film *Soud boží*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.3.2022]. Dostupné na: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395816/soud-bozi>.

manželství se jim narodí dcera Liduška. Nastává časový skok, konkrétně uplyne dvacet let a Liduška (Věra Gabrielová) se zasnoubí se synem vdovy Bárové Antonínem (Vladimír Šmeral). Do vsi se vrátí Foltýn, jemuž byl prominut zbytek trestu, a chce najít pravého vraha. Od obuvníka zjišťuje, že vrahem byl Vávra. O Vávrově činu se dozvídá jeho žena Tereza a prosí Foltýnu, aby mlčel, ale Foltýn je neoblomný. Nakonec Vávra uzná, že musí přijmout trest za svou vinu, ale žádá Foltýnu, aby počkal, až bude po svatbě Lidušky s Antonínem (Vladimír Šmeral). Do vsi se vrátí Foltýn, jemuž byl prominut zbytek trestu, a chce najít pravého vraha. Od obuvníka zjišťuje, že vrahem byl Vávra. O Vávrově čine se dozvídá jeho žen Tereza a prosí Foltýnu, aby mlčel, ale Foltýn je neoblomný. Nakonec Vávra uzná, že musí přijmout trest za svou vinu, ale žádá Foltýnu, aby počkal, až bude po svatbě Lidušky s Antonínem. Uprostřed slavnosti Vávra zmizí a doufá, že se mu podaří uprchnout. Když zahlédne blízcího se Foltýna, sám se puškou zastřelí.

V obou Slavičkových snímcích se řeší vztahy lidí na vesnici. Sledují se zde zejména psychologické pochody postav a jejich život na vesnici, který často bývá plný pomlouvání a předsudků. Dobová recenze na film *Soud boží* vyzdvihuje zejména to, jak jsou vykresleny postavy a atmosféra venkova. „*Postavy nejsou líčeny černobíle, a proto působí silně jejich dobrá stránka, i když jednají zbaběle. Režisér neobyčejně přesvědčivě vykreslil tu prostředí venkova, a jeho osoby jsou pravdivé a živé. Inž. Slavičkovi byla nápomocna nálada večerů, v nichž nehal odehrát scény před hospodou, v lese a u hřbitova, a znamenitá ateliérová konstrukce exteriérů, která je dílem architekta J. Zázvorky. Vyhnul se přílišné těžkosti výrazu i lacinosti vesnického humoru, ačkoliv příležitosti nebylo daleko, omezil dialogy a proložil film lyrickými obrazovými pasážemi, velmi dobře fotografovanými kameramanem J Střechou, který tu potvrdil svůj ustavičný vrůst.*“³⁷⁵

Jiří Slavíček Kreuzmannovi svěřil postavu sedláka a hostinského Vávry, což je dle mého názoru nejvíce rozporuplná postava v tomto příběhu. „*Kreuzmann má ve výraze něco, co mu dává možnost tvořit tak skvělým způsobem prosté a nanejvýš životné lidi. Jeho chůze je daleka městské elegance, jeho obličej mimicky bohatý, jeho řeč, tvrdá a nesnášející odporu, dávají mu možnost působit na diváka naprosto věrohodně.*“³⁷⁶

³⁷⁵ KAUTSKÝ, Oldřich. Soud boží. *Kinorevue*, 1939, 5(22), s. 437.

³⁷⁶ KAUTSKÝ, Oldřich. Soud boží. *Kinorevue*, 1939, 5(22), s. 437.

Bohužel tento snímek zůstal obecně nepovšimnut, neboť se premiéra odehrála v období před začátkem 2. světové války a film neměl nejmenší vztah k současným událostem. Diváci dávali přednost veselohrám nebo dramatům s aktuálnější tematikou. Navíc se s premiérou pojí celkem humorná historka, která je popsána v jednom článku z časopisu *Kinorevue*. „Herecký výkon ve filmu záleží na tolika technických složkách, že je objektivní hodnocení hereckého výkonu ve filmu téměř vyloučeno, je známo, že může kameraman udělat pozoruhodným i špatný výkon podřadného herce a že může znemožnit hvězdu. Tonmixer může v své kabině dodat hlasu jasnosti a zajímavosti, ale může jej také zdeformovat a zesměšnit. Provedou-li oba s naprostou dokonalostí svou práci, může herce poškodit vada v materiálu nebo v laboratorním zpracování filmu, jak jsme toho byli nedávno svědky. A když vyjde z laboratoří kopie tak dokonalá, že jí nebude možno vůbec ničeho vytknouti, není ještě herec prost nebezpečí. Neboť je tu ještě operátor v své kinematografické projekční kabině, který může poškodit úroveň umělecké práce herecké často nejvýznamnějším způsobem. I kinematografickému návštěvníku, neobeznalému ve všech záhadách filmové techniky, je jasno, která vypadá filmový pás, a je si vědom i toho, že v projekčním přístroji pás běží. Rychlost tohoto pohybu je přesně stanovena: za vteřinu má proběhnout v okénku projekčního přístroje (stejně jako i přijímací kamery) 24 obrazových snímků. Proběhne-li jich více, je film promítán příliš k nepříjemné deformaci zvuku. Tuto nepříjemnou zkušenost udělali i herci filmu „Soud boží“, kteří se přišli podívat na svoji premiéru do kina „Ráj“. Operátor biografu měl patrně naspěch a tak dal zřejmě filmu větší rychlost: nějaké okénko více nebo méně, na tom přece nemůže záležet. Následkem tohoto tempa skončil film i s dodatkem po 95minutovém promítání i s přestávkou s hlasy všech herců zněly alespoň o tercii výše a byly tak skresleny, že všechny jemnosti mluvy přišly docela nazmar.“³⁷⁷ Možná i tato nepříjemná událost odradila diváky o tohoto poměrně kvalitního snímku.

6.2.4 Pět z milionu (1960)

Tento povídkový snímek z počátku 60. let se skládá s pěti krátkých smutných i veselých příběhů (Mistr a dvacátý učeň, Každý den je neděle, To zavínil Bonifác, Otrhaná písnička a Pavučina), které se zaměřují na život obyčejných lidí různého věku, jejich zaměstnání a postavení v prostředí Prahy.

³⁷⁷ R., Herec v klepetech techniky. *Kinorevue*, 1939, 5(22), s. 433.

První povídka *Mistr a dvacátý učedník* představuje učedníka Vaška (Jan Tříška), který pracuje se svým mistrem Karpíškem (Jaroslav Marvan) na věži mikulášského chrámu. Karpíšek je ze staré školy a jeho výchovné metody se Vaškovi nezamlouvají. Ve výšce se pohádají, Vašek chce odejít, ale dojde k nehodě a oba se ocitnou v ohrožení života. Tato povídka diváka zaujme především až expresionistickou kamerou, která zblízka zachycuje mimické výrazy mistra Jaroslava Marvana a učedníka Jana Tříšky. Ve druhé povídce se v hlavní roli objevil František Kreuzmann, který zde ztvárňuje čilého důchodce Hanouska, který stále něco podniká a šetří každou korunku, co může. Této povídce, ve které Kreuzmann dostal dokonce hlavní roli (i když pouze v jedné povídce povídkového filmu) se budu více věnovat do detailu níže. Třetí povídka *To zavinil Bonifác* je mikro-komedie ze života mladých manželů, které ztvárnili dva umělci z nastupující herecké generace Valentina Thielová a Vlastimil Brodský. Můžeme zde cítit jakýsi nástup uvolněného období "zlatých šedesátek", neboť je povídka plná populární hudby. V kontrastu s moderní hudební romancí se odehrává další povídka *Otrhaná písnička*, která vypráví o muzikantech Vildovi a Martinovi, kteří týden co týden vyhrávají na svatbách. V hlavních rolích excelují Eman Fiala a Fanda Mrázek. Povídka končí úvahou o zmarněném životě a celkově se zaměřuje na nenávratnost dávného mládí. Závěrečná povídka *Pavučina* představuje milostný příběh dvou mladých lidí, které ztvárnili Luděk Muzar a Karla Chadimová. Povídka se nese v duchu nostalgické letní romantiky a získala si ze všech těchto povídek největší pozornost. Dokonce získala II. cenu na X. mezinárodním festivalu dokumentárních a krátkých filmů v Benátkách.

Jedná se o druhý film režiséra Brynycha, ve kterém přesvědčivě a působivě zachytil všední realitu tehdejšího pražského života. Snímek zaznamenal i zahraniční úspěch a obdržel I. místo a Zlatou medaili na 7. Světovém festivalu mládeže a studentstva ve Vídni 1959 a, jak už jsem zmiňovala, 2. cenu na MFF krátkých filmů v Benátkách r. 1959.³⁷⁸

Zajímavý pohled na tento snímek, který je trochu v rozporu s tím, že film byl oceněn několika cenami, má jedna recenze z italského tisku, která se objevila v periodiku *Československá kinematografie ve světle zahraničního tisku* a ke snímku je poměrně kritická, ale zároveň radí Brynycha k zástupcům československé nové vlny. „*Tento film rež. Zbynka Brynycha je starý asi dva roky. Jak jsme se dozvěděli, patří Brynych mezi nejprůbojnější zástupce české „nové vlny“. Nemůžeme vyslovovat soud nad celým dílem tohoto tvůrce, protože je neznáme. Podle „Pěti z miliónu“ se nám však zdá, že Brynych chce být mluvčí antirétorického hnutí a zaměřuje*

³⁷⁸ MALINOVÁ, Helena. *Zdeněk Brynych (1927-1985)* [online]. [cit. 7.4.2022]. Dostupný na WWW: <https://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/Brynych-Zbyn%C4%9Bk.pdf>.

se nejraději na příběhy všedního dne, kterým věnuje pečlivou, dobromyslnou a melancholickou pozornost. Zvolené příběhy nezáří originalností, cítíme, že režisér chtěl narýsovat několik obrázků nesených trpkým humorem ve stylu některých povídek O“ Henryho, Čechova, a abychom zůstali na československém poli, ve stylu Haška a Čapka. Celkový výsledek však zůstal pod záměrem, jsou to všechno jen jakési skici, v nichž se Brynychovi nepodařilo povznést se nad úroveň takového Cameriniho. Brynych se nedokázal do svých námětů skutečně vpracovat. Je pod opožděným vlivem některých pořádných děl italského neorealismu.“³⁷⁹

Druhá povídka nese název „Každý týden je neděle“ a objevili se zde v epizodních postavičkách i režisér Wasserman v „roli“ režiséra a kameraman filmu J. Čuřík v „roli“ kameramana. Mnoho dalších členů filmového štábu „Pět z miliónu“ hrají vesměs sebe.³⁸⁰ Jak už jsem výše zmínila, hlavní roli důchodce Hanouska ztvárnil v té době už zasloužilý umělec František Kreuzmann. Jednalo se o jednu z jeho posledních rolí. „...obraz nestárnoucího důchodce v jediném velkém monologu Brynychova filmu *Pět z miliónu*, jak podivuhodně uměl Fr. Kreuzmann to, co do káže jen skutečný mistr – v postavě, propracované do posledního detaily, zachytit i její celistvou tvářnost!“³⁸¹ Hanousek je prototypem postavy nesmírně aktivního důchodce; dělá průvodce po Slavínu, uvádí v biografu a střeďá tak korunu ke korunce, jenže kariéru mu přeruší nápad jeho syna, který za ním přijde s prosbou o půjčku několika tisíc na auto. Otec mu ochotně půjčí všechny své úspory; těší se na první společnou vyjížďku. Syn s tím, že by jeho otec jel s ním a jeho rodinou, nepočítal. Povídka naráží na životní situaci, ve které se někteří lidé dovedou ozvat jen ve chvíli, kdy po nás něco chtějí, něco od nás potřebují a hned poté na nás okamžitě zapomenou. Kreuzmanna zde vidíme v netradiční roli hodného a laskavého staršího pána a podává zde poměrně zajímavý výkon. Kreuzmann už době své největší slávy hrával své postavy bez většího hereckého patosu. Ve článku *Herec rodem i sudbou* v *Divadelních novinách* oceňuje autor článku Josef Träger Kreuzmannovo herectví, ale také jeho povahu, která právě bývá připodobňovaná k povaze protagonisty ze zmíněné povídky, cituji: „...v čerstvé paměti ožívá jeho penzista z *Brynychova filmu Pět z miliónu*, ve zkratce obraz jeho vlastní povahy, družné, kamarádké, pomáhavé a shánlivé, umělecky dokonalá ukázka herecké miniatury s hlubokou náповědí lidského osudu, načrtnutého pevnými tahy zralého umělce.“³⁸²

³⁷⁹ *Československá kinematografie ve světle zahraničního tisku*. Pět z miliónu. 1961, č.4, s. 27.

³⁸⁰ *Filmové informace*. Z domácí filmové výroby: Pět z miliónu. 1959, 10(7), s. 10.

³⁸¹ Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalía, 114. Výstřižky z novin – Večerní Praha, Umění hluboké a živoucí, karton 760.

³⁸² *Divadelní noviny*, *Herec rodem i sudbou*. 1960-1961, 4(11), s. 2..

Jednalo se o jeden z posledních filmů, ve kterém se František Kreuzmann objevil, neboť ve stejném roce v poměrně nízkém věku 65 let umírá. A co před svou smrtí popřál české kinematografii? „*Přál bych mu alfu i omegu všeho filmování: dobré náměty a dobré kamery.*“³⁸³ Nad tímto jeho přáním by šlo určitě dlouho polemizovat a debatovat, zda se jeho přání vyplnilo, avšak není to tématem této práce. Mohu snad alespoň říci, že František Kreuzmann, jak už bylo řečeno, zemřel v roce 1960, tudíž se nedožil onoho slavného období československého filmu, jenž se označuje pojmem „československá nová vlna“ či „československý filmový zázrak“. Právě představitelé československé nové vlny jako byli Miloš Forman, Věra Chytilová, Jiří Menzel, Hynek Bočan, Jaromil Jireš, Jan Němec a další vlastně Kreuzmannovo přání vyplnili a dle mého názoru toto období nebylo dodnes svou kvalitou v československé kinematografii překonáno.

³⁸³ ŠKUTINA, Vladimír. *Hrdinové filmové veselohry Rozprávky s herci nad českou filmovou*. Praha: Orbis, 1958, ISBN 56/VI-3, s. 67.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se věnovala českému divadelnímu a filmovému herci Františku Kreuzmannovi st., jenž za svůj život vytvořil přes 130 filmových rolí a nepočítatelně rolí divadelních. Do očí veřejnosti se zapsal jako představitel záporných postav, což podle mnohých nekorespondovalo s jeho povahou v osobním životě. Dodnes tohoto herce můžeme vidět několikrát za rok na televizních obrazovkách v nestárnoucích klasikách jako *Škola základ života* (1938), *Cesta do hlubin studákovy duše* (1939) či *Dobry voják Švejk* (1954).

František Kreuzmann st. i jeho sestra Anna Kreuzmannová navázali na hereckou profesi svého otce Adolfa Kreuzmanna. Ten začal tuto dnes už rodinou tradici nejdříve u kočovných společností, ale poté se na trvalo usadil v Městském divadle v Plzni, kde vytvořil velké množství různorodých rolí. Adolfu Kreuzmannovi a Anně Kreuzmannové se věnuje první kapitola této práce. Oba se zapsali do dějin plzeňského divadla. V případě Adolfa Kreuzmanna to je v oblasti činohry, a co se týče Anny Kreuzmannové, ta se proslavila zejména v oblasti loutkoherectví, které mělo v Plzni poměrně velkou tradici. V této kapitole jsem představila osobnosti těchto dvou Kreuzmannových příbuzných, ale zároveň i uvedla kořeny herecké tradice rodiny Kreuzmannových a částečně i historický kontext související s rozvojem českého divadla v českých zemích zaměřený především na město Plzeň.

Druhá, třetí a čtvrtá kapitola jsou stěžejní části této diplomové práce, neboť se v nich věnuji hercovu životu, divadelní kariéře a osobnosti. Nejdříve se zaměřuji na hercovo dětství a mládí, které strávil v Plzni. Vyzdvihuji zejména jeho divadelní začátky, na které velmi rád vzpomínal. Po plzeňském angažmá, které trvalo pět let, nastoupil herec do Národního divadla v Brně k operetnímu souboru. Ve třetí části jsem se zaměřila na hercovu nejslavnější divadelní éru, během níž působil v Městském divadle na Královských Vinohradech. Zde vytvořil jeho nejvýznamnější divadelní role jako byl Tarelkin v inscenaci *Tarelkinova smrt*, *Tartuffe* ve stejnojmenné hře od Moliéra nebo roli Smerďakova v inscenaci *Bratři Karamazovi*. Čtvrtá část mapuje hercovo poslední divadelní angažmá, které pro mnoho herců znamenalo v té době jakýsi „herecký strop“. Bylo jím Národní divadlo, ve kterém herec hrál v podstatě až do své smrti. Ve všech těchto částech je věnována pozornost zejména Kreuzmannových divadelním angažmá a jeho divadelní práci, které pro něj znamenala všechno. Zároveň kapitoly obsahují i osobní zážitky, které jsem se pokusila rozšířit i o historický kontext, neboť doba, ve které herec aktivně hrál, byla na dramatické historické události bohatá.

U těchto tří kapitol jsem využila zdroje současné, ale hlavně starší odborné literatury. Dále jsem vycházela přímo z dobových zdrojů, zejména z časopisů a novin jako např. *Plzeňské listy*, *Lidové noviny*, *Lidová demokracie*, deník *Večer* apod. Poměrně značnou část informací jsem použila z archivních fondů z Archivu města Plzně, Archivu Národního divadla a Archivu Divadelního oddělení Národního muzea v Praze.

V předposlední části jsem stručně představila životy hercových potomků, dcery Aleny Kreuzmannové a vnuka Františka Kreuzmanna ml., které dokreslují obraz této významné rodiny s dlouholetou hereckou tradicí. Alena Kreuzmannová se proslavila stejně jako její otec na divadle i ve filmu, ale také v novější disciplíně, kterou byl dabing. František Kreuzmann ml. svého dědečka už bohužel nezažil, ale na rodinou tradici navázal a dodnes hraje zejména na divadle.

V poslední kapitole se věnuji Kreuzmannově rozsáhlé filmové kariéře, která čítá přes neuvěřitelných 130 filmových rolí. Proto jsem se také rozhodla, že jí budu věnovat samostatnou kapitolu. František Kreuzmann patřil k těm hercům, kteří byli zaškatulkováni do jedné herecké polohy. Tou byly role nejrůznějších nesympatických intrikánů, zlodějíčků, lumpů a dalších padouchů. Kromě toho herec vynikal i v rolích komediálních, které tvoří podstatnou část hercovy filmografie. Byl obsazován zejména do vedlejších rolí, ale několik režisérů herci dalo možnost zahrát si i hlavní roli, a to většinou ve filmech s vážnější tematikou. V této části se zaměřuji na komplexní rozbor hercovy filmové kariéry, přičemž zde vyzdvihuji jeho spolupráci s několika režiséry, kteří herce opakovaně obsazovali. Dále se věnuji i jeho nejvýznamnější roli profesora ve filmu *Škola základ život* (1938), ale také jeho méně známým rolím jako byl sedlák Vávra ve filmu *Soud boží* (1938) nebo důchodce Hanousek z filmu *Pět z miliónu* (1960), které ovšem patří dle mého názoru ke Kreuzmannovým největším hereckým výkonům, co se filmu týče.

K vypracování této kapitoly mi posloužily zejména samotné filmy, ve kterých se Kreuzmann objevil, a které jsem téměř všechny zhlédla. Dále jsem čerpala z dobových tisků, zejména z časopisů *Kinorevue* a *Kino*.

František Kreuzmann patřil do generace herců, kteří žili a pracovali v mimořádně dramatických letech. Sotva se většina dostala k divadlu, přišla první světová válka, která značně poznamenala jejich život. Bojů na frontě se účastnil například František Smolík, Jaroslav Průcha nebo Zdeněk Štěpánek, který bojoval jako legionář v Rusku. Jejich učiteli byli kočovné společnosti, plzeňské

či brněnské divadlo, menší pražské scény a ojediněle někteří slavní herci. Po několika letech jisté hospodářské a politické stability přišla hospodářská krize, která v té době zamávala s životem snad každého člověka. Následovala druhá světová válka, během níž byly české země okupovány nacistickým Německem a herci čelili různým represím a těžkostem. Hugo Haas byl nucen pro svůj židovský původ emigrovat za oceán, Jaroslav Průcha a Jiří Plachý se účastnili převratových bojů na Slovensku. Olga Scheinpflugová byla za nacistické okupace vyšetřovaná a zatčena, Annu Letenskou bohužel postihl ten nejhorší trest, jímž byla poprava. Po osvobození se zase snažili vyrovnat s proměnou republiky na socialistickou, na které se ovšem někteří podstatně podíleli. Další okupace, tentokrát sovětské, se dožilo jen pár posledních zástupců této generace, kteří ale záhy na konci 60. a na začátku 70. let umírají.³⁸⁴

³⁸⁴ ČERNÝ, František. *Měnivá tvář divadla, aneb, Dvě století s pražskými herci*. Praha: 1978, Mladá fronta, s. 217-218.

SUMMARY

This diploma thesis deals with the life and artistic contribution of the Czech drama and film actor František Kreuzmann Sr., who created hundreds of diverse characters in theater and film. This talented actor belonged to one of the strongest acting generations of the Czechoslovak film and theater acting. It was a generation that experienced the monarchist Austria-Hungary, the democratic First Republic, the Nazi occupation, the freezing 1950s and most of them even the so-called "melting period". During their lives, these actors had to face constant changes, and many of them found themselves in extreme situations several times. Even František Kreuzmann Sr. did not avoid the turbulent events of the 20th century. During his life, he played countless theatrical roles and over 130 film roles. Among his numerous theatrical careers, we can mention, for example, the role of Smerdakov in Dostoevsky's play *The Brothers Karamazov* or the role of Tartuff in Molière's comedy of the same name. He will remain in the awareness of Czech audiences as a representative of rather negative roles, especially as a strict German and Latin teacher in the film *Škola základ života* (1938). He inherited his acting talent from his father and passed it on to his descendants. This native Pilsnerer played mostly negative roles, the roles of insensitiv characters of intrigues, mean and crooked characters. However, in his personal life, he was described by many as a nice and kind person with a sense of humor.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Seznam literatura

BARTOŠEK, Luboš. *Dějiny československé kinematografie II. Zvukový film 1930–1945. Část 2*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

BARTOŠEK, Luboš. *Náš film (Kapitoly z dějin 1896-1945)*. Praha: Mladá fronta, 1985, ISBN 23-004-85.

BARTOŠEK, Luboš; BARTOŠKOVÁ, Šárka. *Filmové profily 2: Díl 2. Českoslovenští filmoví herci*. Ostrava: Československý filmový ústav, 1990, ISBN 59-029-87.

BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0619-4.

BENEŠ, Svatopluk. *Být hercem*. Praha: Melantrich, 1992, ISBN 80-7023-118-1.

BEZOUŠKA, Bohumil. *Adaptace není legrace (dnes šnajdrujeme)*. Praha: Melantrich, 1981, ISBN 32-018-81.

BODOVÁ, Marie; BURIAN, Emil František; KALNÝ, Jan. *Paměti Marie Svobodové*. Praha: Orbis, 1953, ISBN NEUVEDENO.

BRACH, Stanislav; WOLF, Rudolf; JEŠÁTKO, Karel. *Barrandov - město divů*. Praha: Orbis, 1961, ISBN NEUVEDENO.

BROUSEK, Otakar; FIŠER, Stanislav; PRACHAŘ, Ilja a kol. *5 hereckých dramát*. Řitka: Daranus, 2009, ISBN 978-80-86983-71-4.

BROŽ, Josef. *Aféry Anduly Sedláčkové*. Praha: Petrklíč, 2008, ISBN 978-80-7229-204-2.

ČEPELÁK, Václav. *Dějiny Plzně II., Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967.

ČERNÝ, František. *Měnivá tvář divadla, aneb, Dvě století s pražskými herci*. Praha: 1978, Mladá fronta.

DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Bratři Karamazovi román ve čtyřech částech s epilogem*. Praha: Henning Franzen, 1928.

DUFKOVÁ, Eugenie. *Almanach Státního divadla v Brně 1884-1974 2. [část]. Soupis repertoáru českého divadla v Brně*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1974.

EMMERT, František. *Průvodce českými dějinami 20. století*. Brno-Královo pole: Clio, 2012, ISBN 978-80-905081-0-1.

FASORA, Lukáš; MALÍŘ, Jiří. *Dějiny Brna 4 - Modernizace města 1790-1918*. Brno: Archiv města Brna, 2020, ISBN 978-80-86736-62-4.

- FIALA, Miloš. *Martin Frič - Muž, který rozdával smích*. Praha: BVD, 2018, ISBN 978-80-87090-10-7.
- FIKEJZ, Miloš. *Český film - herci a herečky. I. díl, A-K*. Praha: Libri, 2006, ISBN 978-80-7277-334-3.
- FRÍDA, Myrtil; BROŽ, Jaroslav. *Historie československého filmu v obrazech 1930–1945*. Praha: Orbis, 1966, ISBN 11-011-66.
- GÖTZOVÁ, Joža. *Profily českých herců. Studie o soudobém českém divadle a herectví*. Praha: S.V.U Mánes, 1931.
- GRYM, Pavel. *Klauni v dřevácích*. Praha: Panorama, 1988, ISBN 11-116-88.
- HAVEL, Ludvík. *Český film do roku 1945*. Brno: Cerm, 1999, ISBN 80-7204-118-5.
- HEDVÁBNÝ, Zdeněk a kol. *Divadlo na Vinohradech 1907-2017*. Praha: Divadlo na Vinohradech, 1997, ISBN 80-238-2476-7.
- HLAVÁČEK, Luboš. *Nesmrtelní ve filmu umělci a umění v dílech světové kinematografie*. Praha: Orbis, 1961, ISBN NEUVEDENO.
- HLAVATÝ, Vladimír. *Monolog herce z Vinohrad*. Praha: Melantrich, 1984.
- HODROVÁ, Daniela. *Žánrový půdorys budovatelského románu*. In: *Vztahy a cíle socialistických literatur*. Praha, 1979.
- HÖGER, Karel. *Z hercova zápisníku*. 1.vyd., Praha: Melantrich, 1979, ISBN 32-016-83.
- HOŘEC, Petr. *Úsměvy paní Thálie: herci o sobě, o divadle a filmu*. Praha: Daniel, 1992, ISBN 80-900128-2-5.
- HUDECOVÁ, Dagmar; ŘEHÁČEK, Karel. *Plzeňské ženy: významné, zasloužilé i zajímavé 1840 - 1939*. Plzeň: Dimenze Az, S.r.o., 2017, ISBN 978-80-270-0948-0, nestránkováno.
- JIRAS, Pavel. *Barrandov Zlatý věk 1933-1939*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, ISBN 978-80-7451-261-2.
- KARLÍK, Karel. *Adolf Kreuzmann: Nestor českosl. dramatických umělců*. Plzeň: Knihtiskárna tiskařského družstva, 1936.
- KAŠPAR, Lukáš. *Český hraný film a filmaři za protektorátu: Propaganda, kolaborace, rezistence*. Praha, Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-347-3.
- KLIMEŠ, Ivan. *Kinematografie a stát v českých zemích 1895-1945*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2016, ISBN 978-80-7308-641-1.
- Kolektiv autorů: *Národní divadlo a jeho předchůdci*, Academia, Praha, 1988.
- KOVÁŘÍK, František. *Kudy všudy za divadlem*. Praha: Odeon, 1984, ISBN 01-016-84.

KUCHYŇKA, Václav. *Sto let českého divadla v Plzni. 1865-1965*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1965.

MALÍK, Jan. *Národní umělec Josef Skupa*. Praha: SNKLU, 1962, ISBN 01-100-62.

MĚSTSKÉ DIVADLO NA KRÁL. VINOHRADĚCH. *Čtvrtstoletí Městského divadla na Král. Vinohradech, 1907-1932 : jubilejní sborník*. Praha: Městské divadlo na Král. Vinohradech, 1932.

MYŠKOVÁ, Eva. *Rumburská vzpoura*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1978, ISBN 45-005-78.

PANZNEROVÁ, Jitka; OPĚLA, Vladimír; KLIMEŠ, Ivan a kol. *Český hraný film I./ Czech Feature Film I.: Sv. 2. 1898 - 1930*. Praha: Národní filmový archiv, 1995, ISBN 80-7004-082-3.

PROCHÁZKA, Vladimír. *Národní divadlo a jeho předchůdci*. Praha: Academia, 1988, ISBN 21-001-88.

Ročenka Kruhu sólistů Městského divadla na Královských Vinohradech. Městské divadlo na Královských Vinohradech. Kruh solistů. Praha: Kruh sólistů Městského divadla na Královských Vinohradech, 1928.

Ročenka Kruhu solistů Městských divadel pražských ... Městská divadla pražská. Kruh solistů. Praha: Kruh solistů Městských divadel pražských, 1937-1938.

SRBA, Bořivoj; DUFKOVÁ, Eugenie. *Postavy brněnského jeviště. Díl 1, 1884-1984*. Brno: Státní divadlo v Brně, 1984.

STÁTNÍ DIVADLO V BRNĚ. *Velká pochodeň : sborník k pětasedmdesátému výročí stálého českého divadla v Brně*. Brno: Státní divadlo, 1959.

SYŘÍNKOVÁ, Eliška. *Česká kinematografie v letech 1937-1945*. Plzeň, 2020. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra historie. Vedoucí práce doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

ŠKUTINA, Vladimír. *Hrdinové filmové veselohry Rozprávky s herci nad českou filmovou*. Praha: Orbis, 1958, ISBN 56/VI-3.

ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*. 1.vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1955.

VODÁK, Jindřich. *Shakespeare Kritikův breviář*. Praha: Melantrich, 1950.

ZÍTEK, O., LOULA K. *Almanach. R. 1902-1932: Městské divadlo v Plzni*. Plzeň, 1932.

ŽÁK, Jiří a kol. *Divadlo na Vinohradech 1907-2017*. Praha: XYZ, 2017, ISBN 978-80-7505-803-4.

Dobová periodika

Československá kinematografie ve světle zahraničního tisku. 1961, č.4.

Československý rozhlas a televize. 1955-1956, **23**(26).

Český směr: deník Československá strany lidové. 1935, **37**(75).

Divadelní noviny. 1960-1961, **4**(11).

Divadlo a hudba. 1942, **1**(12).

Filmové informace. 1959, **10**(7).

Kino. 1957, **12**(5).

*Kinorevue,*1936, **3**(5).

Kinorevue. 1937, **4**(19).

Kinorevue. 1938, **4**(34).

*Kinorevue,*1938, **5**(5).

*Kinorevue,*1938, **5**(14).

*Kinorevue,*1938, **5**(18).

Kinorevue. 1939, **5**(22).

Kinorevue. 1943, **10**(7).

Květy. 1970, **20**(52).

Květy. 1971, **21**(51).

Lidová demokracie. 1958, **38**(12).

Lidová demokracie. 1980, **36**(294).

Lidové noviny. 1930, **38**(242).

Lidové noviny. 1934, **42**(477).

Lidové noviny. 1936, **44**(35).

Lidové noviny. 1937, **45**(232**).

Lidové noviny. 1938, **46**(566).

Lidové noviny. 1939, **47**(541**).

Lidové noviny. 1940, **48**(534**).

Městská divadla pražská: Městské divadlo na Královských Vinohradech 1935 - 1936 : Praha :

Městská divadla pražská. [č.9 - květen].

Městská divadla pražská: Sezóna 1936 - 1937, číslo 1-16: Praha : Městská divadla pražská.

Městská divadla pražská: Sezóna 1937 - 1938, číslo 1-10: Praha : Městská divadla pražská.

Městská divadla pražská: Vinohradské divadlo 1934 – 1935. Praha : Městská divadla pražská.

Mladá fronta. 1961, **1**(4).

Národní listy. 1926, **66**(233).
Národní listy. 1928, **68**(159).
Národní listy. 1928, **68**(24).
Národní osvobození. 1934, **11**(39).
Plzeňské listy. 1902, **38**(121).
Plzeňské listy. 1906, **42**(121).
Plzeňské listy. 1908, **44**(105).
Plzeňské listy. 1910, **46**(176).
Plzeňské listy. 1910, **46**(199).
Plzeňský obzor. 1983, **1893**(1).
Plzeňský obzor. 1893, **1893**(98).
Plzeňský obzor. 1897, **1897**(95).
Práce. 1960, **16**(247).
Rozkvět, Divadlo. 1927, **20**(45).
Rozpravy Aventina: Měsíční list pro kulturu, umění, kritiku a zvláště literaturu. 1930-1931, **6**(26).
Světobzor: světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení. 1939, **39**(23).
Svobodné slovo. 1955, **11**(243).
Tribuna. 1928, **10**(35).
Tribuna. 1928, **10**(62).
Večer: lidový deník. 1927, **14**(221).
Večer: lidový deník. 1929, **16**(237).
Večer: lidový deník. 1930, **17**(140).
Večer: lidový deník. 1930, **17**(59).
Večer: lidový deník. 1931, **18**(137).
Večer: lidový deník, 1932, **19**(235).
Večer: lidová deník. 1933, **20**(17).
Večer: lidový deník. 1934, **21**(240).
Večer: lidový deník. 1934, **21**(265).
Večer: lidový deník. 1934, **21**(59).
Večer: lidový deník. 1935, **22**(238).
Večer: lidový deník. 1935, **22**(276).

Večer: lidový deník. 1937, **24**(227).

Večer: lidová deník. 1939, **26**(48).

Večer: lidový deník. 1940, **27**(63).

Internetové zdroje

Alena Kreuzmannová. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4743/alena-kreuzmannova>.

Alena Kreuzmannová. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z:

<https://www.csfd.cz/tvurce/1234-alena-kreuzmannova/prehled/>.

Alena Kreuzmannová. In: Dabingforum.cz. [online], Copyright © 2000, 2002, 2005, 2007 phpBB Group [cit. 10.04.2022]. Dostupné z:

<https://dabingforum.cz/viewtopic.php?f=32&t=8852>.

Anna Kreuzmannová, In: ČSFD.cz [online]. Copyright © 2001-2022 [cit. 16.06.2022].

Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1235-anna-kreuzmannova/prehled/>.

Archiv města Plzeň, ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNI GYMNASIUM V PLZNI, Hlavní katalog 1911—1912, sign.15d44. Dostupné na:

<https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=10485c25094b4f1b9322599bdd097c7e&scan=343#scan343>.

Archiv města Plzeň, OBCHODNÍ AKADEMIE V PLZNI, Katalog 1912—1913 roč. I.B, sign. 11a102. Dostupné na:

<https://digiarchiv.plzen.eu/vademecum/permalink?xid=f95512bd3df64bd8acb4a1c1186a4d5a&scan=9#scan9>.

ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Adolf Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW:

https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=844.

ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Anna Kodýmová* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW:

https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=845.

ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Anna Kodýmová* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW:

https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=845.

ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na

WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=842.

ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Ladislav Kodým* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW:

https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=3576.

ARCHIV MĚSTA PLZEŇ. *Pavel Švanda ze Semčic st.* [online]. [cit. 14.6.2022]. Dostupný na WWW: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=1503.

ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9030>.

ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Luisa* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=7838>.

ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Počátky českého divadla v Brně a NdB do r. 1945* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/pocatky-ceskeho-divadla-v-brne-ndb-do-r-1945>.

ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Prodaná nevěsta* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=7824>.

ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Valerie Zavadilová* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=person&a=detail&id=9019>.

ARCHIV NÁRODNÍ DIVADLO BRNO. *Zpěvohra - Počátky zpěvohry* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupný na WWW: <http://stary.ndbrno.cz/o-divadle/online-archiv/zpevohra>.

BIČÍKOVÁ, Magdalena. *Švandovo divadlo slaví 140 let. Navazuje na tradici a chystá novinky* [online]. [cit. 15.6.2022]. Dostupný na WWW: <https://mistnikultura.cz/svandovo-divadlo-slavi-140-let-navazuje-na-tradici-a-chysta-novinky>.

DJKT. *Historie* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie>.

DJKT. *Historie divadelnictví v Plzni* [online]. [cit. 2.2.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.djkt.eu/historie-divadelnictvi-v-plzni>.

Felix Le Breux — Lidé — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © Česká televize 1996 [cit. 11.04.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/felix-le-breux/>.

Felix Le Breux. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/22513-felix-le-breux/prehled/>.

Film *Lucerna*. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit.21.3. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/204760-jizdni-hlidka/recenze/>.

Film *O ševci Matoušovi*. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit.21.3. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/221010-o-sevci-matousovi/prehled/>.

Film *Předtucha*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.4.2022]. Dostupné na:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395984/predtucha>.

Film *Rozina sebranec*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.3.2022].

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396007/rozina-sebranec>.

Film *Soud boží*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.3.2022]. Dostupné na:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395816/soud-bozi>.

Film *Šťastnou cestu*. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 11.3.2022]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395978/stastnou-cestu>.

František Kreuzmann. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/75624/frantisek-kreuzmann>.

František Kreuzmann. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z:

<https://www.csfd.cz/tvurce/36815-frantisek-kreuzmann/prehled/>.

František Kreuzmann. In: i-divadlo.cz [online], © 2003-2022 [cit. 9. 6. 2022]. Dostupné z:

<https://www.i-divadlo.cz/profily/frantisek-kreuzmann>.

INTERNETOVÁ ENCYKLOPEDIE DĚJINY BRNA. *František Kreuzmann* [online]. [cit. 22.4.2022]. Dostupné na: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=24050.

LANGŠÁDLOVÁ, Eva. *Čeští herci žádají o milost pro Jiřinu Štěpničkovou* [online]. [cit. 10.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2019-06/udalosti.html>.

Lucerna. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 23.3.2022]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395831/lucerna>.

MALINOVÁ, Helena. *Zdeněk Brynych (1927-1985)* [online]. [cit. 7.4.2022]. Dostupný na WWW: <https://nfa.cz/wp-content/uploads/2014/12/Brynych-Zbyn%C4%9Bk.pdf>.

Národní Filmový Archiv. *Filosofská historie* [online]. [cit. 7.3.2022]. Dostupný na WWW:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395782/filosofska-historie>.

Národní Filmový Archiv. *Panensví* [online]. [cit. 7.3.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395764/panensvi>.

Národní Filmový Archiv. *Škola základ života* [online]. [cit. 7.3.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395825/skola-zaklad-zivota>.

NĚMEC, Václav a BAREK, David. Hospodářská krize v Československu. In: *Dějepis.com* [online]. [cit. 11.6.2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/hospodarska-krize-v-ceskoslovensku/>.

PAULUSOVÁ, Zuzana. *Městské divadlo: Zápletka téměř operetní* [online]. [cit. 17.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2013-09/historie.html>.

Státní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30072221/plzen-136_0630-z?x=122&y=327&w=555&h=290.

Státní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30067260/plzen-076_2060-n?x=57&y=60&w=614&h=325.

Státní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik západních Čech, č.f. 10014, Dostupné na: https://www.portafontium.eu/iipimage/30072740/plzen-140_2490-z?x=358&y=183&w=425&h=222.

STROUHALOVÁ, Štěpánka. *Práce a vztah nejdou dohromady* [online]. [cit. 17.6.2022]. Dostupný na WWW: https://www.lidovky.cz/domov/prace-a-vztah-nejdou-dohromady.A090815_000088_In_noviny_sko.

SUCHÝ, Ondřej. *Známí - neznámí: Anna Kreuzmannová 1899 - 1994* [online]. [cit. 29.8.2021]. Dostupný na WWW: <http://www.semanovice.cz/index.php?page=030&lang=cz&dt=1194&kt=4&psy=1789.5999755859375>.

ŠORMOVÁ, Eva. *Divadlo na Vinohradech* [online]. [cit. 8.6.2022]. Dostupný na WWW: http://encyklopedie.idu.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1387:divadlo-na-vinohradech&catid=82&lang=cs&Itemid=108.

TRNEČKOVÁ, Markéta a kol. *Prozatímní divadlo vzniklo před 150 lety* [online]. [cit. 15.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://muzeum3000.nm.cz/clanek/prozatimni-divadlo-vzniklo-pred-150-lety>.

VANĚK, Miroslav. *Yvona Kreuzmannová* [online]. [cit. 17.6.2022]. Dostupný na WWW: <http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/kreuzmannova-yvona/>.

Seznam pramenů

Archiv Kanceláře presidenta republiky, fond Jiřina Štěpničková, herečka - trestní záležitosti: udělení milosti v 25 trestích případech: Jiřina Samcová roz. Štěpničková, č.f. 2220, sign. T 3789/54, 1954, karton 96.

Archiv města Plzeň, fond Městské divadlo v Plzni, Divadelní plakáty 1918-1919, inv. č. Pl.18.

Archiv města Plzeň, fond Městské divadlo v Plzni, Divadelní plakáty 1920-1921, inv. č. Pl.19.

Archiv města Plzeň, fond Městské divadlo v Plzni, Divadelní plakáty 1922-1923, inv. č. Pl.20.

Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Alena Kreuzmannová, inv. č. XV. Personalía, karton 760.

Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XIV. Vzpomínky, karton 760.

Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. IX. Personalía, karton 760.

Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. X. prof. J. Skupa, karton 760.

Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, Anna Kreuzmannová, inv. č. XI. Životní jubilea, kritiky A. Kreuzmannové, karton 760.

Archiv města Plzeň, fond Rodina Adolfa Kreuzmanna, 1879-1983, František Kreuzmann, inv. č. VII. Personalía, karton 760.

Archiv Národního divadla, fond František Kreuzmann. inv. č. P524.

Filmy a dokumenty

Dobrák v rolích zlosynů [TV dokument], Režie J. Strnad, Československo, ČST, 1960.

Dobru, pravdě, kráse: Bohatýrský věk (1907–1919) [dokumentární pořad], Režie Pavel Jandourek, scénář Pavel Jandourek, Česká republika, Česká televize, 2017.

Filosofská historie [film]. Režie Otakar Vávra. Československo. 1937.

Hledání ztraceného času: *Dokumenty o českém divadle*. [dokumentární pořad], Režie Pavel Vantuch, scénář: Karel Čáslavský, Česká republika, Česká televize, 1996.

Kavárnička dříve narozených [TV pořad], Režie Petr ŠAMÁNEK a Alois MÜLLER, scénář: Ondřej SUCHÝ, Československo, ČST Ostrava, 1990.

Národní divadlo: Mýtus a realita, Divadlo sobě, divadlo národu [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

Národní divadlo: Mýtus a realita, Hrát, či nehrát? [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

Národní divadlo: Mýtus a realita, Na ostrově jménem Československo [dokumentární pořad], Režie Aleš KIŠIL, scénář: Aleš KIŠIL a Veronika KORČÁKOVÁ-SOBKOVÁ, Česká republika, Česká televize, 2019.

Neobyčejné životy: Jiřina Jirásková [dokumentární pořad], Režie Jiří Strach, Scénář Jiří Strach, Česká republika, Česká televize, 2009.

O ševci Matoušovi [film]. Režie Miroslav Cíkan. Československo. 1948.

Škola základ života [film]. Režie Martin Frič. Československo. 1938.

V. V. Štech vypravuje a vzpomíná, O Praze [dokumentární pořad], Režie Miroslav LANG, ČSSR, Československá televize, 1965.

Zvukové zdroje

KOKEŠOVÁ, Iva, KREUZMANN, František. *Náš host: Už 23 let je u Kašparů František Kreuzmann ml., pokračovatel slavného divadelního rodu* [rozhlasový pořad]. ČRo, 30.6. 2015.

ROSÁK, Jan, KREUZMANN, František. *Tandem Jana Rosáka: Herec František Kreuzmann: Moje rodina byla plná umělců; už od pradědy* [rozhlasový pořad]. ČRo, 13.2. 2015.

ROSÁK, Jan, KREUZMANNOVÁ, Yvonna. *Tandem Jana Rosáka: Yvona Kreuzmannová - umělecká ředitelka projektu Plzeň 2015 a ředitelka mezinárodního festivalu Tanec Praha* [rozhlasový dokument]. ČRo, 23.11. 2011.

SOPROVÁ, Jana. *Diktátor nebo umělec? Příběhy slavných: Karel Hugo Hilar*. [rozhlasový dokument]. ČRo 2, 13.7. 2018.

SEZNAM PŘÍLOH

Obrázek 1: Portrét Adolfa Kreuzmanna	III
Obrázek 2: Adolf Kreuzmann v roli Valenty v představení Naši furianti	III
Obrázek 3: Ulice Kreuzmannova, Plzeň.....	VI
Obrázek 4: Anna Kreuzmannová a Josef Skupa s loutkami Máničky, Hurvínka a Spejbla.....	VI
Obrázek 5: Anna Kreuzmannová	V
Obrázek 6: Vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1907-1908	V
Obrázek 7: Vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1908-1909.....	VI
Obrázek 8: Vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1909-1910.....	VI
Obrázek 9: Vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1910-1911.....	VII
Obrázek 10: Vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1911-1912.....	VII
Obrázek 11: Vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1912-1913.....	VIII
Obrázek 12: Mladý František Kreuzmann	VIII
Obrázek 13: Bydliště Františka Kreuzmanna, Husova č. 786, Plzeň	IX
Obrázek 14: Bydliště Františka Kreuzmanna, Skrétova 977/13, Plzeň.....	IX
Obrázek 15: Bydliště Františka Kreuzmanna, Skrétova 1035/17, Plzeň.....	X
Obrázek 16: Rudolf Deyl st., Adolf Kreuzmann, František Kreuzmann a Gustav Hilmar	X
Obrázek 17: František Kreuzmann a „divadelní jedenáctka“	XI
Obrázek 18: František Kreuzmann (Tartuffe).....	XI
Obrázek 19: František Kreuzmann (Tarelkin).....	XII
Obrázek 20: František Kreuzmann (Timon Athénský)	XII
Obrázek 21: František Kreuzmann (Smerďakov)	XIII
Obrázek 22: František Kreuzmann a Blažena Holišová v inscenaci Půlnoční mše	XIII
Obrázek 23: Žádost o milost pro Jiřinu Štěpničkovou I. část	XIV
Obrázek 24: Žádost o milost pro Jiřinu Štěpničkovou II. část	XIV
Obrázek 25: Bydliště Františka Kreuzmanna, Jagelonská č.20, Praha	XV
Obrázek 26: Alena Kreuzmannová a Jaroslav Mareš ve filmu <i>Léto</i> (1948)	XV
Obrázek 27: Alena Kreuzmannová	XVI
Obrázek 28: František Kreuzmann ml. v roli poručíka Jiřího Ráže.....	XVI
Obrázek 29: František Kreuzmann ml.	XVII
Obrázek 30: František Kreuzmann a Ladislav Pešek ve filmu <i>Škola základ života</i> (1938)	XVII
Obrázek 31: František Kreuzmann s režisérem Václavem Binovcem	XVIII
Obrázek 32: František Kreuzmann v roli důchodce Hanouska	XVIII
Obrázek 33: Úmrtní oznámení Františka Kreuzmanna	XIX
Obrázek 34: Rodinná hrobka Kreuzmannů v Plzni	XIX

Obrázek 35: František Kreuzmann, František Smolík a Zdeněk Štěpánek	XX
Obrázek 36: František Kreuzmann, Anna Kreuzmannová, Alena Kreuzmannová, manželka Valerie Zavadilová a Felix Le Breux	XX
Tabulka 1: Filmografie Františka Kreuzmanna st.	XXI

PŘÍLOHY

Obrázek 1: portrét Adolfa Kreuzmanna
fotografie autorky (2022), Archiv města Plzeň

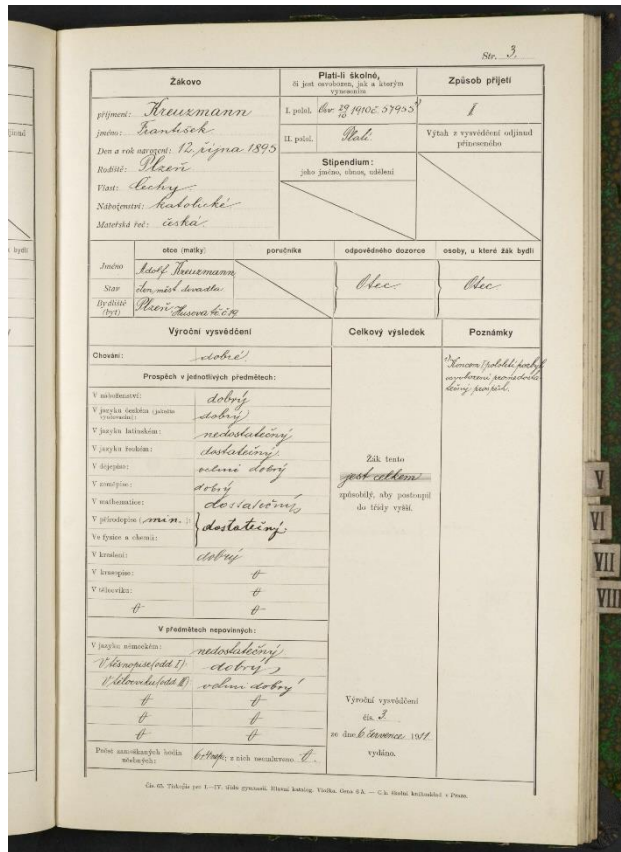
Obrázek 2: Adolf Kreuzmann v roli Valenty v představení Naši furianti
fotografie autorky (2022), Archiv města Plzeň

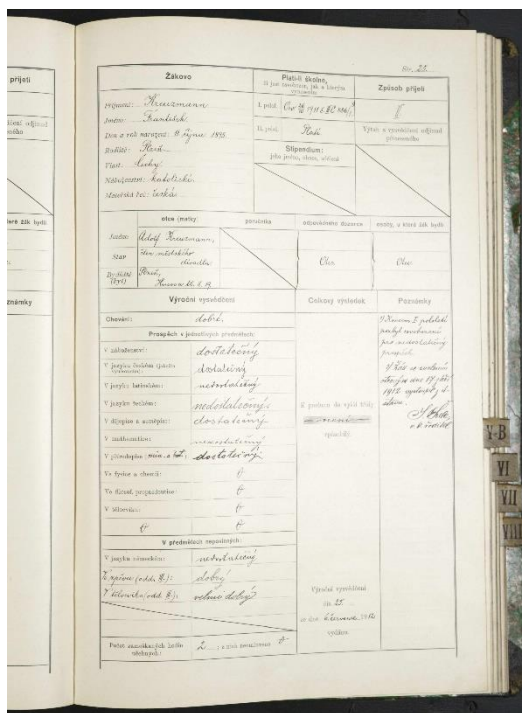
Obrázek 3: ulice Kreuzmannova, Plzeň
fotografie autorky (2022)

Obrázek 4: Anna Kreuzmannová a Josef Skupa s loutkami Máničky, Hurvínka a Spejbla
fotografie autorky (2022), Archiv města Plzeň

Obrázek 9: vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1910-1911
sken, Archiv města Plzeň

Obrázek 10: vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1911-1912
sken, Archiv města Plzeň

Str. 6

Žákovo	Přelíčil žák školou že od uč. učebni a školní výstavu		Jak da třídy žák přelí
	I. pololetí	II. pololetí	
Jméno: <i>Kreuzmann</i>	<i>dob.</i>		<i>F. K. - 1. gymnazium</i>
Jarce: <i>Karel, 12</i>			<i>Plzeň</i>
Den a rok jeho narození: <i>11. srpna 1893</i>	Má-li stipendium jaké jméno, čísla učeb.		Vyšel z vyučovacího ústavu převzetím
Jeho učitel: <i>Karel</i>			
Vlast: <i>Česko</i>			
Národnost: <i>Německo-česko</i>			
Matčina věc: <i>česko</i>			
	učebno (matčina)	poručitelova	K učeb. a škol. tak byli
Jména	<i>Kreuzmann</i>		
Matka jmen	<i>Kreuzmann</i>		<i>otec</i>
Bydliště	<i>Plzeň, Dvůrka 13, 1. p.</i>		
	I. pololetí	II. pololetí	Poznámky
Třída vyučovací:	<i>česko</i>		<i>česko, německo, slovensko</i>
Matčina učebna:	<i>česko</i>		<i>česko, německo, slovensko</i>
Přelíčil:	<i>česko</i>		<i>česko</i>
Přehled v jednotlivých předmětech:			
V českých předmětech	<i>nedostatečný</i>		<i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i> <i>česko, německo, slovensko</i>
V dějepise	<i>dobry</i>		
V matematice	<i>dobry</i>		
V ústřední vědě	<i>dobry</i>		
V zeměpisu, přírodovědě a občanské	<i>dobry</i>		
V dějepise, občanské a občanské	<i>dobry</i>		
V přírodovědě	<i>dobry</i>		
V fyzice	<i>dobry</i>		
V jazyce česko	<i>dobry</i>		
V jazyce německé	<i>dobry</i>		
V jazyce slovenské	<i>dobry</i>		
V jazyce			
V kreslení	<i>dobry</i>		
V hudební	<i>nedostatečný</i>		
V tělesné			
Všechny předměty použ.	<i>česko</i>		
Počet vyučovacího hodin v učeb.	<i>2</i>	<i>2</i>	
Vyučovací výdaje	<i>18. listopad 1913</i>		

Obrázek 11: vysvědčení Františka Kreuzmanna, školní rok 1912-1913
sken, Archiv města Plzeň

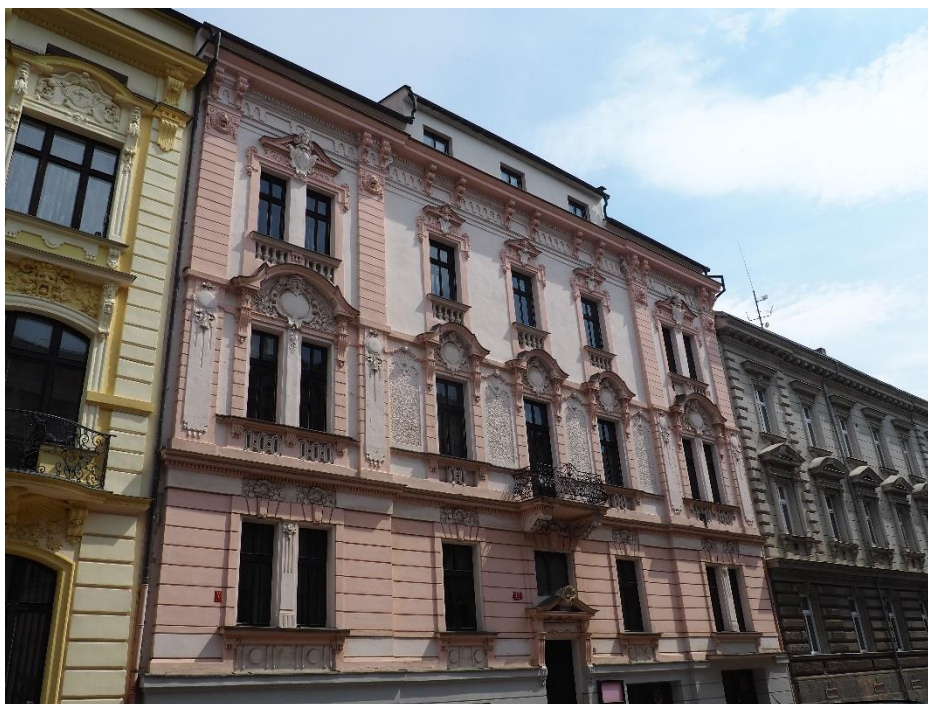
Obrázek 12: mladý František Kreuzmann
fotografie autorky (2022), Archiv města Plzeň

Obrázek 13: bydlíště Františka Kreuzmanna, Husova č. 786, Plzeň
fotografie autorky (2022)

Obrázek 14: bydlíště Františka Kreuzmanna, Skrétova 977/13, Plzeň
fotografie autorky (2022)

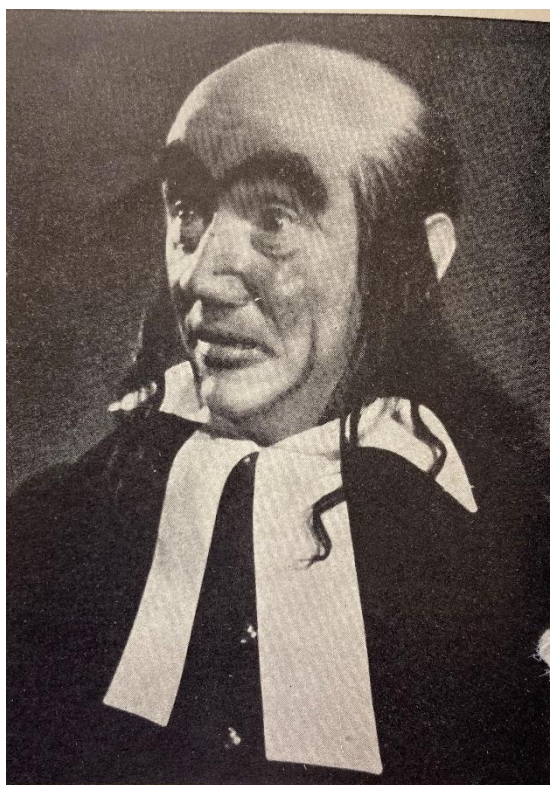
Obrázek 15: bydliště Františka Kreuzmanna, Skrétova 1035/17, Plzeň
fotografie autorky (2022)

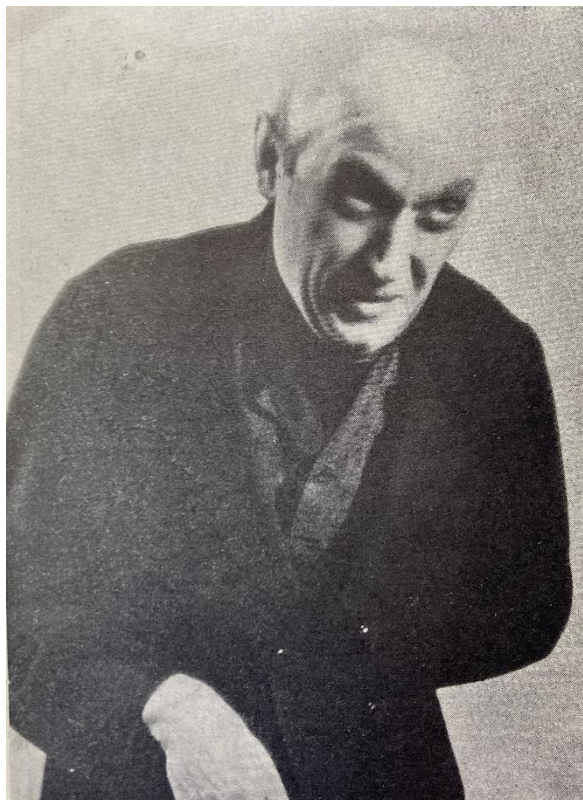
Obrázek 16: zleva: Rudolf Deyl st., Adolf Kreuzmann, František Kreuzmann a Gustav Hilmar
fotografie autorky (2022), Archiv města Plzeň

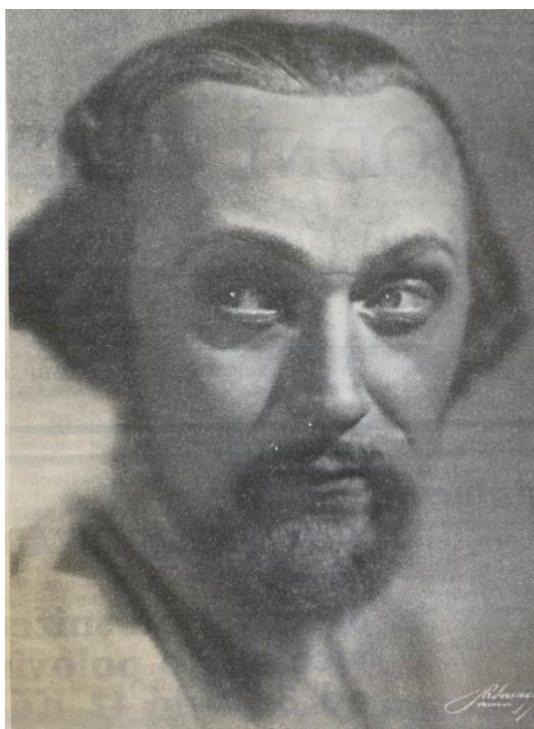
Obrázek 17: František Kreuzmann a „divadelní jedenáctka“
fotografie autorky (2022), Archiv města Plzeň

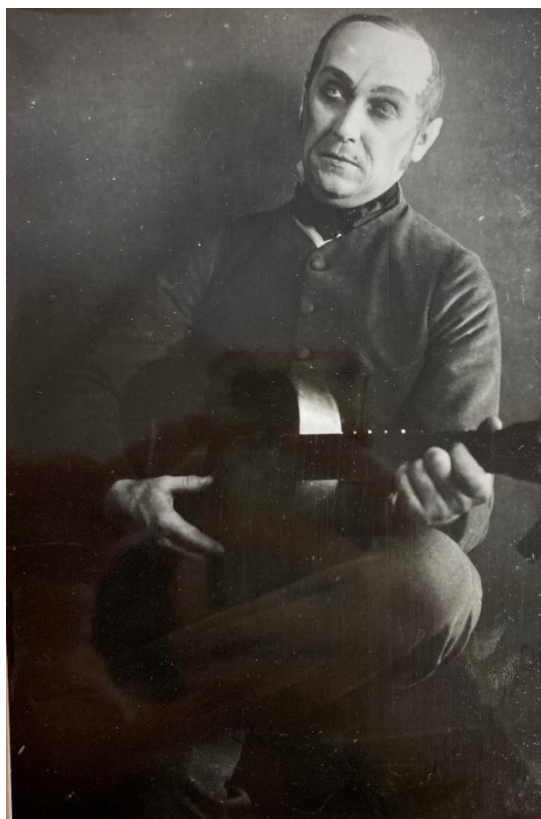
Obrázek 18: František Kreuzmann (Tartuffe)
Fotografie autorky (2022), Historické muzeum – Divadelní oddělení

Obrázek 19: František Kreuzmann (Tarelkin)
Fotografie autorky (2022), Historické muzeum – Divadelní oddělení

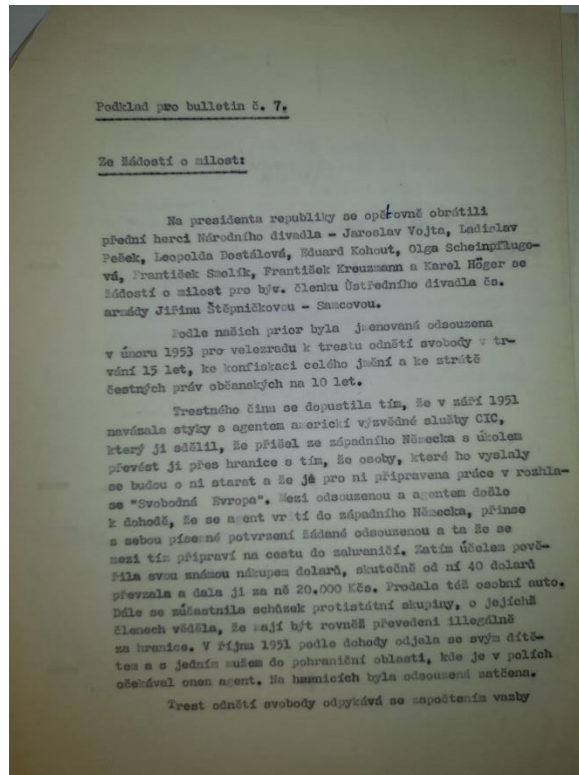
Obrázek 20: František Kreuzmann (Timon Athénský)
Fotografie autorky (2022), Historické muzeum – Divadelní oddělení

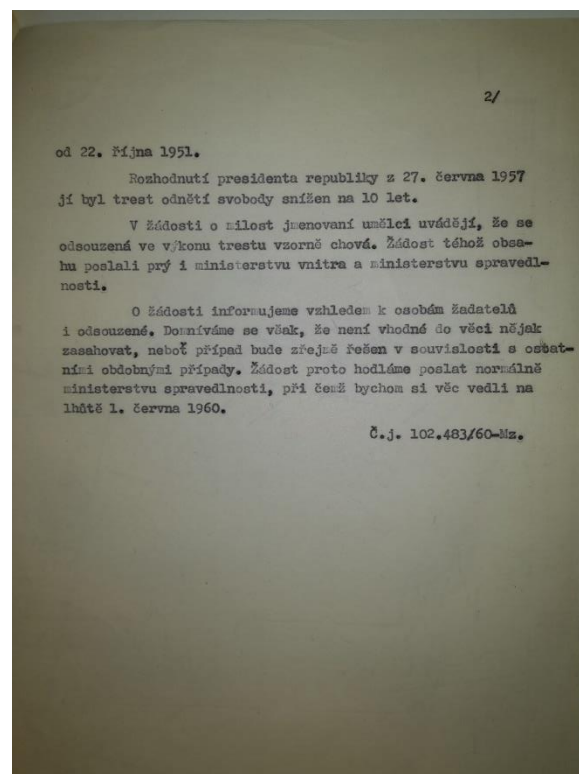
Obrázek 21: František Kreuzmann (Smerďakov)
Fotografie autorky (2022), Historické muzeum – Divadelní oddělení

Obrázek 22: František Kreuzmann a Blažena Holišová v inscenaci Půlnoční mše
Fotografie z divadelní hry Půlnoční mše, Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/fotografie/22527/umelec/2360>

Obrázek 23: Žádost o milost pro Jiřinu Štěpničkovou I. část sken, Archiv Kanceláře prezidenta republiky

Obrázek 24: Žádost o milost pro Jiřinu Štěpničkovou II. část sken, Archiv Kanceláře prezidenta republiky

Obrázek 25: bydliště Františka Kreuzmanna, Jagelonská č.20, Praha
fotografie autorky (2022)

Obrázek 26: Alena Kreuzmannová a Jaroslav Mareš ve filmu *Léto* (1948)
fotografie z filmu *Léto* (1948), Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/9519-let/galerie/>

Obrázek 27: Alena Kreuzmannová
fotografie, Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/20017-alena-kreuzmannova.html>

Obrázek 28: František Kreuzmann ml. v roli poručíka Jiřího Ráže
fotografie ze seriálu *Chlapci a chlapi* (1988), Dostupné z: <https://nasregion.cz/10-zajimavosti-o-serialu-chlapci-a-chlapi-vite-kde-vsude-se-natacelo-64924/>

Obrázek 29: František Kreuzmann ml.

fotografie Františka Kreuzmanna ml., Dostupné z: <https://www.mujozhlas.cz/nas-host/uz-23-let-je-u-kasparu-frantisek-kreuzmann-ml-pokracovatel-slavneho-divadelniho-rodu>

Obrázek 30: František Kreuzmann a Ladislav Pešek ve filmu *Škola základ života* (1938)
fotografie z filmu *Škola základ života* (1938)

Obrázek 31: František Kreuzmann s režisérem Václavem Binovcem
fotografie z natáčení filmu *Jarka a Věra* (1935)

Obrázek 32: František Kreuzmann v roli důchodce Hanouska
fotografie z filmu *Pět z miliónu* (1960), Dostupné z:
<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396366/pet-z-milionu>

Obrázek 33: Úmrtní oznámení Františka Kreuzmanna
fotografie autorky (2022), Archiv Národního divadla

Obrázek 34: rodinná hrobka Kreuzmannů v Plzni
fotografie autorky (2022)

Obrázek 35: zleva: František Kreuzmann, František Smolík a Zdeněk Štěpánek
fotografie autorky (2022), Archiv Národního divadla

Obrázek 36: zleva: František Kreuzmann, Anna Kreuzmannová, Alena Kreuzmannová,
manželka Valerie Zavadilová a Felix Le Breux
fotografie autorky (2022), Archiv Národního divadla

Tabulka 1: Filmografie Františka Kreuzmanna st.

 - filmy zhlédnuté autorkou

(Tabulka filmů byla převážně sestavena pomocí filmového databáze Filmového archivu³⁸⁵ a internetové filmové databáze ČSFD³⁸⁶, případné výjimky jsou uvedeny u jednotlivých údajů.)

Název filmu/rok výroby	Žánr	Režisér	Role	
<u>Román hloupého Honzy (1926)</u>	<i>Drama</i>	<i>František Hlavatý</i>	surový dělník Jadrný	
<u>Takový je život (1929)</u>	<i>Drama</i>	<i>Carl Junghans</i>	ředitel salonu krásy	
<u>Obrácení Ferdyše Pištory (1931)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Josef Koldíček</i>	kapitán Armády spásy prof. Kostelka	
<u>Anton Špelec, ostrostřelec (1932)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	tulák	
<u>Pobočník Jeho Výsosti (1933)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	šikovatel Pačes	
<u>Revizor (1933)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	major ve výslužbě	
<u>Mazlíček (1934)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	Pospíšil	
<u>Na růžích ustláno (1934)</u>	<i>Komedie/Hudební</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	aranžér	
<u>Rozpustilá noc (1934)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladimír Majer</i>	policejní komisař	
<u>Žena, která ví, co chce (1934)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Václav Binovec</i>	režisér	
<u>Ať žije nebožtík (1935)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	JUDr. Liška	
<u>Jedna z milionu (1935)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladimír Slavinský</i>	harmonikář Jarda Vyskočil	
<u>Barbora řadí (1935)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	herec ve varieté/číšník	
<u>Osudná chvíle (1935)</u>	<i>Drama/Romantický</i>	<i>Václav Kubásek</i>	prokurista Reich	
<u>Milan Rastislav Štefánek (1935)</u>	<i>Životopisný/Drama</i>	<i>Jan Svíták</i>	legionář vyloučený z legií	
<u>Komediantská princezna (1936)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	zprostředkovatel Liška	
<u>Vzdušné torpédo 48 (1936)</u>	<i>Drama/Dobrodružný/Krimi/Psychologický</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	strážník	
<u>Sextánka (1936)</u>	<i>Drama/Romantický</i>	<i>Svatopluk Innemann</i>	profesor Bernard	
<u>Jízdní hlídka (1936)</u>	<i>Drama/Válečný</i>	<i>Václav Binovec</i>	legionář střelec Jaroslav Saidl, zedník	

³⁸⁵ František Kreuzmann. Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu [online]. © NFA 2018 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/75624/frantisek-kreuzmann>.

³⁸⁶ František Kreuzmann. In: ČSFD [online], © 2001-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/4792-frantisek-kreuzmann-st/prehled/>.

<u>Náše XI. (1936)</u>	<i>Komedie/Sportovní</i>	<i>Václav Binovec</i>	tajemník S.K. Plzeň Vojtěch Vaněk	
<u>Páter Vojtěch (1936)</u>	<i>Drama</i>	<i>Martin Frič</i>	tulák Václav Novotný	
<u>Armádní dvojčata (1937)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Jiří Slaviček</i>	Josef Weber, rakouský důstojník v. v.	
<u>Lízin let do nebe (1937)</u>	<i>Romantický / Drama</i>	<i>Václav Binovec</i>	radní Plichta	
<u>Naši furianti (1937)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladislav Vančura</i>	radní a včelař Šmejkal	
<u>Lidé pod horami (1937)</u>	<i>Drama</i>	<i>Václav Wasserman</i>	mlynář Jan Brychta	
<u>Harmonika (1937)</u>	<i>Drama</i>	<i>Ladislav Brom</i>	Ferdl, Frantův kumpán	
<u>Advokátka Věra (1937)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	první klient advokátky Věry	
<u>Karel Hynek Mácha (1937)</u>	<i>Drama / Životopisný</i>	<i>Zet Molas</i>	Josef Kajetán Tyl	
<u>Poručík Alexander Rjepkin (1937)</u>	<i>Drama/Válečný</i>	<i>Václav Binovec</i>	nadporučík Liška	
<u>Batalion (1937)</u>	<i>Drama</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	zloděj psů Beznoska	
<u>Panensví (1937)</u>	<i>Drama/Psychologický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	Hanin otčím	
<u>Filosofská historie (1937)</u>	<i>Drama/Romantický/Vá lečný</i>	<i>Otakar Vávra</i>	katecheta	
<u>Vyděrač (1937)</u>	<i>Drama</i>	<i>Ladislav Brom</i>	advokát JUDr. Piroh	
<u>Třetí zvonění (1938)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Jan Svíták</i>	dobrodruh Zikmund Pilc, alias Rudolf Bublich	
<u>Krok do tmy (1938)</u>	<i>Komedie / Krimi</i>	<i>Martin Frič</i>	sluha u Hallera Josef	
<u>Boží mlýny (1938)</u>	<i>Drama</i>	<i>Václav Wasserman</i>	soudce	
<u>Včera neděle byla (1938)</u>	<i>Drama / Romantický</i>	<i>Walter Schorsch</i>	inženýr ve stavební kanceláři	
<u>Panenka (1938)</u>	<i>Komedie / Sci-Fi</i>	<i>Robert Land</i>	podvodník James Robber alias Petr Dostál	
<u>Svět kde se žebra (1938)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	kancelářský sluha Alois Řeřicha	
<u>Lucerna (1938)</u>	<i>Pohádka / Fantasy / Komedie / Historický</i>	<i>Karel Lamač</i>	Franc	
<u>Cestou křížovou (1938)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jiří Slaviček</i>	pijan Vachuda, Hančin otec	
<u>Vandiny trampoty (1938)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	prokurista Malý	
<u>Cech panen kutnohorských (1938)</u>	<i>Komedie / Historický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	hofmistr Felix z Hasenburka	

<u>Bláhové děvče (1938)</u>	<i>Romantický</i>	<i>Václav Binovec</i>	ředitel továrny Iron Pavlát
<u>Pán a sluha (1938)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Walter Schorsch</i>	pokladní v záložně
<u>Neporažená armáda (1938)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jan Bor</i>	kapitán, profesor balistiky na akademii
<u>Jarka a Věra (1938)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Václav Binovec</i>	ministerský rada František Pšenička
<u>Škola základ života (1938)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	profesor latiny Lejsal, třídní septimy
<u>Zborov (1938)</u>	<i>Drama / Válečný</i>	<i>Jan Alfréd Holman, Jiří Slaviček</i>	Halama, rakouský voják, později čs. dobrovolník
<u>Soud boží (1939)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jiří Slaviček</i>	sedlák a hostinský Petr Vávra
<u>Muž z neznáma (1939)</u>	<i>Drama / Psychologický</i>	<i>Martin Frič</i>	Američan Bob
<u>Studujeme za školou (1939)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	velkoobchodník Josef Vichr
<u>Srdce v celofánu (1939)</u>	<i>Romantický / Drama</i>	<i>Jan Sviták</i>	holič a radní Václav Škareda
<u>Lízino štěstí (1939)</u>	<i>Romantický / Drama</i>	<i>Václav Binovec</i>	radní Plichta
<u>Děvče z předměstí anebo Všecko přijde najevo (1939)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Theodor Pištěk</i>	boháč a spekulant pán z Hejlů
<u>Ted' zas my (1939)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Čeněk Šlégl</i>	účetní v továrně Mazara
<u>Veselá bída (1939)</u>	<i>Hudební / Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	manažer Marjanovské Vormovský
<u>Dědečkem proti své vůli (1939)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladimír Slavínský</i>	personální ředitel strojírný dr.ing.Karel Chmel
<u>Humoreska (1939)</u>	<i>Drama / Romantický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	agent Forejt
<u>Dvojí život (1939)</u>	<i>Romantický / Drama</i>	<i>Václav Kubásek</i>	ředitel František Remeš
<u>Jiný vzduch (1939)</u>	<i>Drama / Romantický</i>	<i>Martin Frič</i>	herec a režisér Emil Viták
<u>Cesta do hlubin študákovy duše (1939)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	profesor tělocviku Tuřík
<u>Nevinná (1939)</u>	<i>Romantický / Drama</i>	<i>Václav Binovec</i>	Jarmilin bratr Josef
<u>Kouzelný dům (1939)</u>	<i>Drama / Psychologický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	kouzelník Caligari

<u>Ženy u benzínu (1939)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Václav Kubásek</i>	majitel benzinových pump Václav Dub
<u>Dívka v modrém (1940)</u>	<i>Komedie / Romantický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	básník alias rytíř Argnan, ctitel Blanky
<u>Za tichých nocí (1940)</u>	<i>Romantický / Drama</i>	<i>Zdeněk Gina Hašler</i>	baron Jindřich Čermák
<u>Píseň lásky (1940)</u>	<i>Drama / Romantický</i>	<i>Václav Binovec</i>	vyslanec
<u>Přítekně pana ministra (1940)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladimír Slavínský</i>	prokurista u firmy Hrubý
<u>Madla zpívá Evropě (1940)</u>	<i>Drama / Romantický / Hudební</i>	<i>Václav Binovec</i>	Madlin strýc don Ramez, dříve Václav Rameš
<u>Čekanky (1940)</u>	<i>Komedie / Romantický</i>	<i>Vladimír Borský</i>	starý hrabě
<u>Dceruška k pohledání (1940)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Václav Binovec</i>	lakýrník Zoubek
<u>Okénko do nebe (1940)</u>	<i>Komedie / Hudební</i>	<i>Zdeněk Gina Hašler</i>	filmový režisér Mojmir Slavík
<u>Pelikán má alibi (1940)</u>	<i>Komedie / Krimi</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	Dufek, Slámův společník
<u>Druhá směna (1940)</u>	<i>Drama</i>	<i>Martin Frič</i>	vyšetřující soudce
<u>Pražský flamendr (1941)</u>	<i>Drama</i>	<i>Karel Špelina</i>	hadrář Podhajský, bratr paní Vejvodové
<u>Paličova dcera (1941)</u>	<i>Drama</i>	<i>Vladimír Borský</i>	státní zástupce
<u>Z českých mlýnů (1941)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	policejní inspektor
<u>Rukavička (1941)</u>	<i>Drama / Romantický</i>	<i>Jan Alfréd Holman</i>	impresárió Ferdinand Brychta
<u>Tetička (1941)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	vzdálený příbuzný Oskar
<u>Host do domu (1942)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Zdeněk Gina Hašler</i>	majitel realitní kanceláře
<u>Šťastnou cestu (1943)</u>	<i>Drama / Psychologický / Podobenství</i>	<i>Otakar Vávra</i>	falešný hráč Pepa Hodek
<u>Mlhy na blatech (1943)</u>	<i>Drama</i>	<i>František Čáp</i>	pytlák Karhoun
<u>U pěti veverek (1944)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	podnikatel Anatol Kozel
<u>Neviděli jste Bobíka? (1944)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladimír Slavínský</i>	bankéř Sup
<u>Děvčica z Beskyd (1944)</u>	<i>Drama</i>	<i>František Čáp</i>	sedlák Vincek Kapralík
<u>Rozina sebranec (1945)</u>	<i>Historický/ Drama</i>	<i>Otakar Vávra</i>	zednický cechmistr Giovanni Karf, později Rozinin muž

<u>Nezbedný bakalář (1946)</u>	<i>Komedie/Historický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	inspektor školní a městský písař Šimon Žlutický
<u>Pancho se žení (1946)</u>	<i>Komedie/Romantický/Western</i>	<i>Rudolf Hrušínský</i>	náčelník lupičů Roberto Marasquino
<u>Nadlidé (1946)</u>	<i>Drama/Válečný</i>	<i>Václav Wasserman</i>	obchodník Bedřich Krejza
<u>Dnes neordinuji (1947)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Vladimír Slavínský</i>	pacient Blažek
<u>Týden v tichém domě (1947)</u>	<i>Komedie/Povídkový</i>	<i>Jiří Krejčík</i>	majitel domu Ferdinand Ebr
<u>O ševci Matoušovi (1948)</u>	<i>Drama / Historický</i>	<i>Miroslav Cikán</i>	kaprál Vincek Švejda
<u>Červená ještěrka (1948)</u>	<i>Komedie</i>	<i>František Sádek</i>	okresní hejtman Gustav Bendl
<u>Daleká cesta (1948)</u>	<i>Drama/Psychologický</i>	<i>Alfréd Radok</i>	domovník Šantrůček
<u>Revoluční rok 1848 (1949)</u>	<i>Drama</i>	<i>Vladimír Slavínský</i>	purkmistr Müller
<u>Pan Novák (1949)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Bořivoj Zeman</i>	prokurista Robert Pánek
<u>Zvony v rákosu (1950)</u>	<i>Drama</i>	<i>Václav Kubásek</i>	dělník Babor
<u>Přiznání (1950)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jiří Lehovec</i>	prokurista Rezek
<u>Posel úsvitu (1950)</u>	<i>Drama/Životopisný/Historický</i>	<i>Václav Krška</i>	arcibiskup Salm ze Salmů
<u>Mikoláš Aleš (1951)</u>	<i>Drama/Životopisný/Historický</i>	<i>Václav Krška</i>	nakladatel František Šimáček
<u>Mordová rokle (1951)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jiří Slaviček</i>	sedlák Václav Vojtěch
<u>Mladá léta (1952)</u>	<i>Drama/Životopisný/Historický</i>	<i>Václav Krška</i>	profesor Kodeš
<u>Plavecký mariáš (1952)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Václav Wasserman</i>	parták v lomu
<u>Slovo dělá ženu (1952)</u>	<i>Pohádka / Komedie</i>	<i>Jaroslav Mach</i>	vedoucí výroby Bertík Koudela
<u>Haškovy povídky se starého mocnářství (1952)</u>	<i>Komedie/Historický Povídkový</i>	<i>Miroslav Hubáček</i>	žalobce – povídka <i>Vzpouza trestance Šejby</i>
<u>Měsíc nad řekou (1953)</u>	<i>Drama / Poetický / Psychologický / Romantický</i>	<i>Václav Krška</i>	abiturient s páskou na oku
<u>Jestřáb kontra Hrdlička (1953)</u>	<i>Drama</i>	<i>Vladimír Borský</i>	advokát JUDr. Zamotal
<u>Kavárna na hlavní třídě (1953)</u>	<i>Krimi/Drama</i>	<i>Miroslav Hubáček</i>	vrchní číšník Soukup

<u>Ještě svatba nebyla... (1954)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Jaroslav Mach</i>	vedoucí kapely Antoš Kohút, předseda JZD	
<u>Frona (1954)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jiří Krejčík</i>	družstevník Šafrán	
<u>Cirkus bude! (1954)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Oldřich Lipský</i>	svatebčan	
<u>Jan Hus (1954)</u>	<i>Drama/Historický</i>	<i>Otakar Vávra</i>	papežský komisař děkan Václav Tiem	
<u>Nechte to na mě (1955)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Martin Frič</i>	korektor Václav Kalousek	
<u>Z mého života (1955)</u>	<i>Drama / Životopisný/Hudební</i>	<i>Václav Krška</i>	klavírista a skladatel Sigmund Goldschmidt	
<u>Jan Žižka (1955)</u>	<i>Drama / Historický/Válečný</i>	<i>Otakar Vávra</i>	staroměstský purkmistr Tomáš	
<u>Po noci den (1955)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jaroslav Mach</i>	sedlák Josef Sláma	
<u>Vzorný kinematograf Jaroslava Haška (1955)</u>	<i>Povídkový/Komedie</i>	<i>Oldřich Lipský</i>	vrchní inspektor	
<u>Oplatky (1955)</u>	<i>Studentský</i>	<i>Rudolf Granec</i>	pan rada	
<u>Dobry vojak Švejk (1956)</u>	<i>Komedie/Válečný</i>	<i>Karel Steklý</i>	Katzův věřitel	
<u>Pošťácká pohádka (1956)</u>	<i>Pohádka</i>	<i>František Filip</i>	pán na poště ³⁸⁷	
<u>Dobrodružství Toma Sawyera (1956)</u>	<i>Rodinný/Dobrodružný</i>	<i>Jan Valášek st., Hanuš Burger</i>	soudce ³⁸⁸	
<u>Podivín (1956)</u>	<i>Drama</i>	<i>Eva Sadková</i>	Husejn, ničema ^{389 390}	
<u>Rodina (1957)</u>	<i>Drama/Životopisný</i>	<i>Eva Sadková</i>	neznámá	
<u>Krvavá svatba (1957)</u>	<i>Drama</i>	<i>Eva Sadková</i>	neznámá	
<u>Mládenec madame Hussonové (1957)</u>	<i>Povídkový/Komedie</i>	<i>Jan Roháč</i>	neznámá	
<u>Klevety (1957)</u>	<i>Drama</i>	<i>František Filip</i>	neznámá	
<u>Kasaři (1958)</u>	<i>Komedie/Krimi</i>	<i>Pavel Blumenfeld</i>	kasař Kosík	
<u>Žižkovská romance (1958)</u>	<i>Drama/Romantický</i>	<i>Zdeněk Brynych</i>	číšník Helebrandt, Mirkův otec	
<u>O dvou tkalcích (1958)</u>	<i>Pohádka</i>	<i>Ludvík Ráža</i>	neznámá	
<u>Zde jsou lvi (1958)</u>	<i>Drama/Psychologický</i>	<i>Václav Krška</i>	František Palivec	
<u>Hlavní výhra (1958)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Ivo Novák</i>	vedoucí autosprávkárny	
<u>Jen jeden den (1958)</u>	<i>Krátkometrážní</i>	<i>Antonín Moskalyk</i>	neznámá	

³⁸⁷ Československý rozhlas a televise, 1955-1956, 23(38), Strana 9.

³⁸⁸ Československý rozhlas a televise, 1955-1956, 23(4), Strana 8.

³⁸⁹ Československý rozhlas a televise, 1955-1956, 23(26), Strana 9.

³⁹⁰ V pozdějším čísle, konkrétně v č.48, ve stejném ročníku 23 časopisu *Československý rozhlas a televise* je uvedeno už jen Husejn.

<u>Májové hvězdy (1959)</u>	<i>Válečný/Povídkový</i>	<i>Stanislav Rostockij</i>	řidič tramvaje	
<u>Pět z milionu (1959)</u>	<i>Povídkový</i>	<i>Zbyněk Brynych</i>	důchodce Hanousek	
<u>Sny a požáry (1959)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jiří Bělka</i>	starosta	
<u>Mordová rokle (1959)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jaroslav Novotný</i>	neznámá	
<u>Jarní hromobití (1959)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jaroslav Novotný</i>	neznámá	
<u>Český koncert (1960)</u>	<i>Komedie</i>	<i>František Filip</i>	houslista	
<u>Záhady aneb s Karlem Čapkem v soudní síni (1960)</u>	<i>Krimi</i>	<i>František Filip</i>	neznámá	
<u>Rychlík do Ostravy (1960)</u>	<i>Drama</i>	<i>Jaroslav Mach</i>	výčepní	
<u>Lišák Pseudolus (1960)</u>	<i>Komedie</i>	<i>Jaromír Pleskot</i>	Pán	